

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kő Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, kiadvány: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő: *Falusi Márton*

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné*, *Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

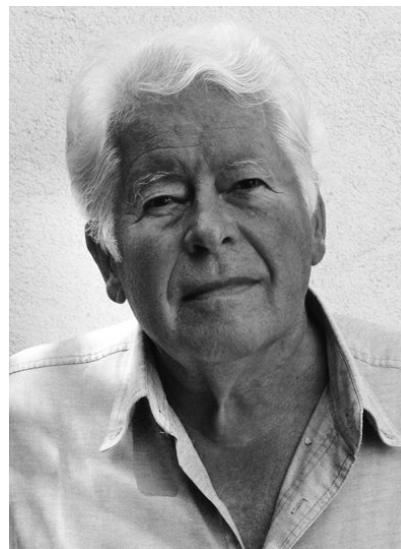
www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon **Utassy József**

Ünnep mindenkinek

A francia kiadó tavaszi tárlata a Salon du Livre, ahol az idén, március 14-e és 19-e között háromezer író találkozott olvasóival. A kiadók egymás számára csupán egyetlen napot tartottak fenn: a rendezvények mindenekelőtt író és olvasó találkozását szolgálták. Az olvasók kihasználták a lehetőségeket: a Porte de Versailles-t több mint százezer érdeklődő kereste fel.

A díszvendég Izrael volt, erre már kint a téren figyelmeztettek az egyébként békésen tüntető palesztinok. A bombariadó miatt a bejáratnál megmotozták a látogatókat. Az írókat – akik, ugye, ki-bejártak – napjában többször is. De az ilyen apró kellemetlenség ma már mindennapos.

A francia könyv a jelek szerint jól érzi magát. Az első kiadások ára tíz és húsz euró között mozog, ebből harminchárom százalék az árusé, és nyolc-tíz százalék az író honoráriuma. A színvonalas irodalom példányszáma három-ötezer, a lektúré, a bestselleré ennél természetesen sokkal magasabb. A két műfaj nem keveredik, a más világrészeken észlelhető ízlésbeli elbizonytalanodást nem tapasztaltam párizsi tartózkodásom alatt.

A véletlen úgy hozta, hogy tavaly megfordultam az Újvilágban is, a Dominikai Köztársaság Nemzetközi Könyvhetén. Festői volt és megkapó. A délelőtti órákban iskolák, diákcsoportok látogatták a kiadók standjait. Könyvre csak ritkán tellett nekik, a gyerekek jobb híján kockás füzetekbe gyűjtögették az autogramokat. A vásárlóközönség munkaidő után, az esti órákban érkezett. A belépés ingyenes volt (Párizsban is csak kevesen fizették ki a hivatalos hét eurós belépődíjat), naplemente után a rögtönzött színpadokon egymást követték a felolvasások és a zenekarok. Ezen az apró és koldusszegény karibi szigeten, ahol ezer példányban adják ki az elsőkönyveseket, a prózát és a verseket, a látogatók száma a rendezők szerint elérte a párizsi szalonét.

Most – alig hat héttel a Könyvfesztivál után – kezdődik nálunk is az Ünnepi Könyvhét. Aki az előbbieket tapasztalatával felkeresi ezt a másik magyar könyvszemlét, számtalan összehasonlítást tehet. Nekem hirtelen az jut eszembe, hogy mennyire a pénz került a mi rendezvényeink középpontjába. A pénz vagy a pénz hiánya – a kettő majdnem ugyanaz. Nem tudunk önfeledten örülni, mint a dominikai szegények, sem tartalmas emberi kapcsolatokat létrehozni, mint a szajna-parti gazdagok.

Ilyenkor, az Ünnepi Könyvhét megnyitóján, az ember évről évre mégis reménykedik. Hogy miben? Például abban, hogy egyszer kikerül a mai hullámvölgyből a magyar kiadó. Hogy a mázsás bestsellerek árnyékában nem pusztul el, új erőre kap a színvonalas irodalom. Hogy a könyv újra a szellem terméke lesz, és nem csak áru. A 79. Ünnepi Könyvhét pedig ünnep, mindenkinek: írónak, olvasónak, a könyvszakma munkásainak egyaránt.

Ferdinandy György

Ferdinandy György: <i>Ünnep mindenkinek</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Tornai József: <i>Hej, most vége lesz, vége; Mint a szálló madár</i>	3
Mezey Katalin: <i>A fogoly Hermész; Európai megfigyelő; Buda tornyain; Hogy kell nevelni a gyereket; Hőségfekete</i>	4
Vasy Géza: <i>A létezés sokarcúsága (Mezey Katalin költészetéről)</i>	6
Czegő Zoltán: <i>Anyámról anyáknak</i>	12
Falusi Márton: <i>Óda az irodalom fekete prófétáihoz</i>	13
Rott József: <i>A ragaszkodás mámora</i>	14
Vathy Zsuzsa: <i>Játékaink (Lázár Ervin emlékére)</i>	19
Péntek Imre: <i>Mozaikok a gyerekkorból</i>	24
Vasadi Péter: <i>Az ágy gurul...</i>	26
Barna T. Attila: <i>Ügyelet</i>	27
Tompa Z. Mihály: <i>Az állomásfőnök megkísértése</i>	28
Gömöri György: <i>Montaigne meglátogatja Tassót</i>	34
Kiss Benedek: <i>K.u.K. – Udvar</i>	35
Kovács István: <i>Móser Zoltán üzenetei Varsó-albuma tükrében</i>	36
L. Simon László: <i>Kiváltképpen fák és falak (Móser Zoltán fényképeihez)</i>	38
Matkovich Ilona: <i>Városkép</i>	40
Győri László: <i>A lichthof</i>	45
Lackfi János: <i>Növés; Felmászás; Csalás; Has</i>	46

NYITOTT MŰHELY

Ködöböcz Gábor: „...ki csillagról csillagra száll” (Utassy József boldog-szomorú stációi)	47
---	----

NÉZŐPONT

Thimár Attila: <i>Hol domborítson az író?</i>	53
---	----

KÖNYVSZEMLE

Vincze Ferenc: <i>Emlékezetből indentitás(ok) (Ágh István: Kidöntött fáink suttogása)</i>	56
Alföldy Jenő: <i>Versformák, létformák (Konczek József: Formáért sóvárgó)</i>	59
Csontos János: <i>Magyar tengerek (Zelnik József: Tengerkönyv)</i>	61
Bíró Gergely: <i>Csáth Géza fiatalkori naplói, levelei (Ifj. Brenner József [Csáth Géza]: Napló (1897–1899; 1900–1902; 1903–1904); 1000× ölel Józsi. Családi levelek 1904–1908)</i>	63
Végh Attila: <i>A tudományon túli ember (Joachim Ritter: Szubjektivitás)</i>	65
Menczer Gusztáv: <i>Amerikai történészek szemével (Várdy Béla – Várdy Huszár Ágnes: Magyarok a Gulág rabszolgatáborában)</i>	67

Számunkat Móser Zoltán fényképeivel illusztráltuk.

Híánypótlás: májusi számunkban Horváth (EÖ) Tamás *Ahol a part szakad* című írása részlet a regénypályázatunkon különdíjat nyert műből.

TORNAI JÓZSEF

Hej, most vége lesz, vége

*Mindenki elmegy, elmegy
agyó, szerelmek!*

*Agyó, haraszi erdő,
zöldbojtos asszonykendő!*

*Sárban fulladok
én, élőhalott,*

*még élőhalottan
is verset loptam*

*estéktől, madártól,
anyámtól, apámtól,*

*szép gyapjaslepkéktől,
míg a Napisten kelt föl.*

*Hej, most vége lesz, vége.
És hátha vörösvércse*

*leszek megint élővé válva
s hullok új fénybe-gyászba.*

Mint a szálló madár

*Nézd csak a két fenyőfát. Egyidősek.
Az egyik odadobva az északi szélnek.*

*A másik égig sátorozó, vad király
a ház vihart-semmiztető falainál.*

*A szálkás, halálos csontváz nem nő semennyit,
párja ködös legendává növekszik.*

*De mondá Buddha: se nagyon le, se föl ne törekedj,
mint a szálló madár, legyen az életed!*

MEZEY KATALIN
A fogoly Hermész

Egy 4. századi thesszaloniki falfestményre

*Elvette madárkáimat,
 elhallgattak, szegénykék.
 Övé lett mindenem. Pedig
 nem adtam önként:
 kegyetlen kicsikarta.
 Fogoly vagyok, a foglya.
 Vérem cseppenként issza.
 Talán kamrába zárjam
 vagy jégbe fagyasszam,
 szalicilba tegyem el
 kedvéért vágyamat?*

*Tudom előbb-utóbb,
 ha csak egy pillanatra
 véletlen hátat fordít,
 akkor ihaj, de hajde,
 megint szabad utakra
 röpít a rámsóvárgó,
 hiszékeny szerelem:
 madárkák, madárkáim,
 fészketek fölverem!
 Villámló kigyócskáim,
 nyújsátok fulladásig,
 csiklandós nyelvetek!*

*Egyetlenem mind egyig!
 Összes egyetlenem!
 Higgycsak mindhalálíg,
 szeme lehunyásáig
 szerelmem mindegyik.
 Fájdalmas hűségemről
 delejes nézésemből,
 kíntott ábrázatomból,
 tűnődő homlokomról
 olvassatok! A hallgatásaimból,
 elharapott szavamból
 higgvétek meghátottan:
 csak tiétek vagyok.*

*Mért kérdi jószerecsém,
 akinek ajtaján épp
 fönnakadt kalapom?
 Tőle is csak azt loptam,
 amit mástól lopok!
 Az én hibám talán, hogy
 mindent egyetlen kulccsal
 nyithatok – csukhatok?*

Európai megfigyelő

Szrebrenicai emlék, 1995 nyara

*Az Európai Megfigyelő megfigyeli,
 amint az egyik európai a másikat házából kizavarja,
 kibebezi, a szemét kiveszi, az üzemudvaron egyenként lelövi,
 a ponyvás teherautóra halomba föllöki.
 Európában. Európából
 hivatalosan figyeli, hogy egyik európai a másikat megöli,
 lelövi, kibebezi, a szemét kiveszi, házából kizavarja,
 Európában.
 Az Európai Megfigyelő megfigyeli.*

Buda tornyain

*Buda tornyain
reflektor járta köd-
felhő dereng,
fekete víz fölött.*

*Pikkely borítja,
és locsogva áll,
lassan köröz
a híd lábainál.*

*Éjféle óra,
de villany világít
és nem ugrik még
levegőbe a Lánchíd.*

*Pedig a sötét,
körbefutó vásznak
mögött a felhők
dobpergésre várnak,*

*cirkuszsátor a csönd,
a kitöltetlen forma,
szétveti majd az első
villám gyújtózsínórja.*

Hogy kell nevelni a gyereket

*Hogy kell nevelni a gyereket,
aki alighogy kinyitja a szemét,
szeretetért sír, szeretetért nevet,
hogyan kell nevelni a gyereket,
hogyan idővel méltányolni tudja
a bravúrosan megtervezett,
ezredmásodperc pontossággal
akár a levesestányérjára is
csapást mérni kész rakétaüteget?*

Hőségfekete

*Minden gonoszra képes éjszaka.
Hamis aranypénz odafönt a Hold,
széle mint az ólom, kopott-szürke.
Gyöngye a fénye, alvadtan dereng,
mint aki ingyen nem akar hazudni.
Cinkosan figyel a hőségfekete,
gyanút lebbentő lombok árnyait.*

VASY GÉZA
A létezés sokarcúsága

Mezey Katalin költészetéről

A posztmodern elméletek szerint egy mű létezésének szempontjából nem a szerző, hanem a befogadó a lényeges, s azok az információk, amelyek magából a műből származnak. Esetleg feltételezhetjük, hogy valóban ez lenne az ideális állapot, kérdés marad azonban, hogy miként válnak értelmezhetővé a műben rejlő információk, ha nincs kellő mértékű általános műveltségünk. Történelmi, művelődéstörténeti, filozófiai, esztétikai, művészeti, irodalmi és egyéb ismeretek szükségesek ahhoz, s nem is csupán középszintűen, hogy egy irodalmi alkotást, egy költeményt érdemlegesen megérthessünk.

Mezey Katalin költészetével foglalkozva legyen példa *A folyamszabályozó*:

*ez országban
 hol annyi terv
 összeomlott
 leszerepelt*

*e kis földön
 hol annyi érv
 hullt le halt meg
 a semmiért*

*a párásföldű
 félsziget
 fölött hol annyi
 nagy szívet*

*fojtott meg ölt meg
 e haza
 mégis neki lesz
 igaza?*

Érdemes lenne száz érettségiző fiatalot megkérdezni: ki is az a folyamszabályozó. Remélhetően azért sokan ejtenék ki Széchenyi István nevét, s ha igen, akkor már elhárult a legfőbb akadály a befogadás elől. De máris jön a következő kérdés, mire utal a cím után a vers utolsó két sora: „mégis neki lesz / igaza?” Ehhez már tudni kell Széchenyi és Kossuth stratégiai és taktikai vitáiról, a reformok és a radikális, forradalmi út ellentétéről, s ennek feloldhatatlanságáról is. A vers kérdése nem állítás ugyanis, csak elgondolkoztató feltételezés. Ez a kérdés ugyanakkor nem a múltbeli eseményekre vonatkozik, hanem a megírás jelenidejére. A válogatott kötetből (*Szárzsföldi tél*, 1991) tudható, s ez is „művön kívüli” információ, hogy a vers 1973 és 1975 között keletkezett. Vagyis egy

olyan korszakban, amelyben – 1945 óta folyamatosan – Kossuth volt az igazi példakép, a forradalmár, s vele szemben Széchenyi „csak” reformer, aki 1848 nyarán nem volt képes a császárral szembeszállni. 1848 márciusát összeolvasztották a Tanácsköztársasággal, az 1957-ben megalakult KISZ-szel, évente megrendezték a „forradalmi ifjúsági napokat”. Ha valaki ezekben az években Széchenyi igazának lehetőségét vallja meg, akkor elsősorban nem Kossuth Lajossal vitatkozik, hanem a hetvenes évek hivatalos politikájával, ráadásul éppen az időben, amikor a hatvanas évek végén megindult hazai reformfolyamatokat leállították, amikor a felnőttek nagy tömegében ott élt még a fényes szellők lendülete, a kommunizmus eszményi világának bővölete, sőt 1956 májora és tragédiája is. A folyamszabályozó-magatartás minden korok társadalma számára szükséges, s ritka szerencsés történelmi pillanat az, amelyikben egyetlen személyben testesülhet meg Széchenyi és Kossuth szellemisége. Mezey Katalin költeménye nem szembeállítja, hanem a történelem hullámmozgásában is szerves kapcsolatban látja a kétféle magatartást. Nem kijelenti, hanem kérdezi, hogy „mégis neki lesz / igaza?” Magában a versben egyazon nemzeti sors halhatatlanjaként jelenik meg a két politikus, „annyi nagy szív” között. Mindehhez még valamit hozzá kell tenni, amiről ebben a költeményben egyetlen szó sem esik, de a költői életmű addigi alakulástörténetéből kikövetkeztethető. Ezt a nemzedéket a forradalmak szellemében nevelték, s az ifjúság amúgy is hajlamos az éppen létező radikális megváltoztatására vagy legalábbis ezen igényének a bejelentésére. E vers megírásakor tehát a személyes történelemszemlélet fordulóponton ért: a számára adott jelenkorban követendőnek egyre inkább az alkalmazkodó, ámde szívós építkezést tartja.

*

Talán egyetlen vers alapján is belátható, hogy a mű és a keletkezés kora között kapcsolat van, s a versben megmutatókozó személyiség nem csupán egy önmagába zártan létező különösség. Ilyenként nem is igen lehetne értelmezhető a befogadó számára, mert ő sem így létezik, hanem azokba a közösségekbe ágyazottan, amelyek életidejében léteznek, ám amelyeknek megtörtént múltjuk és elképzelhető jövőjük is van. A ma élő legidősebbeknek, a százéveseknek is inkább csak történelemként jelenhet már meg a századelő világa, de gyermekeik és unokáik számára élőbbé teheték azt emlékeikkel. Lassan ez a sors vár a századközépre s már a hetvenes évekre is. S amiről nem vagy kevéssé szól a családi emlékezet meg a történelemkönyvek sora, azt leginkább az irodalom segíthet számon tartani. Ám elengedhetetlen a kölcsönhatás: a művön kívüli információk segítik a megértést, a műbeli esztétikai erejükkel elmélyítik a művön kívülieket.

Így természetes, hogy egy életmű teljesebb megismeréséhez hozzásegít az írói életpálya korba ágyazott története. S ha korszak, akkor abban a társadalom helyzete, a szellemi, a művészeti, az irodalmi életé. Mezey Katalin 1943-ban született Budapesten, s életkorából következően a hatvanas években kísérrelhette meg, hogy publikálni kezdjen. A hatvanas évekről sokféle, többnyire nosztalgikus kép él az utókorban, még a szakemberek körében is. Való igaz, ez az évtized a megelőzővel összevetve évről évre barátságosabbnak, nyitottabbnak mutatkozott, s nemcsak a társadalom mindennapi életében, hanem az irodaloméban is. Az akkori fiatalok azonban ebből keveset érezkelhettek. Paradox helyzet állt elő, ugyanis a korábbi publikációs tilalmak feloldásával a folyóiratok és a könyvkiadók kéziratbőséggel küszködtek, s egészen 1968-ig alig törődtek a pályakezdőkkel. A mai helyzethez képest elképesztően sokat kellett várni az első kötetre, amelyet 28-30 évesen lehetett kézbe venni. S a kötet szinte feltétele volt a folyamatosabb folyóirat-publikációknak. A fiatal költő két-három kötetkéziratot összeállított az évek során, azokat sorra visszakapta az akkor létező, mindössze két szép-irodalmi kiadótól, míg egy újabb kísérlete egy szinte „válogatott” anyaggal eredményessé válhatott.

Az irodalmárnak készülő ifjak általában bölcsészkarra jelentkeztek, a magyar mellett kötelezően még egy szakot megjelölve. Mezey Katalin is így tett. Az EL TE bölcsészkar már régóta pályára indító műhelynek számított, s a diákok, főként a kollégisták, az Egyetemi Szinpad munkájában részt vevők egyre jobban megismerték egymást. Így alakult ki a hatvanas évek közepén a Kilencek költőcsoportja. Úgy határoztak, hogy közös antológiában jelentkeznek, amelyet ők maguk szerkesztenek meg. Ez a tervük akkor évekig kivitelezhetetlennek bizonyult. A szocialista elmélet ugyan hangoztatta „az alulról jövő kezdeményezések” fontosságát, de a gyakorlatban ezt gátolta. A kiadók visszaadták a kéziratot, az elvileg lehetséges magánkiadást nem engedélyezte a minisztérium, pedig Nagy László, Kormos István, Juhász Ferenc és Váci Mihály egyaránt támogató lektori jelentéseket írtak. Végül Darvas József, az Írószövetség akkori elnöke állt melléjük, s a szervezet kiadásában jelenhetett meg 1969 karácsonyára az *Elérhetetlen föld* című antológia Györi László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Molnár (Péntek) Imre, Rózsa Endre és Utassy József verseivel. Alighanem ekkor is csak azért, mert 1968 nemzetközi eseményeinek hatására rádöbent a politika, hogy nem célszerű a huszonéveseket tartósan elzárni a nyilvánosságtól. A kiadók is antológiákat szerkesztettek, próbálták azokba beteretelni a Kilenceket, de sikertelenül. Mindenesetre a nemzedék be-

tört az irodalmi életbe, s megkezdődött a szükséges esztétikai és a káros politikai szelekció. Az *Elérhetetlen föld* közönségvisszhangja nagyszerűnek nevezhető, a kritikai is elfogadható. A pártállam hivatalossága viszont, főleg néhány első kötet megjelenése után támadásba lendült. Megakadályozták, hogy a Kilencek csoportként létezhesen a nyilvánosság előtt, s egyenként is gátolták működésüket. A *Kísérlet* címen három számmal megszerkesztett folyóiratot az engedélyezés után betiltották, a számokat lefoglalták. Akadályozták 1970 után az első, még inkább a második kötetek megjelentetését. A rendhagyó pályáívú Konczek Józseftől eltekintve nyolcan átlag huszonnyolc évesek voltak az első kötetük megjelenésekor, s hét évet kellett várniuk a másodikra. Mezey Katalin első könyve, az *Amíg a buszra várunk* 1970-ben jelent meg, a második, az *Anyagtanulmány* 1978-ban.

Az antológiát Nagy László írása vezette be, amelyben pontosan megfogalmazta a lényegét. Ezek a fiatal költők: „Leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen múltat, szentenciákat mondanak a jelenre is. A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül.” Ugyanezt érezték meg a Kádár-korszak irodalompolitikussai, s ezért tekintették veszedelmes ellenzékiiségnek a Kilencek költészetét, nemzedéki szerveződését. Elfojtották a korabeli magyar irodalom egyik ígéretes kezdeményezését, miközben arról papoltak, hogy ezek a fiatalok nem akarnak eléggé „forradalmárok”, „közéleti elkötelezettségűek” lenni. Az irodalmi élet rombolásában eredményesek voltak, a költőket mégsem tudták legyőzni. Példa nélküli a magyar irodalom történetében, hogy egy önszerveződő írói csoport minden tagja a szakmában maradjon, nevet, elismerést szerezzen, életművet építsen. Az *Elérhetetlen földet* pedig most már történelmi távlatból lehet a *Holnap* mellett a huszadik század legfontosabb, pályakezdőket bemutató gyűjteményének nevezni.

*

Pályát kezdeni sokféleképpen lehet. Mezey Katalin első verse az antológiában a *Fohász utoljára*. Így indul:

*Istenem, adj eleséget,
harchoz halálíg ellenséget,
forró egedhez kemény szárnyat
messzeségedhez merész vágyat,*

*csókomhoz adj kerek száját,
szabadságomhoz olajágot.*

A fiatal József Attila jellegzetes magatartására, a *Tiszta szívvel* elszántságára emlékeztet ez a vallomás. A bölcsészkarai fiatalok tudatosan vállalták e programot, diákfolyóiratuk címéül e verset választották. A tisztaság, a fiatalság és a teljességvágy sugárzik Mezey Ka-

talán verséből is, átszöve harci elszántsággal. Mint társai, ő sem azért vállalja a társadalmi küldetést is kereső költő-szerepet, hogy csupán e hagyomány útját járja. A halálos harcnál jobban illik hozzá a szabadság olajága, s egyik első nagy életproblémája éppen abból fakad, hogy a „szabadságot”, a társadalmi cselekvés lehetőségét folyamatosan és több életszinten is korlátozottnak kell látnia. Talán ezért is olyan eleven benne a veszélyérzet: nem az ifjúság elmúlásától, hanem eszmeiségének elvesztésétől félti önmagát és nemzedékét is:

*Jaj mit ér az ifjúság,
ha önmagába fullad!*

(...)

*Nagycsüörtök, nagypéntek,
arcomig érő bánat,
szabadságom tört virága,
van-e húsvét utánad?*

(*Nagycsüörtök, nagypéntek*)

Kétséges tehát, hogy a szenvedést követi-e húsvét ünnepe. Reménytelennek mutatkozik az életúton a be- és megérkezés. Olyan világban kell élni, ahol „értelmetlenül elmúló ünnepek” követik egymást, ahol az ember „az egyhangúság emlékművei közt” jár, s az önbiztatás legfontosabb szava a „türelem”, ahol nem lehet ismerni „az ellenállás törvényeit”. A küzdeni vágyás rendre tehetetlenségbe fullad. Jogos a lázadás mindez ellen, de eredménytelennek mutatkozik. A személyiségnek a létezéshez való jogát is állandóan igazolnia kell, s még ezután jönne a neheze: a saját szerűség elismertetése. Számadásversek, vitaversek születnek, „bírótság” előtt érzi magát a lírai én, de nem csak saját személyét, hanem egész nemzedékét. A legszebb szándék is kisszerűvé silányul így. Az első kötet címe a versbelinél is tágabb, szimbolikusabb jelentéssugárzással fejezi ki ezt a tehetetlen és lehetetlen helyzetet: *Amíg a buszra várunk*, az alatt sem lehet kiszakadni a korlátozottság és a túlzott meghatározottság szűrkeségéből.

Az első kötetet, amelynek versei 1960 és 1968 között keletkeztek, nagyrészt a nemzedéki közérzet elemzése hatja át. Ez az elemzés gondolati igényű, s bár szándékait tekintve mindenképpen társadalmi célú, már ekkor benne van csírájában a lételméleti jelleg is. Mezey Katalin korai verseit ez teszi sajátossá, s különíti el számos pályatársától. S bár vannak e lírai közérzetnek kiegyensúlyozottabb ellenpontjai, nem ez, hanem a nyugtalanság a meghatározó.

A pályakezdő évtizedben háromféle verstípus jelent meg. A legkorábbira a népdalszerű hang és az érzelmi jellegű versépítkezés a jellemző (*Fohász utoljára, Fordított Kőműves Kelemen, Esőkergető, Legyek*). A második típus elemző, analitikus versnek nevezhető. Ez látszólag szét-

tördeli a versegységet, s a montázstechnikához hasonlítható eljárással dolgozik, több szólamot érvényesítve. A vers tárgya azonban pontosan körülhatárolt, így a montázsok szigorúan megszerkesztett láncolatban illeszkednek egymáshoz. Ez végül is azt eredményezi, hogy az analitikus vers egyúttal szintetikus is lesz: a részletek egységé szerveződnek (*Hamlet, Kifutópályák, Amíg a buszra várunk*). Az analitikus vers közvetlenül vezet a harmadik típushoz, amelyre a nyelv lehetőségeivel való kísérletezés a legjellemzőbb. A vers tárgyának analízise szinte törvényszerűen hozta magával a vers anyagának analízisét, a lehetséges újfajta kifejezési módok keresését. Az első kötetben ebből a törekvésből még csak mutatványt találunk, jellegzetessé a másodikban válik, már a cím is utal erre: *Anyagtanulmány* (1977). A pontos megjelenítés szenvedélye vezeti a költőt abban, hogy keresse a nyelv kihasználatlan lehetőségeit, illetve a költőiség minimumát, a hétköznapi és a lírai szövegek határhelyzetét. Ez a fajta kísérletezés a Kilencek közül csak Mezey Katalinra jellemző, de a korszakban jelen van a nyilvánossághoz csak kevésbé engedett hazai neoavantgárd törekvésekben, Tandori Dezső mellett például Marsall László, Ágh István, Oravecz Imre lírájában.

Az *Anyagtanulmány* tudatos továbbépítése az első kötetnek. Ez a könyv is hosszabb időszakot ölel át, az 1968 és 1975 közötti évek termését összegzi. A korai népdalszerűség a maga közvetlenségében ugyan már nincs jelen, de hangsúlyosan folytatódik az analitikus verstípus. Közülük a legjelentősebb a *Határaink*, amelynek szemlélete az egész korszakra jellemző. Igazolja ezt a kötet élén álló mottó, amely II. Rákóczi Ferenc *Recrudescunt*-jából való: „Számkivettségben van ott az igazság, valahol az elmének eleve bevett dühössége uralkodik”. Ezekben az években ismét sok szó kezdett esni a kelet-közép-európaiság fogalmáról, az itt élő népek egymásrataltságról, ennek történelmi meghatározottságáról. Az sem lényegtelen, hogy negyed évszázad bezártsága után, legalább ebben a térségben lehetővé kezdett válni a rendszeresebb szomszédolás. E versben a problémalátó gondolkodás bátorsága, tisztázó igénye a meghatározó:

az az Ilmic császári nyaraló

mert akkor Ilmic Olmütz

és nem is Csehország

hogyan néz ma már egy osztrák

s a Monarchia térképére

egy morva

ma

s hogy egy magyar

s egymásra hogy a három

s hogy nézek én

A vers mindjárt indításával a lényegre emeli ki: a meg lehetőségen viharos múltat, az egymással sokszor összeütköző nemzeti történelmeket. Erre a kiindulóponton épül a gondolati váz, amelynek lényege: múltunk meghatározza ugyan jelenünket, de a múltbeli ellentéteket nem szabad abszolutizálni, megmerevedve továbbhurcolni. Hiszen egyenrangú nemzetek élnek itt is, s egyiknek sincs több oka és joga bármit is a másik szemére vetni. A fontos az, hogy bár nehéz próbákon keresztül, de e népek megmaradtak, őrzik nemzeti jellegüket évszázadok után is, minden hódító törekvés, elnyomó hatalom után is. Kölcsey Ferenc szép gondolatát, a „megbűnhődte már e nép / A múltat s jövődőt!” tágítja dunatájivá a József Attila-i meghatározás jegyében Mezey Katalin. A „rendezni végre közös dolgainkat” egyre inkább parancssá váló óhaja munkál e vers szemléletében. S ott van a rejtett keserűség, hogy ilyen nehéz történelemmel, ennyi áldozattal a hátunk mögött bűnösnek nézhetnek bennünket, s hogy nem tudnak e népek igazán tiszta tekintettel még ma sem egymás szemébe nézni. Ez a vers negyven éve keletkezett, s ma újraolvasva, újabb szomorú tapasztalatok birtokában kell megállapítanunk, hogy a mai helyzet semmi lényegi változást nem mutat.

A második kötet későbbi versei a szintézisre utaló újabb lehetőségeit ígérnek. A költő általában kétféle típust egyesít, s feltűnő, hogy többször él a népdalszerűség hagyományával. Az édesapa emlékét idéző *Rekviem* második része így szól: „tavasszal majd / bezúzza a víz // mellére / lehúzódik // juharfa / vánkösáról // idővel / eltűnik”. A szöveg dallama, a természetmotívumokból épülő kép egyszerű szépsége teszi elviselhetővé a halálra következő végső pusztulást, mikor a test eltűnik. Mindezt ilyen tömören s egyúttal érzékletesen az újabb poétikai és nyelvi eszközök birtokában lehetett megvalósítani.

Mi történik az évek során a *Tiszta szívvel* léthelyzetével? A pályakezdő, a családi kötöttségek, a hétköznapi robot s a társadalmi determináltság, mozdulatlanság ellen lázadó fiatal értelmiségi feleség lesz és családanya, s a harc és a szabadság jelentéstartalmai fokozatosan módosulnak világképében. A felelősség is más lesz, közvetlenebb és elementárisabb. A család, a három kisgyerek nevelése teher is, de egyúttal a személyiség elhagyhatatlan s értékképző részévé alakul az anyaság. Az anyaság világát belső hitelességgel, minden romantikát mellőző párossal fogalmazza meg például az első válogatott kötetnek címet adó *Szárazföldi tél*: „nem kérdik hogy kié / föl építik // de ami az enyém / én nem adom // én szültem / én neveltem // a hátán tengeri / széltörülködő”.

A lírai történelemszemlélet az évek során elmélyült, összetettebbé vált. A hagyományos forradalmárszerep teljesen elmosódott, s a helyébe, mint erről a bevezető-

ben szó esett már, a reformer, a megőrző képe lépett. A költő a társadalom és az egyének sok konfliktusát látva is megmaradt cselekvőnek és másokat cselekvésre sarkalónak, de közben sok mindent szemlél kijózanodva. Nem esetleg túlzó álmait kéri számon, sőt magatartása nem számonkérő, nem tragikus hangoltságú, mint több kortársáé. A normális, alkotó hétköznapiakat szeretné közénk hozni végérvényesen, a rettegés nélküli tevékeny életet. Ez az eszmény, ez a morál, a megvalósítást kereső magatartás teszi gondolatilag is gazdaggá ezt a lírát. S a szerkesztés tovább folytatódik. Miként az első kötetben csíra volt a második kötet java anyaga, hasonlóképpen sejlik fel a második kötetben mindaz, ami a harmadikban, az érettség könyvében teljesebbé válik. A magatartás változását feledhetetlenül ragadja meg egy korántsem isenkáromló vers: *Ha Krisztus még egy esztendő megér*.

*Ha Krisztus még egy esztendő megér,
nem feszítettet keresztre magát,
leteszi a Messiás-csuhát,
és halat fog a Genézaret taván.*

(...)

*harmincharmadik év. Villámcsapás.
Irgalmatlan fény, felismerés:
hogy a gonosznak ellent kell állani,
és nem fontos a gyors mennybemenés.*

Romlékonyságtudat... Filozófiai szakszónak is megtenné egy új kategóriát bevezető tanulmányban, de itt egy újabb pályaszakaszt bevezető kötet talán legjellemzőbb fogalma. Bár így, szó szerint leírva csak egyszer olvasható az *Újra meg újra* című kötet (1985) záróversében (*Ez marad*), visszafelé is megvilágosító erejű ez a fogalom, de előre is, a pálya további alkotásaihoz közelítve. Úgy gondolom, kétféle oksor láncolódik együvé a romlékonyságtudat hátterében. Egyrészt az akkor negyvenedik életéve körül járó ember eszmélő magatartása, amely abból adódik, hogy az emberélet sűrűjében járva, most már az életidő felén valószínűleg túljutva, kifelé, az elmúlás felé kell haladnia. Másrészt adott a második évezred végének katasztrófaélménye, az emberiség többféle önpusztításának lehetősége. E költészetben nem az önmagát korán öregedővé stilizált lírai hős elegikus borongása jelenik meg. Nem is valamiféle egzisztenciális szorongásélmény a meghatározó. A romlékonyságtudat nagyon pontos, tárgyyszerű kifejezés. A tudati életnek olyan rétegét jelöli, amely nyirkos őszi ködként mindent áthat, mindenhol jelen van, de mégsem tartozhat mindig és mindenhol a dolgok lényegéhez.

Ha az emberi létezés nagy színtereit nézzük, amelyeket leginkább magánéletnek és közéletnek szoktak nevezni, kétségtelen, hogy e lírában a magánéleté lett a fő szólam. De legyünk körültekintőek. Magánélet-e csupán egy há-

romgyerekes család és ezen belül egy családjában minden napi élete a maga sok aprónak, jelentéktelennek tűnő mozzanataival a huszadik század utolsó negyedében, Magyarországon? Bizony soha nem csak az. S nemcsak a család nagysága, hanem egyáltalán a családi élet középpontba állítása is feladatvállalás. Hiszen a magyar társadalom egyik legbizonytalanabb és legkényesebb színterévé vált ez időben a család, s a helyzet ma még rosszabb. A család felbomlasztása a társadalom önpusztításának radikális formája, s ennek tudatosítása igazi közéleti s költői feladat. Gond és öröm együtteséből születik meg az a felelősség, amely a családközpontú szemléletet áthatja, s amely hatásával a családi életre is nevel a művészet eszközeivel (*Három alvó, Szárítás, Japánkakasunk halálára, Szerepek*).

Bármennyire családközpontú is az ember, teljesen soha nem oldódhat fel a családban, főként, ha alkotó értelmiségi. Mezey Katalin költészetében a ki vagyok én? kérdése ugyanolyan hangsúlyos, mint az, hogy mi lesz a családommal? Egy bodzafán üldögélő rigó tömör leírása után szerepel a kérdés: „Melyik könyvben vagyok / – tőlem függetlenül – / ilyen pontosan rögzítve én?” (*Rigó*). A pontos rögzítés igénye e líra egyik alapvető vonása. Nemcsak önmagát akarja az alkotó ily módon megörökíteni, hanem környezetét: az életet meg a tárgyi világot is.

Mély megfigyelésekkel vannak teli azok a sorok, amelyeket ezzel kapcsolatban Weöres Sándortól a harmadik kötet fülszövegeként olvashatunk: „Mezey Katalinnál nincs elvont emberiség, hanem a környezetébe tartozó emberi lények egyenként vagy kis csoportokban, minden fájdalommal és kevés örömmel. S az emberek körül ott röpül a sok levetett ing, mosatlan tányér, szobasarak-gyűjtötte szeretett hulladék. Rácáfol arra a régi tételre, hogy a líra személyi megnyilvánulás. Nem, itt a líra már csak közvetít a személyek között, és minden felolvad ebben az együttélésben, mely csupa izgatott rezgés, de végső lényegében csupa szeretet.” Számomra azonban ez a líra továbbra is személyi megnyilvánulás. Ennek a személyiségnek az is a lényegéhez tartozik, hogy közvetít, hogy együtt él, hogy szeret.

A ki vagyok én? kérdése nemcsak a családhoz kötődően vetődik fel, hanem kifejezetten énközpontú versek sorában is. Megfogalmazódik a kétely: van-e értelme az emberi létezésnek? Mi az értelme, ha a tipikus léthelyzet: „A lánc egyetlen láncszemének lenni” (*Credo*). Mindezt bonyolítja az, hogy a lírai hős másféle elképzelésekkel vágott neki az életnek: „Bennem hajdan / vakmerőn nyílt a lélek, / a »nyiss nekem tért« / homlokomra forrt”, s ezzel szemben a jelenben: „A világ fényes / almája kezemben – / arany tükrén / törött fogam / karcólást sem hagyott. / Elnézem, mert / még mindig érthetetlen, / hogy egymás értékére / miért voltunk vakok?” (*Ki hitte volna?*)

A láncszem-problémakört egészen különlegessé az teszi, hogy a lírai hős nem a költészet esztétikai értékeinek romlékonyságával néz szembe, mint lehetséges veszály. Nem költőként és nem is többgyermekes családjaként perel az elmúlással, az életértékek kétségessé torzulásával, hanem egészen egyszerűen: emberként. Úgy szól mindannyiunk nevében, hogy akármelyikünk bőrébe bújik bele, akármelyikünk tudatállapotát rögzíti: „Van-e kajánabb csapda a tudatnál? / van-e fájóbb a lét-nemléte sebénél?” (*Credo*). A válasz e kérdésekre nem filozófiai, hanem etikai síkon teremődik meg:

*Élni az ősi összetartozásért,
nem mások rovására, s nem más helyett
fenntartani ezt a kétet, kiélt,
jobb híján létező tényezetet.*

E pontról visszatekintve még érthetőbb, hogy a család élete oly központi szerepű. Nemcsak a társadalom számára adott mintaprogram van benne, hanem a személyiség kiteljesítésének egyik lehetséges útja: az egyéniség lehetetlennek feszülő feladatvállalása. Ezért lesznek oly fontosak a legszűkebb családi körön túl a tágabb család tagjai is, ezért nem tud az édesapa halálába évek múltán se beletörödni, ezért olyan emlékezetes az édesanya példája. Ezért lesz fontos minden pozitív emberi kapcsolat, névtelennel és jeles költőtársakkal egyaránt. Az eddigi életmű alapján egyértelmű, hogy Weöres Sándor és Nagy László a két legfontosabb példakép: a személytelenség és a személyesség nagymesterei, akik egyaránt halhatatlanok.

Mezey Katalin negyedik verseskötönyve nem önállóan jelent meg, hanem a válogatott és új verseket tartalmazó *Szárzöldi tél* (1991) utolsó három ciklusaként. Gazdag kötetnyi versanyag ez, amely most már nem a megelőzőhöz képest való poétikai elmozdulásokkal hívja fel magára elsősorban a figyelmet, hanem a megtalált versbeszéd folytonosságával, a szemléletben pedig az ideál és a való szembeállítás helyett a valóság rétegeinek olyan reflexiós rögzítésével, amely a tudat érzékelő és értelmező hullámmozgását, azaz változékonyságát is felmutatja. E versekben az válik nyomatékoská, hogy minden folytatás újrakezdés is, minden újrakezdés folytatás is. Nem a lét ellentéteinek elsímítása ez erőnek erejével, hanem a tudat senkiföldje helyzetének lehetséges feloldása vagy legalábbis emberszabásúbbá szelídítése. Hiszen gyakorta szükséges fogcsikorgató erőfeszítés a legegyszerűbbnek mutakozó folytatáshoz: a hétfőkhöz, keddekhez, szerdákhoz is, különösen akkor, ha az életút olyan szellemi kilátóponthoz érkezett, amelyről már nem beláthatatlan távlatú a végpont, amelyről a megtett út kiköveteli a maga minőségét. Kötelező az önvizsgálat, s annak pontossága szemé-

lyiség- és életmentő lehet. Az elfogadható életút alapvető ismérve továbbra is a tiszta szív erkölcsi igényessége, s emellett kezd megszólalni a bizakodó istenkeresés is, ami a későbbi versekben fölerősödik.

Nem változások nélküli tehát e líra 1984 után sem, de továbbra is az a szemlélet mozgatja és szervezi, amelyik a hétköznapiok kisvilágát, az apró tényeket és az emberiség-történelmet rétegi egymásra oly módon, hogy mindegyikben ott vibrál egyrészt a létezés és az elmúlás, másrészt a biológiai lét, az életvegetáció és a tudatos, filozófiai igényű lét feszültsége. A legelemibb és mégis legkevésbé megválaszolható kérdéseket vetik fel a költemények, a tapasztalatot és az ész erőfeszítéseit egyaránt felhasználva:

*Mi vagyok? – nem tudom. Leszek-e mi lehetnék,
tudatom ha az időn áthatolna
és ezer évig feleznéd az emlék?
Ámulat és megnyugvás nyílik bennem.
Egyszerre lépek át létemen és valómon.
Az, amit megsejteni mégis képes vagyok
felvet, mint az ár, s mélybe húz, mint az ólom.*

(Nappal és éjszaka)

A kétely, a lehetséges filozófiai válaszok bizonytalansága azonban nem semmisíti meg az emberi élet fontosságát, s ez minden egyes létező minden egyes napját jelentéssel tudja formálni. A filozófiát költészetté lehet varázsolni, s az élet lényegét is. Élet és költészet mégsem mosódik együvé, s önmagában egyik sem ad se gondolati, se érzelmi megnyugvást, hiszen inkább csak önmentésnek lenne jó az életből a költészetbe vagy a költészetből az életbe menekülni. Megoldást csak az adhat, ha mindegyiket ugyanannak a személyiségnek a belső tartása sugározza át, ha a jellemet következetes etikai igényesség formálja. Jellegzetes az *Őnarckép vályúival* helyzetelemzése:

*Háromszáz éve hányadik bolond vagy,
akit a hármas eszme megdobogtat?*

(...)

*Te meg, eszméik láncán, becsapottan,
nézed, miként tülekedik a csorda
a tele vályúk valamelyikénél.*

És nem vagy képes beállni a sorba.

A válogatott verseskötet után hosszabb szünet következett. Nem az elvégzett munka lett kevesebb. Legalább meg kell említeni, hogy Mezey Katalin sokműfajú alkotó. Regénye, kisregényei, gyermek- és ifjúsági irodalmi könyvei készültek el, s drámákat is írt, amelyek 1994-ben jelentek meg könyvformában. Komoly műfordítói munkát végzett. S az író mellett mind hangsúlyosabban jelentkezett az irodalmi élet szereplője is. 1987-ben az ő kezdeményezésére alakult meg az Írók Szakszervezete, amelynek titkára, majd főtitkára lett. A kilencvenes évek elején létrehozta a Széphalom Könyv-

műhely irodalmi kiadót, s azóta is irányítja azt. Következésképpen segíti az írókat, a pályakezdőket.

Már az új évezredben jelent meg a *Párbeszéd* (2002) és a *Holdének* (2007). Az utóbbi címe így folytatódik: „és más versek gyerekeknek”. Sajnálatosan lemaradt a befejezés: „és felnőtteknek”, s így félreérthető a kötet, bár a művek nagyobb része valóban felfogható, igaz, inkább tíz éven felülieknek való gyermekversként.

A kötetcímmel kezdve: voltaképpen minden költői alkotás párbeszéd. A megszólított a szerző alakmása, ideálisabb vagy kétkedőbb éneke, s e mögött vagy ez elé helyezve: a másik ember, a természet, az isten, a létezés maga. E beszéd módja, jellege azonban igen sokféle lehet. Mezey Katalin továbbra is kifejezetten intellektuális költő, aki ezzel együtt tárgyiasságra törekszik, miközben megőrzi személységét is. Egyik sem elvont, még akkor sem, amikor elvonatkoztat konkrét élményektől, mert azért azok is mindig felsejlenek. Ez a líra egyszerre élet- és létközpontú: nem minősíti le a legapróbb, talán esetleges hétköznapi dolgokat sem, sőt ezekben is a létezés értelmét keresi. A korábbi évek keresése, készülődése után meghatározóvá válik az istenhit. Nem ájtatosan, hanem szemérmesen, s nem feledkezve el a bennünket körülvevő valóságos világról, az isten meghalt tézisééről és annak hatásáról. Nem ódai vagy himnikus, hanem elégikus e versek hangvétele. Az egyre több élettapasztalat egyre megértőbbé tesz, s a világ és lakói elleni ifjúkori lázadást régóta s egyre határozottabban a szeretet, a megértés etikai parancsa váltja fel. Ennek legszebb példái az édesanya-versek. A mindig önálló édesanya hosszú életének végére olyan beteg lett, hogy mindennapos ápolásra szorult. A felnevelő szülő újra gyermekké vált: „Játszunk anyámmal: / anyuka vagyok, / és ő a kisbabám, / remegő kézzel / emeli a bögrét, / messziről csücsörít, / erőlködve, hátradólt fejével kortyol. / Jobban szereti, ha itatom, / de én önállóságra nevelem, / még szüksége lehet rá.” (*Játszunk anyámmal*) Az önállóság és a szabadság két hajdani bajnoka összecsiszolódik: „Akár a rozsdás késeket, / egymással köszörül / minket az Isten.” (*Akár a rozsdás késeket*)

A rég halott édesapja, az új halott édesanyja, a halott költőtársak megidézése meghatározóvá teszi a halál motívumát, de nem a halál-, hanem az életközelség élményét hangsúlyozza ez is. S így az emlékidéző és a köszöntő versek szervesen egymáshoz tartoznak a kötet sűrűjében s lezárásában is. S mindezt ellenpontozza a *Holdének* versvilága, amely talán nem csupán azért a legharmonikusabb, sok derűt is sugárzó Mezey Katalin verseskötetei közül, mert gyerekekhez is szól, hanem azért is, mert most már unokák seregétől is körülvéve, s a szeretet útmutatását követve megtalálta mindazt, amiért otthon érezheti magát egyetlen életében.

CZEGŐ ZOLTÁN

*Anyámról anyáknak**Neved lebeg minden zászlón?*

*Ha az anyák visszajárhatnának,
én bizony megkérdezném az Anyám:
ott mennyire hidegek a házak,
és van-e morzsa az Úr asztalán?*

*Simogat-e árnyék aratáskor?
Áttetsző-e a havas fergeteg?
Engedik-e iskolába fázva
és éhesen az édes gyermeket?*

*Úgy van-e ott fenn is, hogy jó anya
fogcsikorgatva sem lehet éhes?
Fölcsattan-e ott is az a hang, hogy
az igazság miért egyszemélyes?*

*Azt már itt is nagyon megtanultuk:
szász arcunk van, azt is mind megütnék.
Arasszal meg singgel mér az Isten?
S milyen jelre nyílik ott a lépték?*

*Ott immár nincs és nem léssen halál.
Mert nincs aki és nincs kit eltemet.
Engedik-e érettünk imázni,
Ki étlen nevelt kilenc gyermeket?*

*Nincs fenyőfa? Nincs kopár karácsony?
S mind boldogok a tiszta szívűek?
Anyám, neved lebeg minden zászlón?
Most sincs ki jobban szeret kívüled.*

Köszöntjük a hetvenéves költőt

FALUSI MÁRTON

Óda az irodalom fekete prófétáihoz

*Elkezenék egy felszabadultabbat, mély lélegzetet
a nehezen kialakult versek után, de ha záporokra csomózott
varjaink most kioldódnak, a város meglazult szájú szájját
ki rántja össze? Ugyan ki, ha fanyalgok én is az élővilág
nagyívű próbálkozásain: egy kicsit utállak, egy kicsit szeretlek végre,
de anélkül, hogy ellenkezőtököt vallanám?*

*Ti már biztosan nem. Ragályos zsúfoltságban
ropogtatjátok csontjaitokat, mintha ez a szürkület
csupán a fák gyepre hányt pulóvereit nyújtaná ki,
de az elaszott vénék sárga bőrét soha.
Nincs mitől félnetek, képpontokig közelítve a borzalomra
belevakultok inkább rikító részleteibe,
fogalmi zökkenőkön tetszelegtek, mert semmit se mertek
eldarálni egy szuszra. A lüktető erek helyett marionett-babákról letépett
zsinetekkel bizsergetnétek húsomat – de ebből nem esztek!:
gőzölgő asszonyi ágyék rogyasszon, táncoltasson,
párátoktól pedig aléljanak csak Árkádia rőfögő orrlíkai!*

*Mi vagyok én, hogy megértsem még ezt is?
Zsarnoki zsargonra rá nem áll a szám, hiába venné
nevére dicsőségeitek: az éjt nappallá csattogó égbolt-protézis,
pillantásomat hiába futtatjátok ablaktalan elmétekre,
mint a repkényt. Hantokról hantáztok, de lerázzátok
a falakon átsuhanó fekete holtak terhét magatokról,
hát tudjátok meg: miattatok kell sietősre fognom a fájdalmat,
szabadon hagyott sóhajok helyére
be ne nyomakodjon megkönnyebbülés!*

*Ellenetek vétkezem, túlóltözött didergők ellen,
kik szoláriumba járatjátok a gondolatot,
majd strófákat vennétek fölé rétegesen.
Élére vasalt huzatban feszítetek a végítélet előtt,
ráncaiknál összefogott kézíratszoknyákat visz a szél,
és engem akasztotok, Uramisten, a plasztikhattyúi poézis fogására,
a mondatok kifutóin is mintha engem mutogatnátok!*

*Ám díszleteitek közt alig ismerek magamra,
mert a megtisztulás kizárólag ritmizálható:
— — — írásjelek üstdobcsöndjében — — —,
lélegzetvételekkel csipve, suhintva tartom
pőre hátsóitok vesszőfutását.*

ROTT JÓZSEF
A ragaszkodás mámore

(részlet)

Megpihentem a tiszafa alatti padon, melyen Erzsók némmel ücsörögtünk egykoron.

A temetőgondnok éppen alágyújtott az árokparton kupacba gyűlt száraz virágoknak, koszorúknak, majd a villanyélre támaszkodva nézte a gomolygó füst nyomán felcsapó lángot. A sírkövek, mint lassan olvadó sötömbök, valósággal elvakítottak a verőfényben. Gyászoló, emlékező látogatót sehol sem láttam. A bukszusok tömött zöld lombját szellő borzolta. Ekkor vettem észre, hogy a Bucsy-kripta kovácsoltvas kapuját nem fogja a zár.

Ellenállhatatlan erővel vonzott a homályos belső tér. Csak a nyirkos, télen fütetlen vagy rosszul fűtött kőfalaknak van ilyen dohos, a lélek mélyéig ható szaga. Elhanyagolt kastélyoknak, templomoknak és faluszéli haranglábaknak. Mindig a magaménak éreztem ezt a más-sal össze sem téveszthető, tömény levegőt.

Elmerengtem a kazetták vésete fölött. Mintha egy családtörténet részletei elevenednének meg előttem a betűformák változása által. A szecesszió jegyében fogant századfordulós véseteket egyre puritánabb, hurkokat és cikornyákat nélkülöző, tárgyilagos munkák követték. Minden bizonnyal a család kívánsága szerint. Hiszen ilyenek ismertem a Bucsykat: karakánok voltak, de nem kevélyek. Vagy csupán utóbb gondolom ezt? A kegyességre hajló emlékezet tréfál velem?

Elegendő pár évtizednek eltelnie ahhoz, hogy az ember mindent más színben lásson... Valóban! Hová esik a Bucsy egykori gögje a mai újjgazdagok harsány elbizakodottságától? Mintha csupán azért haladna előre a történelem, hogy egyre hangosabbak, gátlástalanabbak és magamutogatóbbak lehessünk. Tömegesen. Minél nagyobb zajt csapunk, annál előrébb vagyunk a földi rangsorban. Mintha kizárólag az táplálhatná az önbecsülésünket, mennyi sóvárgást, kellemtlenséget és fájdalmat ébreszthetünk másokban.

Már láttam egy ideje az utolsó sírfeliratot, ám vagy a szememnek, az eszemnek nem akartam hinni. Még az is megfordult a fejemben, hátha rosszabbodott az állapotom az utóbbi órák érzelmi megpróbáltatásaitól. Végig gondoltam Tóth doktor intelmeit. A gyógyszerert szedem. Vonatra nem szálltam, aktatáskát, tervrajzokat nem hoztam magammal. A gyomrom nem hagyom üresen... Igen. Muszáj leszennem, ha majd kijutok innen.

Megcirógattam az újjbegyemmel a feliratot: Bucsy Irma 1927. 08. 08. – 1944. 10. 18.

Szívünk szerint, két kézzel markolnánk akár a megfoghatatlant is... Vagyis meghalt Irma azon a sáros ősön! Eddig jutottam gondolatban, amikor léptek zaját hallottam. Úgy fordítottam hátat, mint akit tetten értek.

Velemkorú, elfátyolozott arcú, elegánsan karcsú nő állt meg a kriptaajtóban, és némi türelmetlenséggel nézett rám. Bemutatkoztam, ő meg szódtlanul vizet töltött egy kőkehelybe. Izmos lábszára megfeszült a harisnya alatt, ahogy előrehajolt.

Olyan érzésem támadt, mintha mindkét lábával görcsösen kapaszkodna a talajba. Elhelyezte a vágottvirágcsokrot, és tanácstalanul forgolódott, hová tegye a zizegő celofánt. Elvettem tőle.

A temető mélyén rákezdett egy véső és kalapács. Apró koccanásokat lehetett hallani, megfontolt, egymást követő ütésekkel. A sírkert fölött elterülő visszhang megsokszorozta, állandósította a zajt. Szinte magam előtt láttam a lassan formálódó, fegyvelmezett betűket: Bucsy Irma 1927...

– Azt mondja, itt lakott? – lépett ki a nő a kovácsoltvas kapun.

– A háborúig.

– A háború – mondta.

Nyílt, mégis bizonytalan volt a tekintete. Mint akinek akarata lenne mások szemébe nézni, ám az őszintesége rendre viszonzatlan maradt. Szép, enyhén fonnyadó arca volt. Különösen megkapott a szájsarka rebegeése, amikor rövid habozás után kezét nyújtott.

– Bucsy Irén vagyok.

– Irma húga!

– Ha úgy tetszik.

Tudja, én szerettem a hűgát, kezdtem volna kendőzetlenül, ám időben meggondoltam magam. Amúgy is badarságot beszélnek. Csak csodáltam Irmát. Szerettem volna szeretni, mint minden egészséges, vágyakra képes fiú azokban a kegyetlen időkben, amikor annyi szükségünk lett volna a szeretetre. Bucsy Irén ráérezett a vívódásomra, mert baráti hangon folytatta a temetőkapuhoz vezető széles gyalogjárón.

– Erzsók él még?

– Ismerte a nénémet?

Fölkapta a fejét.

– Szóval eltávozott...

A közeli betérőre mutattam.

Bucsy Irén határozott léptekkel elindult a márványoszlopok között Erzsók néném sírja felé. Könnyű, zárt cipőjének a sarka aprópénz nagyságú, kerekded lyukakat nyomott a puha talajba. Engedelmesen követtem.

– Sosem szerette a hideget – magyaráztam, mert egyszeriben félni kezdtem a közénk ékelődő csendtől. – A fagyos, csúszós utakat.

Föllebbentette fátylát a sűrű fejfánál.

– Akácból készült – szabadkoztam.

– Illik hozzá – mondta.

– Mindig akáccal tüzeltünk. Olcsó, igénytelen fa. Jól hasad és vágás után egy-két héttel már használható.

– Szívós, ellenálló teremtés volt – mondta Bucsy Irén.

Hirtelenjében nem tudtam, az akácból hasított fejfára vagy a nénémre gondol. Emlékek sokasága fénylett föl bennem. Magam előtt láttam a nénémet, ahogy szuszogva, fújtatva fát hasogat a féltető alatt. Húsos arca kipirult, nehezen hajolt. A csonttá aszott gyertyán rönkön nagyokat huppant a balta foka. Hasadt, szálirányban szétszakadt a friss akác, és áradt a savanykás illata. Kétszer melegszik, ki maga hasogat, mondja a néném. Még kisfiú vagyok, minden idegen és ijesztő, az édesanyám és édesapám hiányát szenvedem elsősorban. Ismeretlenek a köröttem éledő és szunnyadó hangok, a szagok és árnyak. Rossz fekvés esik az ágyamon, fázom, az esti ima sem segít álomhoz. Éhes vagyok, mindig éhes, mégsem kell az étel se a szememnek, se a gyomromnak. Erzsók néném leengedi a kötényéből az íziben hasogatott fát a köré, a tűzhely mellé. Zörög a pizskavassal, hamu és koromszag kaparja a torkom. Aztán felszökik a füst, együtt nézzük a gyöngé gyújtóst harapdáló lángokat. Néném magához szorít, melegszen. Most pedig fenségesen bevacsorázunk, mondja szuszogva... Alig győzöm kivárni, hogy az abroszra kerüljön a kenyér, szalonna.

– Marad még? – kérdezte Bucsy Irén csöndesen.

– Mehetünk – mondtam a zsebkendőmmel foglalatokodva. – Honnan ismerte a nénémet?

Bucsy Irén lépést vétett. A szememnek oly kedves arca rejtve volt előttem, a hangja árulta el, hogy őt is fogva tartják az emlékek.

– Erzsók találta meg azon az őszi éjszakán Irmát.

– Sosem említette.

– Éjnek évadján zörgetett sárosan, bőrig ázva. Az ablakból látta meg, így mesélte nekünk, és semmi tovább nem volt hajlandó mondani. Egyenest hozzánk jött. Imre bátyám valahol tivornyázott. Én még szinte gyerek voltam. Nem tudhattam, hogy a halál mindentől elvá-

laszt. Hogy visszavonhatatlan. Csak kapkodtam céltalan. Mit tegyünk?! Együtt talpaltunk át árkon, sáron, pocsoltyákon a tiszteletes úrhoz. Ő küldetett el orvosért, csendőrért... Úgy zuhogott az eső, morajlott az ég, hogy kiszakította a kezünkéből az esernyőt. Már hajnalodott, mire a partra értünk. Erzsók alig állt a lábán. Előbb őt kellett ellátnia Kriszt doktornak.

– Irmáról beszéljen, az istenért!

– A bokáig sem érő parti sekélyesben feküdt, arccal a vízben.

– Lehetetlen...!

Remegett a fátyol Bucsy Irén arcán, ahogy megszólalt.

– A csendőrök gyanakodtak... Azon az éjszakán találták meg Rózsa Lalit, minden csontja törött. Mi történt azon az éjszakán?... Sosem fogjuk megtudni!

Sötétkék luxusautó várta a temetőkapuban és türelmetlen sofőr, mert amint meglátott bennünket, borzongás futott végig a fényes fémtesten, és felduruzsolt a motor. Bucsy Irént, velem ellentétben, nem feszélyezte a sötétített ablakok mögül tapasztalható maradtalanság. Vízet engedett a markába a nyomós kútnál, rövid bűvészkedés következett a kézitáskájával meg a fátyollal, majd az ujjai résén kicsorgó víz gyöngyöző maradákkal meghűsítette a homlokát.

Úgy találtam, megengedhetek magamnak egy utolsó kérdést.

– Imre bátyja...?

Bucsy Irén bosszankodva nézett elegáns, lapos orrú cipőjére. Toppantott, hogy lerázza a puha bőrön megta- padó vízcseppeket. Már azt hittem, eleresztette a füle mellett a szavam.

– Még azon az őszi nyugatra szökött – mondta. Szenttelessé váló hangjában először éreztem kelletlenséget. – Fogolytáborba vetették. Tífusz végzett vele.

Búcsúzkodás nélkül akart az autóba ülni, egy gondolat mégis megfordította, s míg mögötte halk szisszenéssel vagy félarasnyit lejjebb csúszott a sötét ablaküveg, kezét nyújtott. Csakhogy ennek a mozdulatnak már semmi köze sem volt az iménti beszélgetéshez, ezt mindketten tudtuk.

Az ajtó kinyílt magától, mielőtt a krómozott kilincshez ért volna. Karcosú, kissé merev felsőtestén éppen csak annyit hajlított, amennyi feltétlenül szükséges volt ahhoz, hogy beférjen. Elhelyezkedett a mindvégig szótlan vezető mellett. A tenyészlovak közelében viselkedhettek ilyen fölényes magabiztossággal felmenői. Ehhez a vele született bájhöz és könnyedséghez keresett, s úgy látszik, talált életformát Bucsy Irén megnevezetlen párja oldalán.

Mégis csak szánni tudtam, ahogy utánuk baktattam a poros úton a faluközpont felé.

Más volt a szülőfalum, mégis ugyanaz: az esztendőről esztendőre visszakurtított, alig virágzó akácok az út mentén, a porták mélye felé terjeszkedő házak, az úttesten csipegető galambok. Mintha ugyanazt az egyszer már jól megdagasztott tészta gyúrnák meg újra és újra, minden műveléssel tovább rontva a süthetőségén – ilyen érzés kavargott bennem a falu láttán, miközben hiába igyekeztem megidézni Erzsók néném búbos kemencében sült kenyerét. Hol a tenyeremet dörzsölő érdes tapintása, hol az illata, hol meg a torkomat, gyomromat kitöltő melege hibádzott.

A piac környékét manzárdos sorházak uralták. A néhai Bucsy-háznak hírét-hamvát sem láttam. Nyomott homlokzatú szegletekkel hivalkodó művelődési ház terpeszkedett a helyén parkolóval, játszótérrel. A megmegújuló forgalom zaja megülte a faluközpontot. Kocsmá előtt haladtam el. A falnak, korlátnak támogatva biciklik sokasága várakozott. Ömlött a szó a söntés füstös mélyéből. Erre a korra már talán nem is lehet emlékezni majd, legföljebb töredékszerűen. A ránk zúduló milliárdnyi inger megüli az érzékszerveinket, a gondolatainkat fojtón. Utóbb mi marad? Virtuális morzsák, valós vagy mondvacsinált szenvedések verejtékszagától körbelengve. Érzékletesebben beszél majd a korról egy-egy sláger egyszerű és közönséges dallama, mint a rendezetlen gondolataink. Úgy intéztem, hogy elkerüljem az atyai házat, elég volt mára a megpróbáltatásokból. Minden hiába. Szántszándékkal sem tudtam távol tartani a gondolataimat az édesanyámtól... Hogyan gondolkodik egy forradalmár? Mitől lesz hős, aki a tömeg élére áll? Aki cselekvésre bír másokat? Alapvető különbség közte és a környezete között, hogy mer elsőként cselekedni. S ehhez, a saját életem kudarcából tudom, nem alkalmas a remegő láb. Hiába vagyok tisztában a múlttal, tenni még az igazamért sem tudok. Mintha az izmaim és az idegszálaim csak másféle parancsnak engedelmessé válnának. Beleremegek az ellenkezésbe, mintha bűnben járnék... És mi tagadás, bűnös is vagyok. Annyi mindent elhallgattam a családom előtt... Ha nem volt előttem az édesanyám arca, akkor a sorsunkat összekötő fájdalom tört rám. Mit gondolna a falunkról, ha élne? Ugyan. Ha élhetne az édesanyám, aligha ilyen lenne az ország.

A gangos, faoszlopos parasztházakat már nem parasztok, a gazdaházakat nem gazdák lakják. A nagygazdák, terménykereskedők cirádás oromzatú, tágas belterű házaiból posta, gyógyszertár, párház és más középületek lettek. Az egykori lakók pedig szétszórattak. Csontjuk névtelen sírokban sárgul a Don-kanyarban, a Gulágon, a kevésbé szerencsétleneké meg közeli s távoli városok köztemetőiben. A szövetkezetbe kényszerített parasztok, nehézipari munkások vasutasnak, kereskedőnek nevelik a gyerekeiket. Azon vannak, menjenek, boldoguljanak, ahol lehet. A búbos kemencéket elbontották az idők során. A gangokat beüvegezték, az istállókból garázs lett vagy gyom verte vályogkupac. Semmi sem az, aminek gondolnánk... Nincs az a ház, amely láttán megmondhatnánk, miféle emberek lakják. Talán már maguk a háziak sem tudnák meghatározni, kicsodák valójában. Hová s kik közé tartoznak. Sokkal inkább, hogy kikhez nem akarnak tartozni. Semmi áron... Ahány ház, annyi féle kerítés, vakolat és tetőcserép. Kényszermegoldások, toldás-foldások, félkész külső tatarozások. A hiányok és csorbák beszédesebbek a késznél. Már nem árvíz, nem tűzvész és nem háború pusztít mifelénk, hanem a szegénységből, rögtelenségből megálmodott, lelket és szellemet nélkülöző sivár többre vágyás.

Komor hangulatban róttam az utat.

Arra a holt víz-parti éjszakára kanyarodtak vissza a gondolataim. Bucsy Imre érte utol gyilkos indulattal a hűgát? Irma ölte magát a vízbe mérhetetlen szégyénben? Baleset történt? Ha Erzsók néném ismerte, jól őrizte a titkot... Minden bizonnyal végigaludtam azt az égzengéses éjszakát, amikor ő nyakába vette a falut... Megint más fényben láttam a nénémet. Vajon zaklatták a csendőrök, nyomozók a történetek után? Ekkor sajátította el egész életére a ne szólj szám, nem fáj fejem mondás féligazságát? Vagy őt is vallatták, kínozták éjszakákon át? Megalázták, önmaga előtt is utálatossá tették?... Maradhat-e elegendő önbecsülése az embernek a testi-lelki megaláztatások után...? Vagy végképp kívül rekedünk?! Törvénytelen korokban nincs lehetőség a jogorvoslatra... Bucsy Irén mindenestre őszinte tisztelettel beszélt a nénémről. Ha hallgatott Erzsók, okkal hallgatott... A lélek nagysága ez a titkokat őrző, önnön vállalt magány? Gyávaság?... Szánalmas az az ember és az a közösség, amely öregasszonyokon akarja számon kérni a múltját! Így is nehéz a valóság...

Baljós, a rosszulleteimet kísérő érzés kerületgett. Egy boronasorral elrobogó traktor port verve rám dudált. Ekkor vettem észre, hogy az úttesten haladok. Meglazítottam az ingem nyakát. Előkotortam a gyógyszert, és bevitettem víz nélkül, a markomból. Tóth doktor mondására gondoltam. A valóságról. Most értettem meg iga-

zán, miről beszélt nekem. Hiszen a valóságnak is vannak rétegei! Mélyebb és mélyebb rétegei. Az első szintje a napi létezéshez, létfenntartáshoz elegendő. Táplálkozás, szaporodás... A jelenlegi állapotomban vajon hányadik réteget birtoklok a valóságnak?... S melyik a minden más szintet egyesítő dimenzió?

Teraszos, színes napernyőkkel körberakott kifőzdét láttam a sarkon satnya akáccokkal a bejáratában. Leültem egy közeli asztalhoz. Úgy helyezkedtem el, hogy ne érje az arcomat a napfény, és lássam a nagy utcát.

Az úttest két oldalán sima kérgű, apró levelű, a nyár derekára majd ehetetlen bogyókat érlelő díszfák sorakoztak mértani rendben. Ágaikat még a hulladékot kutató verebek sem részesítették előnyben. A derékmagas sövényen hintáztak, s nagy lármával lecsaptak a vonatokról lepotyogó száraz takarmányra. A református templom és a községháza felől kerékpárok húztak el előttem. Munkagúnyás, borostás férfiak köszöntek össze teli talppal tekerve a pedált, mintha hegyre tartanának. Az elvásott bőrülésen rongy, olykor a sodronyra húzott svájcisapka szolgált ülés gyanánt. A szemközti gyógyszertár, a néhai Szegerdőd-ház lengőajtaja fáradhatatlanul nyikorgott. Két fejkendős, fényes arcú aszszony beszélt egymáshoz a lépcsőn. Nem tudtam eldönteni, hogy veszekednek-e, vagy szenvedélyesen egyetértenek valamiben. Az úttesten vergődő por felgomolygott a forgalom nyomán, aztán aláereszkedett a napernyőkre és az asztalomra.

– Ideki' nincs kiszolgálás! – vetette felém egy betéző fiatalember.

Valóban régóta ücsörögtem a teraszon egymagamban. Kivert a víz a napernyő alatt megszoruló melegtől. A fiatalember mögött léptem be a fehérre meszelt helyiségbe.

Tucatnyi szempár pillantott rám a tányérja fölül. Egyszerűen öltözött hivatalnokok, többségében háziasnak indult, középkorú nők voltak mély, durva arcvonásokkal, akik csevegéssel fűszerezik az ebédjüket. A véreim, gondoltam, és szikár, napszitta őseink jutottak eszembe. Aratók, marokszedők. Inas, gacsos lábú marokszedők. Ridegpásztorok. Mind-mind kevés étkü, kevés beszédű ember... Az elhízottság a jólét és megállapodottság jegyének számít mifelénk. Pörkölt. Zsíros krumpli. Lebbencs. Még a dinnyét is kenyérrel esszük. Mohón. De lám, kövéren, eltompulva is csontos, konok marad az állunk.

Visszafogtak a beszédből, nehogy fültanúja legyek a mondandójuknak. Derekasán kanalaztak, törték és rakták a szájukba a kosárákba kihelyezett fehér kenyeret. Az ételkiadóban támadó tanakodás jelezte, hogy a konyhások is észlelték jöttömet. Maga a tulajdonos lépett az asztalomhoz.

– Ebédelni akar?

– Ha nem zavarok.

Most rajta volt a sor a szabadkozással. Ilyenek vagyunk... Azonnal semmivé lesz a haragunk, ha emberünkre akadunk. Istenem. Sosem nyertünk háborút. Szentől szemben meghunyászkodunk.

– Megnézi uraságod az étlapot?

– Van ajánlata?

– Ritka a betéző vendégünk. Ha étlapról választ, várnia kell. A töltött káposztánk viszont...!

– Akkor káposztát kérek.

A felszolgáló lány máris hozta a tálát a merőkanállal. Lassan kanalaztam a zöldséglevest, élveztem, hogy átjár a melege. Talán szürcsöltem is. Köröttem is szaporábban kocogtak az evőeszközök. Visszazökkent az élet a megszokott medrébe. Valaki tréfásat mondott, mert páran elégedetten kuncogtak.

Megérkezett a töltött káposzta petyhüdt kis tejfölpöttyökkel a gombócokon. Felkaptam a fejem, aztán mégsem szóltam. Mit gondolnának rólam, ha kevesellném...? A gombóc puha volt, mállékony és ízetlen, mégis szívesen ettem. Erzsók néném ugyanígy főzte, és csúnyán fölháborodik, ha a fűszerért nyúlok. Eleinte törtem, aztán magam is haraptam a kenyeret. A tányér fölé hajoltam. Még néhány falat, és nincs tovább. Söhajtottam.

A kancsóban élém tett víz alkalmas lett volna mosdásra, csak ivásra nem. A tulajdonos boldogan hozta a számlát. Mintha merőben más ember állna másodjára az asztalomnál. Az arca kivirult, valósággal csüggött rajtam.

– Megfelelt a főztünk?

– Hajaj!

Megcsapott a déli forróság az utcán.

Éhes maradtam és szomjas. Az órára néztem. Jó lett volna megnézni még Erzsók néném holt víz-parti házát. Talán legközelebb. A rám váró teendőkre gondoltam. Vajon mekkora ellenállásba fog ütközni az édesanyám kihantolása? Hány egykori bűnös, helyi és országos hatalmasság érdekét, egzisztenciáját veszélyezteti? Hány kérényt kell megfogalmaznom hozzá? Hány láthatatlan falat áttörni? Akad majd szövetségesem? A családból? Az itteniek közül? Véghez vihetem-e mindezt az újratemetésig a józan eszem megtartásával?...

Zöldségboltot láttam meg a forgalmon keresztül. Cirmos almát ládába rakosgatva meg korai cseresznyét. Átvágtam az úttesten. A homályos üzletteret megülte a zöldségek és a félrelökött ládák alján rothadó gyümölcsök átható szaga. Ónagy Antalék szatócsboltja volt egykoron ez a módosabb házakat utánzó, magas belterű, ám szűk vályogépület. Már gyerekkoromban, a medvecukorra várakozva is az az érzés kísértett a talpalatnyi vásárlótérből a mennyezetre nézve, mintha süllyednék.

Az utcára néző egyetlen ablak mélyedésében zacskós bab meg lencse szűrte meg a napfényt. A vakító napsü-

tés után, szinte tapogatózva araszoltam a pultig, ahol káposzta, retek és földimogyoró nehezebb szaga keveredett a melegágyi paprika és paradicsom üde illatával. Cigányasszony szólt hozzám a mérleg mögül, ugyanakkor megcsörrent a telefon a raktárban, s mire válaszoltam volna, már a rengő farát mutatta nekem.

– Mért nem acc az úrnak?

Majdnem elejtettem ijedtemben a karomra hajtott zakót. Csúnyán elhízott, verejtékező férfi állt meg a hátam mögött, citromos ládával a kezében. Egészséges fogai rám villantak, a nyakában ujjnyi vastag aranylánc fénylett. Odébb rúgott egy hulladéknak szolgáló, ócska faládát.

Az asszony kifarolt a raktárból, és rám rivallt.

– Mondja már, angyalom!

Vettem egy zacskó almát.

Megint a széles, napsütötte gyalogjárón voltam. Rózsa Lajos vitaminárudája – olvastam a valaha kanárisárgára és zöldre pingált, mára jócskán megkopott cégért. Vizenyős szemű, viaszos bőrű vénség állapotodott meg mellettem. Egészen közletről pislogott rám.

– Rózsánál mindent megkap!

– Ez lenne az a Rózsa... – kezdtem volna, ám a vénség rikácsolva belém fojtotta a szót.

– Az apja fia!

– Rózsa Lalié?

– Mondom!... Gyulán is vannak boltjai! Emeletes háza! Úszómedencével. Kerti törpékkel. Amit csak akar, mindene megvan Rózsának!

– Arról a Rózsáról beszél...

– Maga idegen! Minek akadémkoskodik? – kopogtatta meg a homlokát a vénség. – Arról a Rózsáról beszéllek, aki kocsikísérő volt a szövetkezetnél. Rakodó. Egyre följebb vitte! Ügyesebb volt, mint maga vagy én!

Kezemben az almával, padot kerestem, ahol elverhetem az éhem. Rózsa Lali... Mit is mondhatnék?... Valósággal kóvályogtam a verőfényben. Kerékpározó menyecske csöngetett rám. Meghátráltam, mire majdnem elsodort egy csapatnyi iskolás fiú. A közeli padhoz kötve kutya ugatott rám.

Aztán egyszer csak a buszon ültem.

Mi tette velem? A fogam alatt szétroppanó alma íze a nyelvemen? A napfényben fürdő gabonatóblák illata? Ahogy a töltésen túl, a folyó nádas, szittyós árterén meglevenedni látszott az élet?... Valósággal megmámorosított a tájat, embereket és emlékeket magába olvasztó érzés. A répát egyelő leánybandák dala. A tanyai kutunk kesernyés vize. A derékalj zizegése és a fénynyalábokban kavargó szalmapor. Kaszapengés. Ölelések és könnyek. Az édesanyám szava...

Minden eddiginél tisztábban láttam magunkat. Eltáposták a forradalmunkat. Aztán elhazudták és velünk is elhazudtatták. Meghunyaszkodtunk. Türtünk... Egyre hevesebben vert a szívem. A ragaszkodás tartott életben minket! S tett mássá. Elpusztíthatatlanná. Tömérdék a tennivalónk.

Már csupán élni kell megtanulnunk.

VATHY ZSUZSA

Játékaink*Lázár Ervin emlékére*

Jár nekünk a *Sport*? Jár. Vagyis harminc éven keresztül járt, az én Szeretett Társam azzal kezdte a napot, hogy elolvasta a sportújságot – előbb *Népsport*, később *Nemzeti Sport* –, a lap közös életünk szereplője volt. Amikor közös életünk váratlanul megszakadt, elillant, mint szarvas az erdőben, akkor két másik újsággal együtt szomorúan lemondtam. Láss csodát, a hétfői napilappal ezután is megjött a *Sport*, éspedig a vasárnapi. A többi napon nem küldték, de hétfőn megjött, mintha... Félre lehet ezt érteni? Nem. Ő üzeni, hogy ne felejtkezsem meg a futballról, a kézilabdáról, de a vízipólóról, teniszről, úszásról se. Ő is állandóan figyel. – Figyeled? – akarom kérdezni, de mégse kérdezem.

A sport kezdettől fogva jelen volt az életünkben. Majdnem biztos, hogy Pécsen, egy vívóversenyen találkoztunk először, én gimnazista, lelkes, de iskolázatlan töröző, ő pécsi újságíró. – Persze hogy ott voltál a versenyen, másképp hogy tudósíthatad volna a napilapot? Rólam nem volt mit írnod, már a selejtezőben kiestem, mint olyan sokszor, de találkoztunk, egészen biztos.

A hétfői újságról egyelőre nem kérdeztem meg senkit – kifizettem, vagy csak tévedésből kapom? –, úgy tekintettem, mint egy ajándékot. Mindig elolvastam, és ha valami megjegyezni valót találtam benne, fölírtam. Például, hogy Kiprich beceneve Kipu. Nem tudtam. Hogy mi a „zárt osztály”? Teremfoci. Gondolhattam volna. Az újévi lapban naptár is volt, feltettem a konyhában a falra, egész évben követhetem rajta a fontosabb versenyeket. És a *Sport* legnagyobb előnye, hogy olvasni nemcsak kikapcsolódás, hanem öröm is. Nyoma sincs benne a napilapok hátba szúró írásainak, támad a hátvéd vagy a jobbszélső, de nem a vezércikkíró.

Szóval, hétfőn reggel beleülök az én Szépséges, Másországba Távozott Társam foteljébe, felteszem a szemüvegem, ránézek a telefonra, most, légy szíves, hagyjál békén, ne zavarj, és magam elé teszem az újságot (újságod).

Először is átlapozom, hogy lássam, milyen rovatok vannak – belföld, külföld, látótér, vélemény, kultúra, gazdaság –, de mindjárt a címdalra egy féloldalas reklám is. Új Peugeot-t mutatnak be, hat légszákkal, kanyar-fényszóróval, alacsony széndioxid-kibocsátással – szóval nekik sincs pénzüik, kell a reklám.

A címdal szenzációja persze nem ez, hanem hogy véget ért a Debrecen sikersorozata, hazai pályán is csupán döntetlenre futotta, Paks ellen.

Stuttgart megállította a Bayern menetelését. Tájékoztatlanságom miatt nem tudom átérezni a győzelem (vereség) igazi tétjét, viszont eszembe jut, hogy tíz évvel ezelőtt én is voltam Stuttgartban. Nagyon szerettem volna elmenni, és amit nagyon akarunk, néha sikerül is. Elmentem, mert hívtak. Hogy egy város gazdag vagy szegény, megállapíthatod a pályaudvaráról. Baden-Württemberg fővárosának a pályaudvara olyan, mint egy kastély, de mert vasútállomás és nem lakóhely, ötvennyolc méteres tornya is van. Aki itt jár, könnyen megszereti ezt a délnémet nagyvárost, mert nemcsak gazdag és szép, hanem barátságos is. Mi árulja el ezt két nap alatt? Nem tudom.

Egy szívderítő hír: mire elénekelte volna az Újpest-tábor az egyik legnagyobb slágerét, a „Lőj egy gólt, Kovács Zoli, lőj egy gólt” kezdetűt, kedvencük már be is vette a diósgyőri kaput.

Rostélyos, gólok, Görögország, torta. Az interjúalany csak Esterházy lehet, azt mondja, a görögöknél négy sportújság van – legalább is húsz évvel ezelőtt annyi volt –, mindegyik kétszer akkora, mint a mi *Sportunk*, de a napilapok kilencven százaléka is a futballról szól. Az emberek ott imádják a játékot...

Egy drámai hír: a Dakar-rali szervezői egy nappal a rajt előtt törölték a 2008-as viadalt. Terroristáktól közvetlen fenyegetést kaptak. Ez volt az egyetlen lehetőség. Világvégi hangulat.

Eltelik egy hét, a következő hétfőn Dzsudzszak, Dzsudzszak, olvasom az újságban. Mindenütt Dzsudzszak. Ha nem volna mellette, hogy Balázs, nem találnám ki, hogy név, stadion, város vagy ország? Játékos, magyar légiós. A PSV Eindhovenben játszik az exdebreceni Dzsudzszak, éppen éneklő a csapatával a himnusz: „Hand in Hand”. Hollandia, Rotterdam, Hand in Hand.

Tényleg, mi is a himnusz? Költemény, mondaná egy eminens diák. Magasztos hangzású, megzenésített költemény, többnyire ünnepélyes alkalmakkor éneklük. Kéz a kézben, mancsod a mancsomban, körmöd a karomban, talpad a műfüben. A tehetséges és ígéretes Dzsudzszak most mutatkozik be, s ez a januári mérkőzés – az újság szerint – az idény első „tavaszi” rangadója. Megnyugtatóssul hozzáteszi, légionistánkért felesleges aggódni, egyre nagyobb önbizalommal keverget.

A mérkőzés után – természetesen megnyerik, vagyis megnyerjük – a magyar légiós interjú ad, három dolgot szögez le benne. 1. Ennél szebb bemutatkozást el se képzeltem. 2. Csak azt sajnálom, nem sikerült gólt rúgnom. 3. Ennyire még életemben nem fáradtam el.

Az újságíró, aki az aznapi jegyzetet írja, feltételezi: a kiscsapatok, akik otthonról csillogó szemmel figyelték az egyre jobban játszó Dzsudzsákot, biztosan arra gondoltak: én is futballista akarok lenni! Példaképet találtak benne, mint annak idején azok, akik Töröcsiket, Nyilasit, Détarit nézve száz számra, ezer számra jelentkeztek a salakos pályán megtartott toborzókra. – Akkor hát, Dzsudzsák, szurkoljunk Dzsudzsáknak. – Ezzel teszem le az aznapi *Sportot*.

Kodály-kórusművet énekelnek a rádióban – ha tudni akarod, Igazi és Legkedvesebb –, a százhuszonötödik évforduló kapcsán Kodályról beszél valaki. Arról a Kodályról, aki a népzene nemcsak itthon építette be a műzenébe, hanem a világon mindenütt, aki Bartókkal együtt Párizsban nagy sikerű hangversenyeket adott; a franciák „ifjú barbároknak” nevezték a két magyar zeneszerzőt, az itthoniak viszont „tévelygőknek”, akik tudatosan kerültek a harmóniát, a zenéjük tehetségtelen hamisításai a magyar népzenenek...

Váratlanul elém villan egy kép, általános iskolások vagyunk, állunk egy teremben, fehér blúzban, sötét szoknyában, szemben velünk Békefi tanár úr. Felemeli mind a két kezét, ránk néz, külön-külön az énekkar minden egyes tagjára, megadja a hangot, mi énekelni kezdjük, „Forr a világ bús tengere, ó magyar!” Mintha diákkorom egyik legszebb emléke jönne elő! Ki tudja, miért nem gondoltam sok-sok év óta a kórusunk szép énekeire, a szereplésekre; és hogy Kodály Berzsényi egyik legszebb versét zenésítette meg, azét a Berzsényi Dánielét, aki az én Szeretett Társam legkedvesebb költője volt Arany János után. Miért is szerette? Mindenekelőtt verseiért. És sérülékenységeért, érzékenységeért, vidéki voltaért, mogorvaságáért. Nem igazi kihívás Berzsényi személye annak, aki a szeretetével akarta megszelídíteni a legzárkózottabb, legsebezhetőbb embereket?

„Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet.” Nem is értem, hogy szabadott ilyent énekelnünk 1951–52-ben, talán épp az orosz katonák kaszányájában – mert ünnepeken oda is kihívtak bennünket. Talán azért, mert a szerzője 1807-ben írta, tehát annak a kornak szólt, nem ennek? Békefi tanár úr meglendítette karmester pálcáját, mi pedig önfeledten rázendítettünk, hogy „Nem félek a kürt harsogását...” És nemcsak a hangunk, az arcunk is azt kiáltotta: nem félek, nem félek! Orkán, veszély? Mit számít annak, aki bátor? És tizenegy, tizenkét, tizenhárom évesen belekiáltjuk a világba a csodálatos evidenciát:

„Nem sokaság, hanem lélek, s szabad nép tesz csuda dolgokat.”

Micsoda ihletett pillanata lehetett a ritkán bizakodó, ritkán derűs költőnek, hogy rátalált erre a mondatra! Értjük egyáltalán? Ha nem értenénk, mitől ujjong a hangunk?

Igen, érti a kórus minden egyes tagja. Érti a kisdíák is, a tanár is, hogy nagyon fontosat üzent nekik a költő, a zeneszerző, és az énekléssel ők is továbbadják az üzenetet.

Állok a rádió előtt, hallgatok, Berzsényire gondolok. Hogy szakadhatott ki belőle ez a legmelegebb életigenléssel felérő óda? És az én Szeretemes Társam hány hasonló mondatra talált még rá, amikor reggeltől estig Berzsényit olvasott?

Az Eindhoven–Ajax mérkőzés lesz a magyar légionista második megmértetése, este közvetíti a televízió, elhatározom, hogy megnézem. Persze nem lesz belőle semmi, P.Á.-t, a fiunkkal egyidős jogászt aznap avatták ügyvéddé, a kamara tagjává, őt ünnepeljük. Pedig elhatároztam, ha kell, akár egyedül is megnézem otthon a meccset, kilencven perc, mi az, semmi, észre se veszi az ember, főleg, ha drukkol valakinek. A meccs helyett rozmaringos báránycsülköt ettünk, jó borokat ittunk, és gratuláltunk a százkilencvenkét centi magas Pinyőnek. Lehet, hogy ő az ügyvédi kamara legmagasabb tagja? Akármibe fogadok. A meccs kiment a fejemből, még akkor sem jutott eszembe, hogy a sporthíreket meghallgassam, amikor hazaértem. Másnap reggel viszont vettem egy *Sportot*, hiszen legközelebb csak hétfőn kapok.

„A nap témája” az Eindhoven–Ajax meccs, két oldal, képek, nyilatkozatok.

„Dzsudzsák mindenkit ámulatba ejtett fantasztikus produkciójával. A 2:0-ra megnyert rangadón bomba gólt lőtt, így az ötödik meccse után már a harmadik találatnál tart.” Ünneplik a hollandok, és egész Magyarországra. Kipu azt jósolja, ha tartja a formáját, két éven belül egy európai élc csapatba is szerződhet. VILLÁM KARRIER. Ajánlólevél Manchesterbe. A szülők, a család Nyírlugoson nézi a meccset, saját otthonában. És mit mond az ünnepele? „Amikor láttam, hogy jön a labda, úgy éreztem, most egyből rá tudok fordulni. Szerencsére, messze volt a védő, lőttem, és éreztem-láttam, hogy nem ér oda a kapus. Azt sem tudtam, mit tegyek örömben. Szaladgáltam, vártam a többieket, oda akartam menni hozzájuk. Tényleg, nem tudtam mit kezdeni magammal, csak nagyon boldog voltam.”

Még egy interjú, még egy. „Érzett némi elégtételt?” A huszonegy éves Balázs azt válaszolja: „Szerettem volna viszonzni az eindhoveniek kedvességét.” Ettől meg én hatódom meg. Kedvesség! A kökemény üzletre légiósunk azt mondja, kedvesség. Mi más lenne? Azzal fejezem be, hogy keresek egy térképet, megnézem, hol van Nyírlugos? Átutaztam már rajta, vagy nem? Nem egészen ott, ahol képzeltem, de megtalálom. És mély elégedettséget érzek, mindenekelőtt azért, mert győztünk, és mert erről a mérkőzésről sosem hallok, ha Te,

Eltávozott Társam, nem kedvelteted meg velem a focit. Nem viszel el annyi mérkőzésre, nem lesz íratlan törvény a családjunkban, hogy amikor fontos meccset közvetítenek, akkor nincs más, megszűnik a világ.

Még valamit Berzsényiről! Pályázatot hirdet a kolozsvári színház, történeti és hősi tárgyú szomorújátékra. A „magyar Horátius”, aki a múlt dicsőségéből, ére nyekből, hazaszeretetből akar irodalmat teremteni, elhatározza, hogy megpályázza. Hősi tárgyú szomorújáték? Éppen neki való! Drámája hőseül a somogyi KUPA vezért választja. Ő az ősi szabadság és az ősi vallás védője, aki bálványainak sok keresztényt is feláldoz... Ám, ki lesz az ellenfele? Csak nem István, az államalapító? A keresztény király?

Berzsényi először örömmel, azután resten és kedvetlenül dolgozik, rájön: rosszul választott. Ötven oldal megír, azután abbahagyja. Nem kezdheti ki Szent István országlását, hatalmas szervezőmunkáját. És talán a drámaírásba se szabadott volna belefognia.

KUPA vezér, mit szólsz hozzá, Szeretett Társam, Kedvesem, Szemünk Fénye? Te tudod, ki ő? Én soha nem hallottam róla. Keresem lexikonban, történelemkönyvekben, a somogyi KUPA sehol sincs. A *Sportban* annál inkább. Találok FED-Kupát (tenisz). Alpesi Síugró Világkupát. Pireuszi Thetisz-Kupát (vízilabda). Afrikai Nemzetek Kupáját (futball), ami pedig nem Kupa, az Grand Prix, vagy valami hasonló.

Szegény Berzsényi! Levelet ír Kazinczynak, elpanaszolja, hogy megoldhatatlan feladat elé állította magát. Ráadásul írás közben a pogány KUPA vezért megszerette, holott örülnie kellene, amikor felszabdalgják. Angliai FA-Kupa, magyar Liga-Kupa, Kupa, Kupa.

Rajzok az asztalomon, Zs. fiunk öt-hat éves rajzai. Már tud betűket másolni, de az írást csak nagyjából érti. Minden rajza valamilyen mozgáshoz kapcsolódik, álló alak nincs rajtuk. Az elsőn levegőben úszó férfi – mit csinálna? – éppen lenyilaz valakit. Fején sisak, szemében düh, és talán ugyanabban a pillanatban, amikor a nyíl az íjból kirepül, a teste a földről fölemelkedik. A másik rajzon versenylóvak, hátul egy belga hidegvér és egy lipicai, ők súlyosak, hosszú távon biztos nyerők, előttük két kicsi póni (poni), sörényük égnek áll. Könnyűek, szinte szökdelnek, talán nevetnek is, ha egy póni tud nevetni, hogy többet is tudjunk róluk, föléjük írja (másolja), hogy shetlandi, a másik fölé, hogy velsh (whelsi). A harmadik rajzon korcsolyáznak, azután az összes többi, vagy húsz-harminc, egy egész dossziényi a fociról szól.

Ezt csak azért írtam ide, Eltávozott Kedves, hogy neked is eszedbe juttassam, milyen ideálnak tekinti egy

fiú az apját. Óriásnak, aki legalább egy fejjel magasabb mindenkinél, s amit ő szeret, az – szó sem fér hozzá – szeretni való.

Tegnap, kedden is kaptam *Sportot*. Ilyen még egyszer sem fordult elő. Új lapkihordó? Nem érti, hogy miért csak hétfőn, máskor nem? A címlapon természetesen a mi Balázsunk, mellette a válogatott másik fiatal esélyese, ő is légionista. Ugyan, melyiküket választja a csapatkapitány? Én mindenesetre örülök, ennél jobban csak szerdán, mert akkor is bele van gyűrve a napilapba a *Sport*, de ezúttal a vívást olvasom el először.

Elolvastam, azután előkeresem a „vitrinemet”. Ez egy asztalra rakható cigarettás doboz, de nem cigarettát, érmekeket tartok benne. Kettő közülük – egy kisezüst, egy nagyezüst – apám első világháborús kitüntetése. Ferenc József arca mind a kettőn, a túlsó oldalra felvéve „Der Tapferkeit”. Megnézem a szótárban – mi lenne? –: bátorság, vitézség, az ára pedig három év harctér, keleti front, nyugati front, malária, szerencsés sebesülés. Ezekhez képest kicsiny és súlytalan az én vívóversenyeken szerzett három éremem, két harmadik, egy második helyezés.

Tizenöt-tizenhat évesen, egy lelkes csapattal – középiskolások és kisiskolások – vívni kezdtem, városunkban mi alapítottuk meg a női szakosztályt. Edzőnk „Szakúr”, az 1932-es olimpia tartalékcapatának tagja – ekkor már közel a hetvenhez, a lányokat törözni, a fiúkat kardozni tanította.

Miért kezdtem el vívni? Mert láttam egy képes újság címlapján az 1936-os olimpikont, Elek Ilonát? Nem tudom. Vívó pályafutásom edzésekből, lelkes versenyekből és vidám utazásokból állt. Három éremem közül – ha mindössze három induló volt, bronzérmem akkor is lehetett nyerni – a legkedvesebb a Balatonfüreden szerzett ezüst. Nem azért, mert a sorrendben ez a legelőkelőbb, hanem mert a második helyért az ezüstérmem Gerevich Aladártól vehettem át.

Már a selejtező végén elterjedt, hogy a döntő asszói Gerevich Aladár fogja vezetni. Ki volt Gerevich? „A magyar kard legfinomabb kezű művésze.” Pályafutása éppen csak elkezdődött, máris olimpiát nyertek; de tizenhat év múlva, Londonban felülmúlta a Los Angeles-i és berlini csodát, újra aranyérmem szerzett, egyéniben is, csapatban is. És a döntőben nemcsak legyőzte összes ellenfelét, egyetlen találatot sem kapott!

S ez a csoda, akinek fiatalon Santelli volt a mestere, ott áll előttünk, mosolyog, és azt mondja: „rajt.”

Csak annyit tudtam, úgy kell vívnom, ahogy még soha, nem hozhatok szégyent tanárunkra, a Szakúrra, és nem szerezhetek bosszúságot annak, aki mindenkit tanítványának tekint.

Második letterem. Nem emlékszem, kiket vertem meg, ki lett az első, mennyire kaptam ki tőle. Csak az számított, hogy Gerevich, a legeslegjobb kardozó, akinek vilámríposztjai és mediterrán derút sugárzó alakja lázba hozza a híveit, tűrhetően jó vívónak lásson. Amikor átvettem tőle az ezüstérmét, és kezet szorított velem, úgy éreztem, annyi szeretetet sugárzik rám, amennyi fény a napsugarakból jött azon a napon, a júliusi Balaton felett.

Miután ezeket végig gondoltam, elhatároztam, hogy kiszidolozom az érmeiket. Öt-tízévenként szoktam ezt megtenni, azután visszazárom őket.

Szombaton, amikor a postaládából kiveszem az újságot, anélkül, hogy megnézném, érzi a kezem, hogy megint jött *Sport*. Eljátszom a gondolattal, Szerelmes Társam, Igazi és Legkedvesebb, hogy te néztél rá az újsághordóra, és te mondtad neki: ugyan, dobj már be egy *Sportot* is, mit számít? Hányat hordasz ki egy nap? Hatszázat? Na, ugye. És ha a *Sportot* meglátja a fiam, a lányom, a feleségem, rögtön rám gondolnak. Hátha még el is olvassák. Azt hiszed, mindegy ez nekem? Egyáltalán.

Milyen jó volna, ha így volna, valószínűbb azonban, hogy elment a régi kihordó, új jött helyette, épp hétfőn hozta először, és azt hiszi, minden nap jár nekünk. Ennyi. Haragudjunk meg érte? Haragudjon rá a főnöke, nekem nem tesz rosszat.

Szávay Ágnes Párizsban elődöntőbe jutott. „Már az antré biztató, sőt megnyerő volt: Szávay Ágnes mosolyogva és nyugodtan vonult a pályára, Daniela Hantuchovára viszont várni kellett.” A vége 7:6, a második szetté szenzációs 6:1 lett.

Kosárlabda. Ha közvetítette volna a televízió, Te biztosan megnézed. Hogy a Pécs győzött, annak is biztosan örültél volna – ha csak öt évet tölt el valaki egy városban, attól már drukkolhat nekik, és lehet sport-lokálpatrióta. Hogy hondurasi játékos igazolt a Nyíregyháza, azt nem bírtad volna megállni nevetés nélkül. Miért a sportban valósul meg az internacionalizmus, kedves Marx, kedves Lenin? Lelőni, éhen halasztani sem kell érte senkit. Miért nem ott és úgy, ahogy ti jövendöltétek?

Az első oldalon megint Dzsudzsák Balázs, hátrébb egy teljes oldal szól róla: bírja az iramot, mindig rokonszenvesen nyilatkozik, magabiztos, de szerény is, és lendületes, bátor, előző edzőiről mindig szuperlatívuszokban beszél – mi kell még? Üde színfolt! Minden hazai tehetséget Hollandiába kellene hozni tizenhat évesen.

Biztos vagyok benne, te azt mondanád erre, Igazi és Legkedvesebb, hogy: többet ártnak, mint használnak neki, ha ennyit foglalkoznak vele. Ne három meccs után csináljanak belőle világsztárt, várják meg, amíg egy szezon végigjátszik. Én is egyetértek veled, magamról

tudom, hogy a dicséret néha több kárt okoz, mint hasznos, mégis, amikor megnézem az „üde színfolt” képét az újságban, amint PSV tréningruhájában, égnek zselézett hajával önfeledten dekázik, arra gondolkodom, hátha! Hátha ezt a gyereket dicsérni is lehet. Szidni is, dicsérni is, mindegyiket kibírja.

Egész héten jött a *Sport*. Ha nem ismerném lusta és a lehetőségek határáig gondatlan, trehány magunk-magunkat, azt gondolnám, ez maga a csoda. De háromszázhatvanöt ingyen újság egy évben? A kihordó egy hónapi fizetése! Azért még várok egy kicsit, a jövő héten majd írok, vagy telefonálok. Nem kell strébernek lenni.

Következő hétfőn három újság van belegyűrve a postaládába, kiveszem, és elviszem magammal, jóllehet temetésre megyek. Tudod, Drága, kit temetnek? HaMarCsit. Két hónappal ezelőtt, ugyanott, a Kozma utcában HaJóZsit, a férjét, akik harmadik szomszédaink voltak tíz éven át a belvárosi házban, ahol olyan nagyon szerettünk lakni. Hatvanöt és hatvanhárom évesek. MarCsi cérnávékonyka volt, amikor meghalt, valamilyen ételmérgezést is kapott, de természetesen nem abba halt bele. Nem akart élni. Huszonöt éve, amikor vinni kellett a gyerekeket iskolába, óvodába, edzésre, versenyekre járni, és minden reggel nyolcra dolgozni menni – az élet volt, olyan, amilyennek lennie kellett. Most semmi hasonló. Akinek nincs dolga, rosszul érzi magát. JóZsi is ugyanezt gondolta. Annyi mindent csinált már életében! Sorkatonaként a tisztek lakását parkettázta, nyomdában is dolgozott, sofőr is volt, csőszerelő, legutoljára építési vállalkozó. Nyilván tévedett ebben-ebben... Talán mégis vidéken kellett volna maradni, nem ebben a nagyvárosban, ahol, ha kiteszed a lábad a házból, arctalan bábu leszel. Nincs másod, csak a munkahelyed és a családod. És ha a gyerekeid felnőnek, elmennek hazulról, egyedül maradsz. Otthon lehetsz reggeltől estig, csak éppen semmi öröme benne. Közügyek? Közjó? A hideg futkos tőle a hátadon! Igen, ezt-azt másképp is lehetett volna. De most nézzél szembe vele? Épp most? Nem! Kettőtöknek egy üveg Kalinka vodka egy napra elég. És egy kis sör. Egyelőre. Enni meg egyre kevesebbet kíván az ember.

Mikor hazamentem a temetésről, feltettem Szőnyi Erzsébet *Siratóját*, amit mestere, Kodály halálára írt, de, mert nem akartam szomorú lenni, és mert nem akartam semmiféle temetésre gondolni, utána meghallgattam a Kodály-*Vonósnégyes* egyik lemezét. Azt mondják, Kodály igazi „otthona” a vonós kamarazene. Lírai, drámai, de epikus is egyszerre. Hét évtized a pályán! Amíg élt, százhusz iskolában vezették be a mindennapos énektanítást... Érve, magyarázata: „olyan úton haladunk,

amelyen az ember géppé válik, ettől csak az ének véd meg bennünket.” Bartók is ugyanezt mondta: csak az emberi hang, a közös ének lehet a létezés alapja.

Mi a KI? Vegyes Harcművészet. És az micsoda? Koko azt mondja, ha viszonylag képzetlenek a küzdő felek, akkor a meccset meglehetősen könnyű összekeverni a verekedéssel. A *Sport*-ban leírt verseny is ezt igazolja. A bosnyák versenyző egy állcsúcsra mért klasszikus ütéssel úgy kiütötte a miénket, hogy szerencsétlen már „röptében” eszméletét veszítette, s a padlón percekig kellett életet lehelni belé (sikerült). Ám „csillag” is született, magyar csillag, B. bikaként rontott ellenfelére, földre vitte, jól megpuhította, majd egyszerűen megfojtotta, újra kellett éleszteni. A *csillag* képe is látható, ordít, mint egy állat, tépni, marcangolni, ütni akar, és földre döngölni a másik állatot.

Szeretett Társam, te vittél el először ökölvívó mérkőzésre. Emlékszel? Gedó mérkőzött, lehet, hogy már országos bajnok volt, lehet, hogy még nem – én mindenestre akkor láttam életemben először bunyót.

Bejön egy vékony gyerek, papírsúlyú, mondják, alsónadrág, kesztyű, ütögeti maga előtt a levegőt, beszél is hozzá. Aztán megjön az ellenfél is, ő egy kicsivel nagyobb, és már ketten ütögetik a levegőt. Egymáshoz véletlenül se közelítenek, távolról nézegetik és ijesztgetik egymást. Gong. Már vége, kérdezem örömmel? Három perc egy menet, mondod, még kettő lesz.

A szünetek igen érdekesek. A versenyzők leülnek, púderezik, kenik, locsolják őket, az edzőjük pedig beszél, lyukat beszél a hasukra. És amikor felállnak, a közönség habzó szájjal ordít: „üsd ki”. Én meg éppen azt szeretném, hogy ne üssék ki egymást. Nem lesz kiütés, Gedó így is fölényesen nyer, csak az arca vérzik. Bedagadt szeme alól folyik a vér, végigcsurog az arcán, az állán. Ki tudja, miért, a meccsből ez a látvány van a leg-

nagyobb hatással rám, lebegni kezdek tőle, persze nem mutatom. Az hiányzik, hogy azt gondolják, azt gondolja bárki, nem bírom a bunyót. Én ne bírnám?

Az utolsó menet után odajön hozzád egy ismerős, azt kérdezi. – Megnyeri? Jövőre megnyeri az olimpiát? – Te azt mondod: – Madrid után? Persze, hogy megnyeri. – Mikor kiérünk a stadionból, mohón rágyújtatok mind a ketten, nekem meg épp hogy a friss levegő esik jól.

Itt abba hagyom. Elmentél, Te Igazi és Legkedvesebb. Elmentél, de mégsem hagytál egészen egyedül. Ami hozzád tartozott, rám van bízva. A barátok, az ismerősök, a kedvenc játékaid, a tehén nyakába akasztható kolomp, a féltett csavarhúzóid, minden, ami megőriznivaló. Ha olvasom a *Sportot*, ha nézem Berzsenyi képét, eszembe jutsz. Ha elkészítem a kedvenc ételeidet, akkor is. Holnap megpróbálom a „kevert túrót”, amit öt- vagy hatféle túróból, sajtból állítottál össze. Ha megkérdezem a húgodat, hogy Tüskés pusztá hogy nézett ki, és miért bontották le, akkor is rád gondolok. Csak az a baj, akárhol vagyok, mindenütt félig vagyok ott. Otthon – sehol. Kevés olyan pillanat van, aminek át tudom adni magam. Amikor meg akarok szólalni, lámpaláz fog el. Miért? Sokkal többet hallgatok, mint régen.

A *Sport* terjesztőinek február közepén telefonáltam, hogy előfizetés nélkül kapom a lapot. ingyért. Megköszönték. Törölnek a listáról, mondták – és jött tovább. Gondoltam, csak hónap végéig. Valóban, utoljára február 29-én, a szökőnapon hozták.

Ma március 21-ét írunk, három hét után újra ott a *Sport* a postaládában. Egy ismerős azt mondta, mielőtt külföldre mentek, ők is lemondták. Mégis, három éven át hozták, a szobát a mennyezetig megtöltötte az újság.

P. S. Április elsejétől tényleg nem jön. Vagy ez csak áprilisi tréfa? Májustól megint hozzák?

PÉNTEK IMRE

Mozaikok a gyerekkorból

immár sajátod a felnövekvés bája
 bájos fotók is igazolják ezt
 kihullva a cseresznyefa (nászajándék) szekrény
 mélyére dugdosott fekete retikülből
 a bájtalan időkben örök optimizmust
 sugározva a fényképésmester masinája előtt
 (Szeles Fotó, a pecsét cégneve szerint)
 anya gyermekével az időtlen/idétlen pózban
 ahogy a szentképeken látható
 a kis Jézus (szadista) angyalok gyűrűjében
 ennek ellenére vagy éppen ezért
 óvodába adnak ha már nem használtak óvszert
 a kedves szülők fogamzás gátlástalanul
 és óvó nénik adnak kézről kézre
 légoltalmi pincék óvóhelyek halk alkalmazottai
 kiolthatatlan szeretettel és hiába kérdezősködsz
 az első kérdések a legszemtelenebbek
 mi ez a nyáj/las feminin beállítódás
 anyabuzgárkodás szeretetroham osztag
 női nemi elfogultság (ezen a szemérem téren)
 miért nincsenek nagy szőrös szakállas
 óvó bácsik akik beadják az ovomaltint csukamájolajat
 miért mindig a nagy csöcsök járják a csüördögölőt
 csücsörésznek és csöcsörésznek
 az óvodai részlegen részvény társaságként
 hosszú hajú veszedelemmel
 de levesznek a lábadról lábad közé nyúlnak
 a nyilvánvaló nyúlványért esti(g) mesélnek
 testük tesztjét teszteltetik veled (általad)
 testileg lelkileg beadod a kulcsot
 magukba zárnak és azt veszed észre
 megérted ezt a zárkózottságot sőt
 egyre jobban kedveled kedved szerint való
 a szőke fürtös (az első fotók szerint)
 mézes-mázás idill hintalovas vágta
 és már ekkor szeretted volna (koraérettség jele)
 csókkal kipederni az óvó nénik
 szőrtelenítő kenőcsös makacsul kisarjadó
 erotikus felső/felső bajuszkáját

hoppábécédé rajtad kezdé a tantó'néni
 a példázatot hogyan nem szabad vonal közé
 írni mert ott a sok vonal s annak kellős közepébe
 paca nélkül kell formázgatni a szavakat
 azóta nem vagy vonalás nem tiszteled
 vonalkódot elbuksz már az alapvonalon
 kapsz is érte a fejedre hogy „attó kódusz”

VASADI PÉTER
Az ágy gurul...

Nem minden ágy teszi ezt, de ebben a kórházban, a mozgássérültek osztályán gumigyűrűs kerekeken mozognak az ágyak. Arra kell számítani, hogy váratlan esetekben neki kell lódulni velük a műtőbe, a röntgenre, kötözésre, más osztályokra. Tehát az ágy tényleg gurul. Van úgy, hogy egy délelőttön háromszor is gördül az ágy, már-már hangtalanul, rajta a betakart, sunnyogó műtőttel, aki nem néz se jobbra, se balra, nem nagyon kedvelvén a tv-bűvölte, figyelemben mégis edzetlen s vizslató tekinteteket. Inkább a folyosói mennyezeten járhatja a szemét, ahogy a keresztbe fektetett műanyaglécek kerepelnek fölötte. Meg a henger alakú lámpákon, a tagbaszakadt toló-fúkon, akik kedves, közönyös arccal kormányozzák ezt a különös sajkát, kicsiket taszigálva rajta. Mikor aztán a beteg visszagördül a kórterembe, innivaló után nyúl. Négy-öt nap múlva éhségérzet lepi meg, enni mégse kíván, mert hogy' üljön föl, merre könyököljön, feje fölött nem éri el az éjjeli szekrényt, stb. Aztán mégis kiül az ágy szélére, magához húzza a guruló asztallapot, s végre tányér fölé hajolva kanalaz, vág, villázik. Igazi sikerélményben van része: kitakaríthatja a tányérját.

Ebéd közben kopognak az ajtón. Bejön nagy szerénykedve egy függőlegesen barázdált arcú, idősebb hölgy. Kezében színes gyöngysorokból készített kis, ódivatú neszeszertáska. Szorosan összezárva sovány lábait elnézést kér a zavarásért, s fölhívja a beteg szíves figyelmét azon a bizonyos, némi agresszivitást palástoló, alázatos hangon, hogy „házunkban délután két óraker szentmise lesz. Az ágy gurul, úgyhogy...” Nézi a beteg ezt a hölgyet. Ehhez neki mindig idő kell. A hölgy áll, s kényszeredetten

mosolyog. „Úgyhogy?”, kérdezi a beteg. „Szívesen betoljuk a kápolnába”, mondja a vendég. „Köszönöm a tájékoztatást.” Nézi őt a beteg és hallgat. „Kérem, én csak segíteni akartam”, rebege a hölgy. Legszívesebben azt mondaná a beteg, akkor igazítsa meg a szétmászott párnáit, húzza ki az agyonfeküdt ágy gödréből az összecsomósodott lepedőt, adjon egy flakon csapvizet, és nyissa ki az ablakot, mert itt igen meleg van. De nem ezt mondja. „Még egyszer köszönöm.” A hölgy kissé fölszege a fejét, sarkon fordul, és egyenes léptekkel, köszönés nélkül távozik... Az ágy gurul, ugye, szóval kifogásokkal ne is kísérletezzék még egy beteg sem. Az ablakban sivár kéményerdő terpeszkedik. És az magától értődik, hogy egy beteg csak kifogásokon töri, törheti a fejét, ha vallásos kötelességeiről van szó... Mondhatta volna szebben is. Esetleg ismerve G. Thibon gondolatát, hogy a legszentebb kegyelmi ajándékokat csak kolduló kezekben szabad fölajánlani; az akár kegyes stílusban göngyölt „gögös igazság nem adhat semmit.” Mondhatta volna így is: „Bocsánat, uram, ma délután két óraker szentmisét mutatunk be, szeretettel várjuk. Ha segítségre van szüksége, értesítsen minket itt és itt. Mielőbbi gyógyulást kívánunk!” És kedvesen visszahúzódik.

Mikor eljön a *beavatás* ideje, kicsapódik a kórterem ajtaja, megjelenik egy zöldbe burkolt erős fiú, harsány hangon – általában hibásan – ejti ki a soron következő nevét, s megkezdődik az utazás: folyosó, lift, kanyargás erre-arra, újabb lift, alagsor, nem várt fordulat balra, zúgás, gégecsőből gépi sóhajtozás, mint ha porszívóznának, erős mennyezeti fény, lavórnagy lámpaburában hat-nyolc fényszóró, egy döccenés, még egy, s a hang a beteg fölött egy szájbédős arcból: megjöttünk. Átkelés ágyról műtőasztalra, gyors

kar- s lábrögzítés, apró, gerincközeli szúrás (nem pedig „szuri”), motozás jobboldalon a lepedő alatt, a beteg altétét teljes átmeneti benuulás uralja; kezdetét vette a liturgia, mely azért érdemli meg ezt a nevet, mivel testet-lelket egyaránt lefoglal magának (magának?).

Hogy a műtét egy szakmai zörejektől, szavaktól visszhangos liftakna mélyén megy végbe, azt érdeklődéssel figyeli a beteg, s látja, épp fölötte van a lift vasrozetta-mintájú lyukakkal sűrűn luggatott alja. Csak azt nem tudja, hogy ez a lift fölfelé távolodik-e, ha elindul, vagy lefelé közeledik. A két dolog között – a várható következményeket tekintve – tetemes különbség van. Aztán megérti, hogy egy szellőztető rács nem szokott föl-le járni... Az altató orvosnő hangját hallja: „A műtétet elkezdtük, kedves, és rendben folyik.” Ez a hang föloldozó gyöngédségével nagy nyugalmat ad. A kipányvázott embert ilyenkor alaposan meglökdösik, mert a hús, a csont, a test ellenáll, tartogathat váratlan meglepetéseket is, az orvosok erő kifejtését nem csak érezni, hallani is lehet, valaki megszólal: ez és ez ott (vajon hol s mi?) erősen vérzik, egyszavas válasz érkezik, fűrészelt csont égszaga csapja meg az orrot, „Idő?”, kérdi a vezető főorvos, hat kéz bámulatos összmunkájának alanya a beteg, most éppen ragasztanak benne valamit valamihez, kalapálnak is, jó nagyokat csattan fém a fémen, aztán már öltik is a sebet, törölnek, serceg a tapadós géz, a kötés, megélnkül körröskörül a mozgás, teszik is vissza az ágyára, rá a lepedőt, a beteg az altató orvos kezét megfogja, ő hagyja, érintő kézcsók következik, halk nevetés a válasz, a főorvos nagyot fúj, ledobálja (letépi) a gumikesztyűt, az arcmaszkot, mosolyog, a beteg kinyújtja a kezét, erős kézfogás, betakarják a részben újjáteremtett testet, s viszik is kifelé. A beteg hálát érez. Nem eufóriás, nem érzékenyül el. De nem tud

nem arra gondolni, hogy az Atya az első ember csontját emelte ki ahhoz, hogy egy második embert teremtsen. Hatalmas erejét e – szimbólummá növekedett – szakrális ténynek most sejteti igazán, s e szónak: csont, a törékeny, fönntartó, tiszta, megtömördött egyszerűségét. A csont nem kő. Sosem lehet az... Emberi liturgia zajlott, letompított szenvedéssel, korlátok közé szorított vérzéssel, de áldozati körülmények között, s tudós, bravúros, testvéri cselekedetek hálójában.

Jézus nem tartott előadást semmiről. Arról sem, miben áll a szenvedés; szenvedett. Hallgatott róla. A műtött ember rossz csontdarabja koppan egy

edény alján. A hangból ítélve többre-teses vagy vastag műanyag aljzaton. Ez az ember koppanása is. Az ember a maga teste, a betegsége is ő. Az orvos, akarja vagy sem, mindig teszi a jézusit, mert elszántan s könyörülettel gyógyít. Nem csak elromlott testet vagy testrészt, hanem magát az életet gyógyítja. Tanulta, tehát ezt műveli, de ez az indoklás csekély ahhoz képest, ahogyan önkéntelenül is pazarolja energiáit. Látszik a járásában, a mozdulataiban, a tekintetében, így méri föl és látja át az esetet, így rekonstruál egy kékre-dagadtra püfölt arcot, hallgatja végig a részeg dagadását, néz alá az ágynak, teli van-e a kacsá vizelettel, kérdez rá valakire: na, hogy van?

„Menjetek és gyógyítsatok meg minden betegséget”, kire nem vonatkozik ez? Arra is, aki műtét alatt a beteg feje mögött áll (mert „már nem fért oda a metélők közé”), és figyelemelterelő, épületes marhaságokat duruzsol a fülébe: „Tudja-e, öregem, hogy egyesek összekeverik a camembert” – sajtféleség – „a kan emberrel? He-he!” Ez a he-he, ez betett, muszáj fölnevetni. Igen, komolyan hiszem, hogy ez is a liturgia motívuma, ez a he-he... Gyógyíthatunk mindnyájan. És (mert?) betegek vagyunk mindnyájan. Mivel egyetlen emberszakos, általános Orvosunk van. Hozzá járunk szakvizsgára, kikerülhetetlenül Hozzá. Vége-hossza nincs processzióban.

BARNA T. ATTILA

Ügyelet

*Toltam végig a folyosón,
toltam lassan az exitet.
Ősz lopózott az udvaron,
hullni kezdtek a levelek.*

*Nő volt. Az agyonfoltozott,
fakózöld lepedő alól
kilógott csapzott haja.*

A Nap

besütött a nagy ablakon.

*Alig múlt ötven. Messziről
hozta mentő. (Sziréna szólt.)
Az intenzíven még felült,
kiadta, ami benne volt,*

*aztán visszadölt megadón,
szótlanul hagyta, hogy vigyem,
vigyem csak, hova akarom.
Indult a műtő odalenn,*

*kicsomagolták a sterilt
a műtősnők, csap zubogott,
csillogtak okos műszerek.
Az orvos bemosakodott.*

***

*Visszafelé a négy kerék
zörgött, zörgött a folyosón.
Ketten voltunk csak, ő meg én.
S az ősz, már kint az udvaron.*

*Az osztályon épp nyitva állt
a nővérszoba ajtaja,
kiszállt rajta és elkísért
friss kávé sötét illata.*

TOMPA Z. MIHÁLY

Az állomásfőnök megkísértése

Dél előtt tizennégy perccel Vincze István leakasztotta a fogasról az indítósapkát, a fejére tette, és elindult az első sín pár felé. Huszonkét éve mindennap dél előtt tizennégy perccel ugyanezt tette. Ez alatt a huszonkét év alatt tizenkét indítósapkát használt el. Igaz, volt, amelyiket nem a kopás miatt kellett lecserélni, hanem azért, mert változott az előírás szerinti indítósapka-modell. Egyszer a tizenhat-harminckettes gyors lesodorta a fejéről a sapkát, a légörvény bekapta a kerekek közé, felszippanntotta a tengelyek forgószele, sohasem lett meg. Utána mindig egy kicsit hátrébb állt Vincze István. Nem félt a vonattól. Amikor a sapkáját leszippantotta a fejéről, erős szembeszél fújt, ettől nagyobbodott meg a légörvény, és a pilóta is gyorsabban hajtott, késésben volt. De azért másnap a gyorsnál hátrébb állt. Erre kérte az asszonya.

Dél előtt tizenkét perccel érkezett a sínekhez Vincze István. Megállt, mint mindig huszonkét éve. Vonat most nem jött. A tizenegy-ötvenkettes személy három hónapja nem járt. Három hónapja egyetlen vonat sem járt. Decemberben jelentették be, hogy márciustól ezen a vonalon nem jár több vonat.

Vincze István először nem hitte, hogy ez megtörténhet. Aztán el kellett hinnie, hogy ez megtörténhet. Egyik nap még jött a vonat, a következő nap már nem. Ennyi.

Az utolsó vonat tele volt emberekkel. Sokan sírtak. Vincze Istvánnak is folytak a könnyei, amikor felemelte az indítót. Addig keményen tartotta magát, ám amikor menesztette az utolsó vonatot, elöbuktak a könnyei. Nem akarta, de jöttek. Be is ment az irodába. Ott az asszonya várta.

– Most mi lesz, István?

– Várunk. A vasút nem halhat meg. Vonat nélkül nem lehet élni. Majd jönnek még itt is vonatok.

Szerette a tizenegy-ötvenkettes személyt. Jókedvű emberekkel volt teli. Hazafelé tartó emberekkel. Reggel a négy-negyvenessel mentek a városi piacra árulni, a tizenegy-ötvenkettessel tértek haza. Akkorra már túladtak minden portékán, és a férfiak megengedtek maguknak egy felest. Kisüsti- és borszaga volt a tizenegy-ötvenkettes személynek. A hajnali vonatnak fokhagyma- és petrezselyemszaga. A lenti falvakban kertészek éltek. Híres volt a fokhagymájuk. Bármennyit el tudtak adni. Vitték a zöltséget fel a városba, eladtak mindent, egymásba rakták az üres kosarakat, felszálltak a vonatra, és indultak haza.

Az állomás restijében Sanyi is készült a tizenegy-ötvenkettes személyre. A söntésen ott sorakoztak a megtöltött poharak. Kisüsti és rum. Sanyi nagyon jó rumot tartott. Az övé volt a legjobb rum az egész vonalon. Soha sem árulta el, honnan szerzi. Talán tett bele valamit? Ezt senki sem tudta. A fia sem tudta. A fiát szintén Sanyinak hívják, és lehet, hogy az idősebb Sanyi elmondta volna a rum titkos receptjét a fiának, ha készülhetett volna a halálra. De a halál hirtelen jött, a tizenegy-harminckettes gyors után. Ez a vonat nem állt meg az állomáson, ezért senki sem volt a peronon. A restiben sem. Vincze István megérezhetett valamit, mert szokásával ellentétben, miután a gyors átrobogott az állomáson, bement a restibe.

Sanyi ott ült a söntés mögött, a megszokott székén, ott szusszant néha néhány percet. Furcsa mosoly dermedt a szája szélére, és ez tűnt fel Vincze Istvánnak, mert Sanyi sohasem mosolygott. Vagy komoly volt, vagy hangosan nevetett. A mosoly rosszat jelentett. Vincze István oda is ugrott hozzá, de már későn: mielőtt elkaphatta volna, Sanyi lefordult a székről, és már halott volt.

A halál nagyon alattomos tud lenni, jutott eszébe később nagyon sokszor az állomásfőnöknek. Ilyenkor anyai nagyapja fronttörténetei úsztak elő gyermekkori emlékei közül. Nagyapja bajtársakról mesélt, akikkel az egyik pillanatban még együtt szívták a cigarettát a lövészárokban, és a következő pillanatban már élettelenül feküdtek mellette.

Sanyi tizenegy-harminchatkor halt meg. Az állomás mindent pontosan lehetett tudni. A vonatok miatt.

A tizenegy-ötvenkettes személy két percet állt az állomáson. A menetrend szerint. Valójában lett belőle három, négy, egyszer öt perc is. Ezt az ötperces késést később évekig szégyellte az állomásfőnök, pedig Józsi, az akkori pilóta jó mozdonyvezető volt, a következő állomásig négy percet le is dolgozott az ötből. Kicsit lejtett a pálya, több kanyar követte egymást, itt mutatkozott meg, ki a jó masiniszta. Úgy kellett vinni lefelé a vonatot, hogy gyorsuljon, éppen csak annyit, hogy ne legyen veszélyes, de azért dolgozza le a késést. Nem volt könnyű. Csak a jó pilóták tudták. És Józsi az volt.

A zöltségesek tudták, hogy Vincze István addig nem indítja a vonatot, amíg mindenki vissza nem száll a személyre. Ez szabálytalan volt, mert a vonat nem késhe-tett. Vincze István azt gondolta, kell ennyi szabálytalanság a zöltségesekért, a restiért. Amúgy sem volt már a régi a vasút, kit érdekelt két perc késés az indításkor. Öt perc már soknak számított, annyit nem lehetett marasztalni a vonatot, így aztán Sanyi két perc után mindenkit kiküldött a restiből. Nem is kellett küldeni, mert a zöltségesek tudták, mi a szabály. Őseik bolgárok voltak, amikor letelepedtek, tudták, hogy alkalmazkodniuk

Részlet a regénypályázatunkon különdíjat nyert műből

kell, jobban kell dolgozniuk, és akkor felnéznek rájuk az őslakosok.

Vincze István beleszipantott a levegőbe, és sörszagot érzett. Az utóbbi években már sört is ittak a zöldségesek. A fiatalabbak. De ők is leszálltak egy pohárára a restibe. Ez volt az első stáció a hazafelé vezető úton. Nem az első állomás, de itt állt a resti, amiért érdemes volt leszállni két percre.

Három hónapja nem jártak a vonatok, de Vincze István még minden szerelvény szagát érezte. Reggel a fokhagymásat, délben a pálinkásat, délután a zöldalmásat.

A zöldalmát akkortól kezdte érezni, amikor divatba jött a zöldalma-illatosítás. Akkoriban mindenki ezt használta. Ez volt az első össznépi illat. A fiatalok megfürödtek, zöldalma szappant, zöldalma sampont használtak, és visszaindultak a városba. Moziba, vagy csak úgy lődörögni. Ők mondták így: lődörögni.

Március elejétől Vincze István még hetekig az indítótárcsát is a kezébe fogta. Úgy jött ki a sínekhez. Aztán a felesége eltüntette a vonatmenesztőt.

– Kinevetnek az emberek, István – mondta. Pedig tudta, hogy senki sem nevet.

Az volt az indok, hogy nincs elég utas. Azért nem jöhetnek a vonatok, mert nincs elég utas. Ezért kell megszüntetni a vonalat.

Valóban nem volt sok utas. Kevés utas volt. Az emberek már nem földet vásároltak az összekuporgatott pénzből, hanem autót. Megpakolták a Trabantokat, a Skodákat, a Wartburgokat, és irány a piac. Hazafelé továbbra is megálltak a restinél. Az asszonyok vezettek, lehetett inni egy pohárával.

– Az igazság az, Pista – mondták –, autóval kényelmesebb. Otthon bepakolunk, a piacnál meg ki. Nem kell cipekedni, vagy fuvarost fogadni az állomástól a piacig. Ezért nem megyünk vonattal. Pedig a vonat jobb, ott beszélgetni lehet, mire beérünk a piacra, már mindent tudunk. Az autóban ketten vagyunk az asszonnal, nincs mit dumálni.

A tizenegy-ötvenkettes személy volt Vincze István kedvenc vonata. Minden állomásfőnöknek van kedvenc vonata. Az övé a tizenegy-ötvenkettes volt. Talán a jókedvű emberek miatt. Ezen a vonaton mindig sokan nevettek. Lehet, hogy a bor és a kisüsti tette. A resti is segített, ahonnan soha sem jött ki szomorúan senki. Ezért szerette a tizenegy-ötvenkettes személyt Vincze István. Úgy érezte, a tizenegy-ötvenkettest senki sem veheti el tőle. Ez a vonat akkor is jön, ha nem jön. Ezért állt tizenegy-ötvenkettőkör most is a sínek mellett. Előfordult, hogy négy-negyvenkor is kilopózott a sínekhez. Ha a felesége nem vette észre. Mert ha felébredt, akkor nem engedte. Pedig a hajnali derengésben tisztán érez-

te a négy-negyvenes vonat fokhagyma- és petrezse-lyemszagát. A vonat már nem jött, de a megszokott illatok igen.

*

Jegyzőkönyv.

Készült: 2007. március 14.

A rögzítés módja: kamerák.

A helyszín leírása: *Színházi próbaterem. A délutáni próbáról ottmaradt kellékek szétszórva. Két szék, egy tükör, egy nagy láda nyitva, benne és mellette szétdobált ruhák. A földön összegyűrt nyomtatott lapok, egy összetört pohár maradványai. Senki sincs a teremben. Félhomály. A hátsó ajtó kinyílik, a megfigyelt lép be. Kezében vödör, benne nyeles felmosó, seprű, lapát. Felgyűjtja a villanyt, fáradt, unott mozdulatokkal a terem közepéig jön, mindent letesz, szétnéz, fájósan megropogtatja a derekát. Visszamegy a vederhez, vodkásüveget húz elő a felmosó mellől, meghúzza, majd visszatessi, gondosan letakarja a felmosáshoz használt ruhadarabbal. Fel-emeli az egyik összegyűrt lapot, kisimítja, színtelen hangon olvasni kezdi:*

ALGYERGYŐI ESZTER: Csaltál. Az egész életed csalás volt. Hazudtad, hogy szeretsz, hogy szükséged van rám. A fiatalságom kellett. Most el akarsz dobni, mert bőrrömön megjelentek az első ráncok. Soha! Inkább mindketten meghalunk. *(Összegyűri a lapot, eldobja.)* Mennyi marhaságot összeírnak! *(A vederhez megy, előhúzza az üveget, iszik.)* A színház sem a régi. *(Visszatessi az üveget.)* Mindenfélét kitalálnak, hogy becsalogassák a nézőt, de még jobban elrettentik. *(Lehajol, szedegetni kezdi az eltört pohár maradványait.)* Ezt is csak azért verette földhöz a rendező, hogy a takarítónó legyen mivel elvágja a kezét. *(Szemétkosárba dobja az üvegdarabokat, megropogtatja a derekát.)* Semmi sem a régi. A legfájdalmasabb, hogy már én sem vagyok az.

(Felegyenesedik.)

Azért még meg tudnám mutatni, mire vagyok képes. *(Határozott léptekkel a vederhez megy, előveszi az üveget.)* Hiszen alig múltam harminc. *(Rövid habozás után, anélkül, hogy inna, visszatessi az üveget, letakarja. Alig hallhatón folytatja.)* Jövöre harmincyolc leszek. *(Kihúzza magát.)* De azért még jól tartom magam. A múltkor a buszon egy húsz körüli srác szemezett velem. Persze ki voltam öltözve, egy kis smink... Senki sem néhetett többnek harminckettőnél. Oda akartam szólni neki: ne strapáld magad, öcsi, a fiam lehetnél, de azért jól esett, hogy rajtam felejtette a szemét.

(Hirtelen elhatározással megkeresi az eldobott papírt, most már játssza a szöveget.)

Csaltál. Az egész életed csalás volt. Hazudtad, hogy szeretsz, hogy szükséged van rám. A fiatalságom kellett.

Most el akarsz dobni... (*Eldobja a papírt.*) Nagyszerűen el tudnám játszani ezt a szerepet. Sokkal jobban, mint néhány (*gúnyosan*) nagy művész. (*Sóhaj.*) Istenem, mi lehettem volna. (*Haraggal.*) Átkozom az emlékedet is. Ne legyen nyugtod a hideg anyaföldben sem! Ezt tetted velem! Takarítok ott, ahol bálvány kéne, hogy legyek.

Most röhögsz rajtam valahol a fellegekben. Azt tudtál! Mindig csak nevetni. Ha szidtalak, átkoztalak, te neveltél. (*Legyint.*) Nem érdekelisz! Érted? Mától fogva az emlékedet is elfelejtem.

(*Seprűt, lapátot vesz elő.*)

Többé nem érdekelnek a világ bajai, mindent ledobok a vállamról. Elmegyek valamelyik hivatalba takarítani. Itt nincs se ünnep, se vasárnap. Csak tudnám, miért csinálom. (*Ismét határozottan.*) Pihenni akarok, néha eljövök egy-egy előadásra, tapsolok a végén, másnap folytatom a megszokott életet az állomáson. (*Eldobja a seprűt.*) Nem, azt nem tudnám csinálni. A mindenem ez az épület. Úgy jöttem ide, mint hívó a templomba, ez volt az én mennyországom...

*

A sör szagát a peronon álló Vincze István háta mögül, a resti felől hozta a könnyű májusi szellő.

Soha sem zavarta az italszag. Talán a vonatok miatt, a resti miatt. Mindkettőt szerette. Soha sem ivott. Egyetlen kortyot sem. Egy állomásfőnök nem ihat, mondta. Nem is kívánta az italt.

Évek óta érezte, hogy baj lesz. A vonatok egyre mocskosabbak lettek, a kalauzok ápolatlanok. Egykor, ha egy kalauz végigment a vonaton, akkor csend lett. Vasalt ruha, fényezett cipő, frissen borotvált arc, nyírt haj. Egy kalauz könnyen talált magának feleséget, mert az utasok felnéztek rá. Kalauznak lenni kitüntetést jelentett.

Néhány éve valaki azt mondta, hogy már nincs elég jelentkező kalauznak. Akkor már mindenkit felvettek. Nem számított, hogy gyűrött ruhában jelentkezik munkára, hogy bozontos haja kibukik a sapka alól. Vincze István eleinte szólt az ilyen kalauznak, hogy fiam, mit vársz az utasoktól, ha te így nézel ki.

Ezek a fiúk nem sértődtek meg, csak mosolyogtak. Ők már nem kalauzok voltak, hanem kalauz ruhába bújtatott lumpenek. Ezt a szót gyakran használta Vincze István. Ha rájuk néz az ember, akkor elmegy a kedve az utazástól, mondta egy területi értekezleten. A főnök csak hümmögött, változtatni kellene, ismerte el, de nincs elég ember. Csak azt vehetjük fel kalauznak, aki jelentkezik. És nem a legjobbak jelentkeznek.

Ekkor kezdődött a vasút hanyatlása, mondogatta Vincze István. De az is lehet, hogy már korábban elkezdődött, csak nem vettük észre. A kalauzokon viszont már észrevettük.

Valóban kevesebb lett az utas. A kilenc-harminckettes és a tizennyolc-húszas személyt ki is vették. Akkor még úgy tűnt, hogy ennyivel meg lehet úszni. Aztán kiderült, hogy nem. Pedig volt rá remény. Amikor a városban ipari park épült, új üzemekkel. Akkor azt gondolta Vincze István, hogy újra jönnek majd a vonatok. Az ipari park a vasút mellett volt, ám az emberek mégsem vonattal jártak be dolgozni. Az új gyárak buszokat fogadtak, úgy szedték össze az embereket a falvakból és vitték a gyárkapuig. Ez a kényelmes, mondták. Nem kell gyalogolni az állomásig.

A nagy kényelemmel megölik a vasutat, mondta Vincze István.

– Állomásfőnök úr! Jöjjön, igyon meg velünk egy korsóval – hallotta a háta mögül. Megismerte Nagy Feri hangját. Három éve hagyta ott a vasutat, akkor nyílt meg újra az állomással szemben, a sínek túloldalán a tápkeverő. Oda ment dolgozni. Pedig jó váltókezelő volt. Számítógépes váltókezelő. De nem felejtette el, hogy vasutasnak nemcsak az eszét, hanem a két kezének erejét is használnia kell. Amikor szükséges. Ha lefagytak a váltók, akkor kiment jeget törni. Mert a számítógépek mellett is kellett törni a jeget. A nagyobb állomásokon a váltókat fűtötték, de ez kis állomás volt.

A vasútnak egyre kevesebb váltókezelőre volt szüksége. Nagy Feri nem rúgták ki, de kéthavonként más állomásra helyezték. Amikor újra megnyílt a tápkeverő, Feri kilépett a vasúttól.

– Majd bolond leszek naponta órákig vonatozni a munkahelyemig, amikor csak át kell sétálnom a szomszédba – mondta. Azt hitte, könnyű lesz leszoknia a vasútról. De nem volt könnyű. Ha megivott néhány fröccsöt, könnyes szemmel mesélt a vasútnál töltött évekről. – A legboldogabb éveimet vitte el a vasút – mondta. – Ti ezt nem érthetitek.

A resti előtt, a peronon három műanyag asztal állt, műanyag székekkel. Ez szabálytalan volt, mert az utasok mozgását semmivel sem szabad akadályozni. Már nem érkeztek utasok, ezért az állomásfőnök nem szólt a székekért. Az utasellátóba továbbra is jártak az emberek. Amióta újraindult a tápkeverő, hazafelé betértek egy fröccsre vagy sörre. Rumot is ittak. Ez már nem a régi rum volt, de ha itták, elhitték, hogy a régi rumot isszák. A rum a fiatalabb éveiket jutatta eszükbe.

Sanyi főzött is a tápkeverősöknek. Szerződést kötött a tulajjal, hogy nála egyenek a dolgozók. Felvett egy szakácsnőt, Hildát, az egyik zöldséges unokáját a lenti faluból. Hilda nagyon tudott főzni.

A tápkeverősök szerették a főztjét. Hildával meg lehetett beszélni az egész heti menüt.

Minden tápkeverős udvarolt Hildának.

– A férfiak szívét a hasukon keresztül lehet meghódítani – mondta Hilda. – De csak akkor, ha szeretsz főni. A férfiember megérzi, ha nem szeretsz főzni, és akkor nincs esélyed. Az orgazmust lehet mímelni, a jó főzést nem. A férfiak hasát nem lehet becsapni.

Hilda magas volt és molett. Némi plusz kiló egy szakácsnőnek előírás, mondta. Huszonnyolc éves volt, és még nem készült férjhez menni. Még sok férfinak akarok főzni, csak így tudom kiválasztani az igazit, mondta.

Sanyi szerette nézni, ahogy főz. Különösen, amikor húsos ajka kóstolás közben hozzáért a fakanálhoz. Sanyi azon kapta magát, hogy akkor is a fakanalat érintő ajkakat látja, amikor nem Hildát nézi.

Hilda tudta, hogy ajkai ellenállhatatlanok. Amikor Sanyi belépett a konyhába, vette a fakanalat, merített a készülő ételből, megkóstolta, majd a férfi felé nyújtotta a kanalat.

– Milyenek találd?

Sanyi legszívesebben a Hilda ajkán maradt leves cseppjét kóstolta volna meg, de csak a fakanálig jutott. Azt a részét választotta, amelyiket Hilda ajkai megérintettek. Szeretett így kóstolni.

*

Jegyzőkönyv.

Készült: 2007. március 14.

A rögzítés módja: kamerák.

A helyszín leírása: *Színházi próbaterem.*

ALGYERGYŐI ESZTER: Még nem voltam tizennyolc, amikor érettségi előtt apám elhozott a színházba. Dezsőkém, mondta az akkori direktornak, itt a lányom: színésznő akar lenni. Meg kellene nézzed!

Hogy dobogott a szívem! Amikor felküldtek a színpadra, hogy szavaljak, énekeljek, csináljak valamit, csak álltam, a térdem reszketett, egy hang sem jött ki a számon. Az igazgató elnevette magát, és azt mondta: fog ez menni. Majd megkér valakit, hogy foglalkozzon velem, aztán beajánl a színiakadémiára. Milyen boldog voltam! Éreztem, hogy a világ elfér a tenyeremben. Minden elérhetőnek tűnt. Lebegtem! Úgy éreztem, hogy a színházat az én boldogításomra találták ki. És akkor...

(Fejét a keze közé temeti. A vederhez megy, a felmosó rudat megfordítja, a lábából vállfástól kivesz egy ruhát, ráakasztja. Olyasmi, mint egy bábu. Hátralép, az alkotását szemléli.)

Felvinci Ottó! Életem megrontója! *(Szánalmasan.)* Ha valaki még emlékezne rád, akkor én nem szidnálak. Teljesen elfelejtettek. Ki emlékszik már a hajdani nagy művészekre?! Néhány öreg. *(Haraggal.)* Mindenki velünk öregszik. Elmegyünk a francba! Jönnek az újak szép, feszülő idomokkal, félrelöknek, övük a taps. *(Rövid szünet, majd keserűen felnevet.)* Milyen ostoba voltam!

(Mesélni kezd.)

Másnap délelőtt a megbeszélt időben a direktorhoz igyekeztem, amikor elébem lépett ő, az ünneplést művész, akiért a város valamennyi nője szívesen meghalt volna.

Hová siet, kisasszony, kérdezte. Micsoda hangja volt! Minden szerepében láttam. És akkor ott állt előttem, nekem beszélt. Figyeltem magát a tegnap, mondta, és elmosolyodott. Érdemes magával foglalkozni, egyszer majd nagy művész nő lesz. Mit szólna, ha egy kicsit kezelésbe venném?

Forogni kezdett velem a színház. Én nem tudom... dadogtam. A fizetségben majd megegyezünk, nem akarom én kifosztani a papát, mondta. Holnap tízkor várom, most sajnos próbám van, azzal már el is tűnt. *(Rövid szünet.)*

Az első órát azzal kezdte, hogy magához ölelt és megcsókolt. Mire magamhoz tértem, a blúzom már ki volt gombolva, keze a mellemet simogatta. Kirohantam, és megfogadtam, hogy soha többé nem találkozom vele. *(Mélyet lélegzik.)* Két nap múlva az övé lettem, ott az öltözőben, néhány földre terített jelmezen. *(Ránéz a bábura, majd a kamera felé fordul. Halkan szólal meg, önigazolás bujkál a hangjában.)*

Szerettem. Akkor ott szerettem. Ő volt a mindenem, az álmod. A színház volt. Úgy éreztem, hogy ezzel én is közejük lépek, hogy ezentúl a színházhoz tartozom. *(Járkálni kezd a teremben, megjátszott könnyedséggel mesél.)*

Tegnap Róbert, a barátnőm gyermeke hosszan nézett és nevetni kezdett. Őszintén, tisztán, csak úgy csengett bele a szoba. Hát nem érdekes? Kéthónapos, és eddig még senkinek sem nevetett. Mit láthatott rajtam? Egy darabig együtt nevtünk, aztán elkomolyodtam, jelezve: fáj, hogy annyit nevet. A gyermekek megértik az ilyesmit. De ő csak folytatta.

Azt mondják, a gyermekek őszinték. Valóban olyan szájalmas lennék? *(Majdnem sírva.)* Mit akarok én még a világtól?

(Kihúzza magát.) Ha összeszedem magam, még harmincnek sem látszom. *(Rövid szünet.)* Csodálatos dolgokra lennék képes. Csak éppen észre kellene, hogy vegegyen valaki. *(Szünet.)* Sajnos körülöttem rengeteg olyan húszéves lány futkározik, aki bármit megtesz az érvényesülésért. Valamennyinek csodálatos alakja van, és már azt is megtanulták, hogy a férfiak nem a filozófiáról akarnak velük csevegni. Megértem őket.

Én is istennő akartam lenni. Mindent nagyon jól kiterveztem. Amikor a földre terített jelmezekekről felálltam, úgy éreztem, megerősödtem. Hagytam, hogy levetköztessen, hogy magáévá tegyen, de közben szoros hálót fontam köréje, hogy mindent megkapjak tőle. Úgy öltöztem fel, mint leendő istennő. Mindent kiterveztem.

Csak egyet nem. *(Szünet.)* Azt, hogy két év múlva gyermeket csinál nekem.

(Ismét a bábu felé fordul, gyengéden szólal meg.)

Tudom, hogy szerettél. Akkor szerettél. Mégis azt mondtad, nem vállalhatjuk a gyermeket. Miután előálltam a hírrel, hogy apa leszel, megváltoztál. Azt mondtad, ha nem vetetem el, többé nem találkozhatunk.

(A vederhez siet, előhúzza az üveget, nagyot kortyol belőle, visszateszi.)

Életem legfontosabb napja volt, amikor az övé lettem. Mindent attól számítok. Ott, az öltöző padlóján gyógyíthatatlan, ragályos betegséget kaptam tőle, amit úgy hívnak, hogy színház. *(Sejtelmesen.)* Színésznővé avatott. *(Szünet.)* Kérem, senki se nevéssen! A mostani öltözékem meg ez a seprű, sokakat megzavar. Elhiszik nekem, hogy nem voltam mindig ilyen? Elhiszik? Cserébe én meg azt hiszem el, hogy maguk sem olyanok, amilyenek látszanak, hogy belül sokkal több van. Áll az alku?

(Visszamegy a bábuhoz, ráteszi a kezét, szánalmasan.)

Te mindenkinek hittél, aki dicsért, mindenkit szerettél, aki imádott. Akkor – először csak egy pillanatra hasított belém a gyanú, majd lassan elöntött – rájöttem, hogy te nem a művészetért csinálod mindezt, hanem azért, hogy nagynak tartsanak. Olcsó szórakozást akarsz csupán, pillanatnyi örömeket. Vagy nem így volt? Hiszen tudnod kellett volna, hogy dicsérőid mázós szavai, töltött poharai romlásba döntenek. Az első másnapos reggelen melléd ültem, hogy beszéljünk. Akkor még meg tudtalak volna menteni. De te elfordítottad a fejedet. Addig voltam jó, amíg dicsértelek. Megéreztem a jövőt.

*

A resti előtti székeken ketten ültek. Feri és Kis Elek, aki műszerész volt a készruhágyárban, de azt is bezárták, így ő is tápkeverős lett.

Vince István mindkettőjüket ismerte. Mindenkit ismert. Mindenki utazott, mindenki megfordult az állomáson, mindenki tudta, ki az állomásfőnök, és mindenki szívesen mesélt neki a családjáról. Ferit különösen kedvelte. Gyerekként sokszor jött ki az állomásra vonatokat nézni. Szerette a vasutat. Egy állomásfőnök megérzi, ha valaki szereti a vasutat. Ő beszélte rá a szüleit, hogy engedjék a fiút a vasúthoz. Akkor még nem tudta, hogy ezzel nem tesz jót a fiúnak. Azt remélte, hogy egykor majd Feriből lesz az állomásfőnök.

Vincze Istvánnak egy lánya volt, így ő nem jöhetett számításba. Igaz, az utóbbi években nőket is kineveztek állomásfőnököknek, de ezt nem tartotta helyesnek. Az ő lánya amúgy sem rajongott a vasútért. Ezt nem is bánta.

– Kérhetünk egy korszóval magának is? – tette fel a kérdést Feri, amikor az állomásfőnök odaért az asztal-

hoz. A választ tudta. Vincze sohasem ivott az utasokkal. De arra gondolt, hogy ők nem utasok, és Vincze István sem állomásfőnök már, hiszen a vonatok nem járnak.

– Köszönöm, nem – mondta az állomásfőnök, bár egy pillanatra átvillant az agyán, hogy miért is ne. De csak egy pillanatra. – Talán legközelebb – tette hozzá, és megindult az irodája felé.

– Sanyikám, hozz még két korszóval – szólott Feri a restisnek.

– A főnök tárgyalásra ment – magyarázta Kis Elek, mert úgy érezte, meg kell indokolnia, hogy miért isszák a sört munkaidőben. – Hosszú tárgyalásra, mert vitte Katikát, a titkárnőjét is.

– Gondoltuk, amíg a főnök tárgyal, mi is szerzünk egy kis örömet magunknak.

– A főnöknek Katika, nekünk a sör.

– Azért ez sem rossz – mondta Feri, miután kiitta a maradékot a korszóból, és a kézfejevel megtörölte a száját.

– A hideg sör a vasutasnak a legjobb gyógyszer – közölte Elek. – Ezt még nagyapám mondta. Igaz, ő fröccsös volt. A hideg fröccs a fűtőnek gyógyszer. Így mondta. Én inkább a sörre esküszöm.

– Ja. Nincs is ennél jobb a világon.

– Holnaptól már nem iszunk délelőtt. Új kapus jön. Marcit kirúgta Frigyes. Azt mondta, hogy túl sok a haverja, ki-be járkálnak az emberek munkaidőben. Sajnálja ezt a kis sört is tőlünk. Elfelejtette, hogy együtt gyermekeskedtünk. Talán már azt is elvárná, hogy magázódjunk. Ki van adva, hogy ha idegen jön tárgyalni, akkor nem tegezhetjük a főnököt. Csak négy szemközt, amikor senki sem halja.

Sanyi hozta a söröket. Egy szuszra felhajtották, fizetnek, átbaktattak a síneken, és visszamentek a tápüzembe.

Sanyi tálcára tette az üres korszókat, és bement a resti konyhájába. A kis konyhában sosem készült sok adag. Az állomás nem volt átszállóhely, nem várakoztak csatlakozásra az utasok, de azért az itt főzött pörköltnek jó híre kelt.

Az utasnak ajánlatos indulás előtt pörkölttel felkészülni az útra, érkezéskor egy zónával levezetni a vonatkozás izgalmaival. Az utazó nem tudhatja, hogy mikor eszik legközelebb meleg ételt, az érkező nem tudhatja, mivel várják otthon. A pörkölt mindig jól jött. A tápkeverősöknek is gyakran kellett pörköltet főzni. Hetente kétszer, néha háromszor is. Hildánál minden pörkölt különbözött egy kicsit. Úgy bánt az ízekkel, mint egy illuzionista.

A hasonlat Sanyinak jutott eszébe. Hilda is mindenfélét beledobál a lábosba, mint az illuzionista a kalapba, aztán elővarázsolja a kész pörköltet. Fenséges ízekkel. Ha megízleled, minden ízt felfedezhetsz benne, és a végső produktum, a pörkölt csodálatos egységgé áll össze. Hilda a konyha illuzionistája.

A konyhában Hilda hagymát vágott. Háttal az ajtónak. Szemben volt az ablak, onnan jött a fény, ezért állt háttal az ajtónak. Az asztal fölé hajolva dolgozott, ahogy vágott, ütemesen ringott a fenéke.

Sanyi újra felfedezte, hogy Hildának nagyon formás fenéke van. Odalépett, és rátette a kezét. Hilda nem hagyta abba a hagymavágást. Sanyi a tenyere alatt érezte a húsos fenék mozgását. Két kézzel körbesimította a gömbölyű feneket. Ez veszélyes is lehetett volna, hiszen Hilda kezében kés volt. Ám a kés továbbra is a hagymát vágta. Ez egyre jobban izgatta Sanyit. Felhajtotta a szoknyát.

Ekkor lépett be valaki a restibe. Hilda felsikított – csak egészen halkán –, és félreugrott. Sanyi megigazította a kötényt, és kilépett a konyhából a söntés mögé.

Középkorú férfi állt az ajtóban, vasalt nadrágban, zakóban, aktatáskával.

– Vincze Istvánt keresem – mondta.

– Az állomásfőnököt? – kérdezte Sanyi. Még mindig zihálva szedte a levegőt.

– Ha így hívják, akkor őt – hagyta rá az idegen.

Ez idegesítette Sanyit. Ha valaki itt Vincze Istvánt keresi, annak tudnia kellene, hogy ő az állomásfőnök. Ha pedig az állomásfőnököt keresi, akkor tudnia kell, hogy Vincze Istvánnak hívják.

*

Jegyzőkönyv

Készült: 1985. március 17.

A rögzítés módja: kamerák

A helyszín leírása: *Iroda. Íróasztal, mögötte, előtte szék. I. Tiszt íróasztal mögött ül.*

II. TISZT (*kopogtatás után lép be*): Jelentem, megérkezett.

I. TISZT: Vezesse be!

(*II. Tiszt bevezeti Felvinci Ottót*)

FELVINCI OTTÓ: Jó napot.

I. TISZT: Jó napot. Üljön le! (*Rámutat az íróasztal előtti székre.*)

FELVINCI OTTÓ: Inkább állva maradok.

I. TISZT (*keményen*): Üljön le! (*Felvinci leül. A tiszt is leül a székére.*) Ez olyan előadás, ahol mi vagyunk a rendezők. (*Cigaretta vesz elő, megkínálja Felvincit, aki megrázza a fejét, hogy nem kér. I. Tiszt keze továbbra is kinyújtva marad, keményen ránéz Felvincire, aki vesz egy cigaretta. Rágyújtanak.*) Bejelentést kaptunk. Írásos jelentést. Nem tűnik nagy ügynek, de nekünk az a dolgunk, hogy mindent kivizsgáljunk. A kis ügyeket is. Mert a kis ügyekből nagy ügyek lehetnek. Az viszont senkinek sem jó. Magának sem jó. (*Felolvas egy kézzel írott lapról:*) Irodalmi esten verseket mondott, néhány napja. Így volt?

FELVINCI OTTÓ: Így, de biztosíthatom...

I. TISZT (*belefojtja a szót*): Szépen szavalt. A bizsergés végigfut az emberen. Kevesen tudnak így szavalni.

FELVINCI OTTÓ: Köszönöm. Úgy válogattam a verseket, hogy mindenki találjon kedvére valót.

I. TISZT (*meg sem hallja*): Szépen szavalt. Márciusról. Az emberekben megindult valami. A szabadságharcra gondoltak. Az egyik fiatal hazafelé azt mondta: a rohadt kommunisták!

FELVINCI OTTÓ: De én... nagyon vigyáztam a versek kiválasztásánál... még célzást sem...

I. TISZT: Az egyik kis szarházi mégis azt mondta, (*felolvassa az iratból:*) a rohadt kommunisták! És amikor behoztuk ide, azt vallotta, hogy a maga versei pezdítették meg a vérét.

FELVINCI OTTÓ: Szerelmes versek voltak. A tavaszról szóltak, a szerelemről. Versek a tavaszról, ez volt a címe az összeállításnak.

I. TISZT: És látja, mégis. Felpiszkálta az embereket. Túl szépen szavalt.

FELVINCI OTTÓ (*kissé ingerülten*): Ígérem, hogy legközelebb vigyázok. Majd nem szavalok szépen.

II. TISZT (*Felvinci háta mögé lép*): Ebben mi nem is kételkedünk.

I. TISZT: Erre szeretnénk kérni. Máskor jobban vigyázzon. Március tizenötödike megünneplésére megvannak a megfelelő helyek. Senkinek sem hiányzik a kellemetlenség. Nincs igazam?

FELVINCI OTTÓ: De. Ígérem, hogy nagyon vigyázok. (*Fel akar állni, de II. Tiszt visszanyomja a székbe.*)

I. TISZT: Még lenne valami. Meg szeretnénk kérni, hogy ha valami gyanúsat tapasztal, ha valaki szidja a népi hatalmat... Szóval érti. Na, akkor szóljon.

FELVINCI OTTÓ: Nem járok én olyan helyekre.

I. TISZT: Maga sokfelé jár. Ünnepezt színész, sok emberrel találkozik. Arra szeretnénk kérni, hogy figyeljen.

FELVINCI OTTÓ: Majd figyelek. (*Fel akar állni, II. Tiszt ismét visszanyomja.*)

I. TISZT: Nagyszerű. Akkor talán le is zárhatjuk ezt a verses ügyet. Nekünk sem mindegy, miként zárjuk le, magának sem mindegy, hogyan zárjuk le. Megtaláljuk a legjobb megoldást. Ha nincs semmi rendkívüli, akkor havonta egy jelentés elég lesz. Az emberünk majd keresi magát. Itt írja alá!

FELVINCI OTTÓ: Hogy én? Soha. Ilyesmit én nem vállalhatok. (*Fel akar állni, II. Tiszt visszanyomja.*)

I. TISZT: Nem nagy ügy. Ez baráti szívesség. Mi segítünk magán, maga segít nekünk. Ennyi az egész.

FELVINCI OTTÓ: Én ilyet sohasem csinálnék.

II. TISZT (*kiabál*): Ne szórakozzál már velünk, te pojáca. Gondolj a karrieredre, gondolj a kicsi kurvadra. Azt akarod, hogy behozzuk ide, és mind megbasszuk?!

(Felvinci Ottó felugrik, és ököllel állon vágja II. Tisztet, aki földre kerül, de felpattan, és rá akar rontani Felvincire.)

I. TISZT: *(Visszatartja a II. Tisztet:)* Ne! Most nem kell! *(Felvincinek:)* Ajaj, megütött egy tisztet.

FELVINCII OTTÓ: Hallotta, miket mondott!?

I. TISZT: Állt maga mögött, csendesen érdeklődött a tanítványa felől, és maga rárontott.

FELVINCII OTTÓ: Lekurvázta a barátnőmet.

I. TISZT: Ártatlan érdeklődés volt. Maga viszont ütött. És ennek nyoma van. Nézzen tükörbe! Van magán sérülés? Nincs magán sérülés. Rajta van sérülés? Rajta van sérülés.

FELVINCII OTTÓ: Hallania kellett, miket mondott!

I. TISZT: Nagyon jól hallottam. Azt kérdezte: hogy van a csinos tanítványa, Felvinci Ottó?

FELVINCII OTTÓ: Nem ezt mondta. Nagyon jól tudja, hogy nem ezt mondta!

I. TISZT: Maga felpattant és megütötte. Megütött egy tisztet. Tudja, hogy ezért hány év börtön jár?

II. TISZT: A börtönben fogsz megrohadni!

I. TISZT: A cellában majd szavalhat.

II. TISZT: Ha jól viselkedsz, háromhavonta engedünk beszélőre.

I. TISZT: Megütött egy tisztet. Sajnos a színházat tizenöt-húsz évre el kell felejténie.

II. TISZT: Örökre.

FELVINCII OTTÓ *(magába roskad):* Ezt nem tehetik velem!

II. TISZT: De megtehetjük, mert megütött.

FELVINCII OTTÓ: Nem csukhatnak börtönbe. Semmit sem csináltam.

II. TISZT: Dehogynem! A népi hatalom ellen izgatott. Megütött egy tisztet. Holnap már a bíróságon lehet az ügy. Döntse el, hogy haza akar-e menni, vagy letartoztatjuk.

FELVINCII OTTÓ *(megtörten):* Haza akarok menni.

I. TISZT: Mi sem szeretnénk, hogy börtönbe kerüljön egy ilyen nagy művész.

Ha akarja, elfelejtjük az egészet, hiszen emberek vagyunk. Na, nyújtsanak kezet. Itt írja alá!

(II. Tiszt a kezét nyújtja, I. Tiszt a tollát. Felvinci kikapja a tollat I. Tiszt kezéből, aláír, majd ledobja a tollat és elrohan.)

GÖMÖRI GYÖRGY

Montaigne meglátogatja Tassót

*Oly szomorú látni egy fényes elmét
így elborulva – ő, akinél szebb igéket
nem fűzött össze más, aki a Szentföld
visszavivásáról dalolt, olaszul, ihletetten,
mint Dante óta senki – ő, a költő,
most szótlánul ül egy sötét szobában
és naphosszat maga elé mered.
– Ilyenkor érzem, túl gyarló az ember
és bölcsességünk mit sem ér, ha száz
orvos sem tudja meggyógyítani
azt, aki csak átkozza a jelent.
Egy tiszta szellemet bénít az örület!
(Az észnél nagyobb erő a félelem).*

KISS BENEDEK
K.u.K. – udvar

*Azt hittem, föltámadt a szél,
pedig csak a klotyót öblítették
a felső emeleten. A rácsos,
békebeli körfolyosók, mint a
börtönudvar fölötti acélszerkezetek,
fölerősítik vagy elnyelik a hangokat,
de mindenki biztos lehet, hogy
másnak tetszenek, mint valójában.
Ide állok ki éjszakáimban, az ajtóm elé,
mint egy lunatikus vagy mániákus,
az égbolt vasfedőjén általában
csillag-páracseppek ragyognak
lecsöppenni készen.
Mi fortyog a fazékban,
mi-minden fortyog az udvar fazekában!
A történelem levese itt
folyton emelgeti a fedőt,
s mint a kuktából, vészes sivitással
tör föl a düh és indulat.
Éjjel érzem itt leginkább a lelkem,
mikor csak az idegbeteg lány
anyja égeti a villanyt,
s még akkor is világít hajnalig,
mikor én ágyanak dőlök.
A falak persze sárgák, mint a
klasszikus tébolydában,
s valami konok, malteros fegyelem
tarja őket szilárdan,
rongyosan is egyenesen,
mielőtt – azt várom – hasravágódnak és
laposkúszásban eltűnnek az
oroszk által egykor oly alaposan átkutatott
pincék mély lövészárkaiban.*

*S közben már
a XXI. század.*

*Köhhintek párat,
ez is a tuberkolózis századára emlékeztet,
s szemvillanásom, mint egy lázadó csillag
vagy egy célzott köpés,
nagyot toccsan az udvar-kövezeten.*

*Félek. Valamitől félek.
Magam vagyok a bolond lánnyal.
Ketten vigyázzuk a világot.*

KOVÁCS ISTVÁN
Móser Zoltán üzenetei
Varsó-albuma tükrében

Az 1960-as évek második felében Móser Zoltán tudatosította bennem az Eötvös Kollégium diákjai közül, hogy a bentlakásos bölcsészközösségben nemcsak a költészetet lehet művészi szinten művelni, hanem a fotózást is. Amikor mi, kollégista költők az *Elérhetetlen föld* című antológiát szerveztük, szerkesztettük, ő a „képírás” poétájának számított. Meg is fordult a fejünkben, hogy fényképeivel kellene a „kilencek” verseit illusztrálni. Mivel a kötet kiadása reménytelennek tetszett, felelőtlenségnek éreztük a kéréssel hozzá fordulni. Én azonban később megkértem, készítsen rólam portréképet *Havon forogó ég* címmel összeállított verseskötetemhez. A kollégiumi mosdóból kidobott, ezüstje-vedlett tükörbe kellett nézmem. A fénykép elkészülte után meglepve éreztem, hogy a himlőhelyes tükörből egészséges magabiztossággal nézek ki a nagyvilágba...

Azóta is mintha onnan, az idő foncsorán túlról kísérem figyelemmel pályájának alakulását. Immáron négy évtizede. Móser Zoltán mindennapi életének, kivételes színvonalú művészi, művelődéstörténelmi, kultúraszervezői, pedagógiai tevékenységének kulcsszava: a munka. Nemzedékemből kevés olyan munkabíró embert ismerni, mint ő. Bármit tesz, a tökéletességre törekvő igényesség jellemzi. Jelentse az portrék készítését – a XX. század keselyükarmaival felszántott arcú öregasszonytól a reményvesztetten mosolyogni próbáló Illyés Gyuláig, Mészöly Miklós égboltba metszett arcélig s az éppen Mészöly tárgyai és tájai kapcsán az alkotótárs, Polcz Alainé szép magábanvalóságáig...

Móser Zoltán egységes magyar és közép-európai kultúrában gondolkodik. Bizonyosság rá a Szent László ki-

rályt ábrázoló templomfreskók megörökítése szerte a Kárpát-medencében vagy Kodály Zoltán zeneszerzői és zene-pedagógusi életművének fényképekkel és tanulmányokkal történő tudatosítása. A história megidézését jelenti az impozáns várak és paloták, Isten háta mögötti templomok, temetők, kövek, tárgyak, történelmi és természeti tájak „képes” és szöveges életre keltése. De Móser Zoltán meg tudja mutatni azt is, milyen 56-os verseket diktálhat egy lehullott falevél, s mit köszönhetünk a természetnek, amelyen áttetszik a törékeny ember létezése.

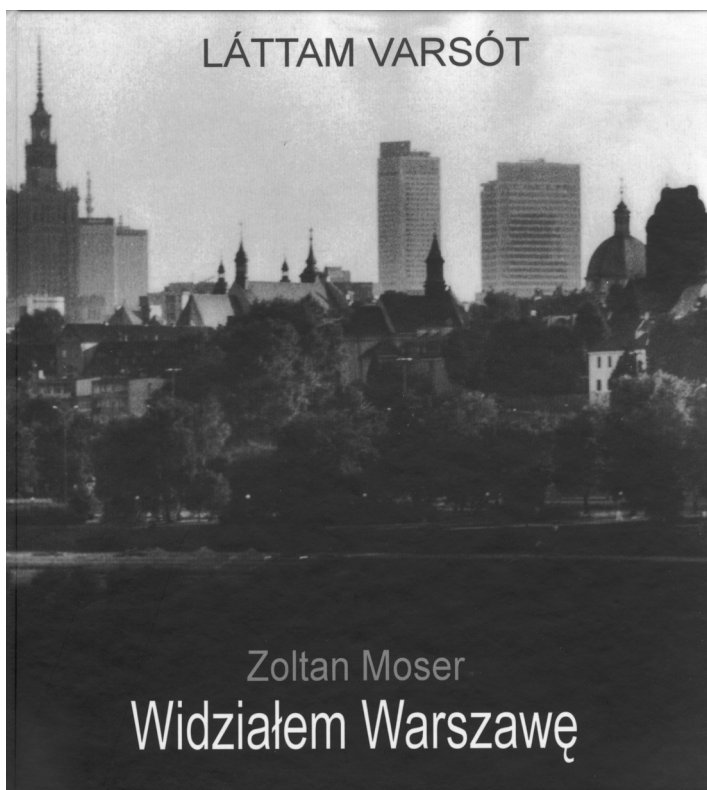
Gazdag életművét áttekintve magától értetődőnek érezzük, hogy nemcsak remek fotóművész, hanem eredeti meglátásaival a befogadót meggyőzni képes irodalom- és művészettörténész, pedagógus és zenetudós,

közíró és szöveggyarazó is, legyen szó „fényesztétikáról”, irodalomról, népköltészetéről, népzeneről. E tárgykörökben eddig több mint harminc könyve jelent meg. Kiállításainak száma meghaladja a kétszázat.

Az ezredfordulót követően tanúja voltam két albuma keletkezésének. Az egyikben Balassi Bálint lengyelhoni emlékhelyeit vette számba, a másikban a Hitler által halálra ítélt és Sztálin által elpusztítani hagyott, de a háborús romokból, hamvakból mégis föltámadt Varsót idéz-

te meg. Varsó az én életemnek szintén része... Mi több, nemzedékem eszmélkedésének, érzelmi, tudati magáralálásának „terepe” is.

Igen, Varsóba bele lehet szeretni. Bele lehetett negyvenegynéhány évvel ezelőtt – az első lengyelországi autóstoppások idején is, amikor még állványok övezték az újjáépített Óvárosban a Szent János katedrális tornyát, s a Belváros egy-egy pontján mozdulatlan élőképként rom jelenítette meg a háború drámáját, a Polónia nemzetközi vonat pedig az azóta múzeummá lett Főpályaudvarra futott be, míg a Vár-téren a Zsigmond-oszloptól kétszáz méterre egyetlen sarokfal meredt torz mutatójújként az égre. Mert annyi maradt a történelmi Királyi Várból, amit a Várostarténeli Múzeum földszinti vetítőtermében láthattunk a do-

kumentumfilm kockáin... És láthattuk azt is, hogy 1939 szeptemberének első napján toronysisakjából füst gomolygott, amely mintha Isten tízezer felfegyverzett, de tétlen angyalának megindulását sürgette volna. Hitler hiába ítélte 1944. augusztus elején a varsói felkelés kirobbanásának hírére halálra a lengyel fővárost, és utászai pár hónap múlva hiába robbantották fel módszeres alapossgal még épen maradt házait... Varsó élni akart... És bizonyosságát adta annak, hogy életképes. E bizonyosság dokumentumköteteként is lapozgathatjuk Móser Zoltán *Láttam Varsót* című magyar és lengyel nyelvű albumát, amelynek kiadását a varsói Önkormányzat Kulturális Irodája finanszírozta. (Ez is a Móser-album egyik sajátossága.)

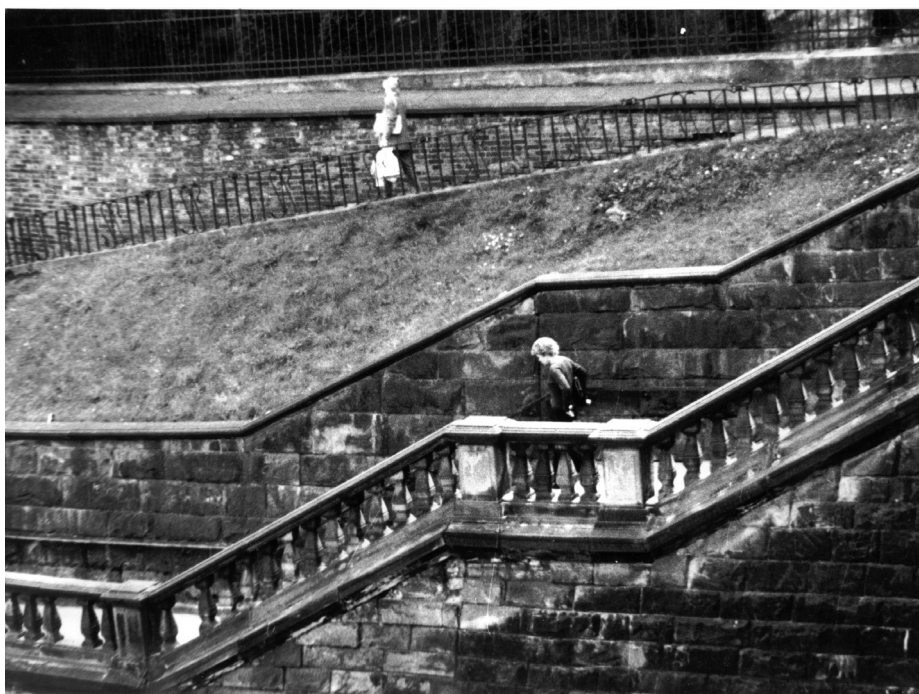
Móser Zoltán Varsó-kötete csupa lüktetés, élet és... humor. Fekete-fehér fotográfiai úgy örökítik meg az újjáépített fővárost, hogy képeibe a két világháború közötti, de még a XVII., XVIII. századi Varsó hangulata is belémetesződik. Kővirágfejes amfora és kovácsoltvas lámpa uralja az előteret, míg a láthatárt kör alakú épület vonalazza be magabiztos elsős nebulóként. Alulról, szinte hanyatt fekvő fényképezett párkányélek, fölöttük a dominikánusok templomának oltalmazó tornya. Egy háborút túlélő tűzfal fűrészele beleszagad a ki tudja, hány emeletes toronyházba. Az 1960-as években a Sztálin nevet viselő Kultúra és Tudomány Palotájának keleti szomszédságában három ilyen (vagy ehhez hasonló) épült. Azóta már üvegpalaták sokasága övezi a moszkovita épületegyüttes tornyát, amelynek energiafogyasztása meghaladja egy húszezer lakosú kisváros energiaigényét. De tegyük sietve hozzá, ma már a Kultúra és Tudomány Palotája is kulturális turistautak célpontja, amelyet a szocialista realista

építészeti iránt érdeklődők szükségesnek tartanak meglátogatni, tanulmányozni.

A szerző fényképciklusainak magávalragadó fejezete a *Párbeszéd*, vagyis a feleselő portrék, domborművek, fejszobrok. Stefan Wyszyński bíborosnak a lengyel útszéli Krisztusokra emlékeztető töprengő szobrával átellenes egy falfirka... Ennek az egészalakos absztrakt emberábrának üres kezébe képzelhető el Móser Zoltán masinája, az, amely a könyv képeit élénk varázsolta. Az általa lefotózott vaskorlát árnyékhurka épp úgy fogva tart bennünket, mint a pad egyforma tartású asszonyokkal megrakott torlasza vagy a fáradt tekintetek miatt még áthatolhatatlanabb drótkerítés, meg az ablakszemek labirintusa. Különbö is, mintha Móser albumának sajátos idegrendszerét a mindenütt jelenlevő ablakok, ablakosrok alkotnák. Az élet és a halál együttes jelképe pedig a földre, víztükörrre hullt levél, amely fektében is kész egyetlen lendülettel visszazökkenni az elhagyott faágra.

Gyakran próbáltam választ adni a kérdésre: miért szeretem Varsót? A választ mindig torzította, kimódoltta tette az, hogy átítták politikai, történelmi érvek is. A változatlanul időszerű kérdésre az eddigieknél pontosabb választ kaptam Móser Zoltán képei révén, aki így vall munkájának keletkezéséről: „Varsóban és Lengyelországban először 1968-ban jártam, azóta sokat és sokszor. Hogy mi vonzott engem? Ugyanaz, mint minden magyar honfitársamat, ezért nem is magyarázom. Ezt a könyvet is nehéz megmagyarázni. Úgy született, hogy észre sem vettem: egyszer csak (baráti kérésre, igaz) lett.”

Vélhető, hogy Móser Zoltánnak minden munkája így születik.

L. SIMON LÁSZLÓ
Kiváltképpen fák és falak

Móser Zoltán fényképeihez

Nagyanyámék kis falujából, Sümegprágáról gyakran vágunk neki a környező sűrű erdőknek. Elég volt ki-menni a hatalmas, hosszú kert végébe, kinyitni a kiskaput, s az alma- és szilvafákat máris tölgyek és gyertyánok váltották fel. A tölgyest bükkös követte, majd újra a nagy hasadékokkal ékesített törzsű tölgyfák hadserege: ezeken keresztül vezetett a falubeliek keskeny gyalogútja Uzsa felé, amelyen mi mindig a sümegiek kedves kirándulóhelyéig, Sarvalyig mentünk el. Sarvaly valamikor élő falu volt a bazalthegy rejtekében, de a XVI. században elpusztult, a környékbeliek már az emlékét sem őrzik, bár a növényzettel teljesen benőtt település romjait valamikor a régészek is feltárták, s az egykori templom romjai ma is megtalálhatók az erdőben. Egy kupac kő az, avatatlan szem nem képes belezárni a falakat. Ma egy vadászház áll itt, a közelében egy kis forrás vizét egymásra illesztett favályúban vezetik el, amelyeknek a széleit kis vájatok csipkézik ki, ebbe helyezik a kis vízi lapátkerek tengelyeit a farigcsáló apukák. A forrás közelében található a különleges formájú, vagy kétszáz éves, harminc méternél is magasabb Ördögigafa, ami egy hatalmas bükk, törzse kétfelé ágazik, majd kétméteres magasságban újra összeforr, feljebb pedig háromfelé tárja égis érő karjait.

A Sarvaly felé vezető út menti bükkösben sokaknak volt saját fája, egy olyan szép nagy bükk, amibe a kirándulók vagy a helyiek bicskával vésték bele a monogramjukat, a dátumot vagy valami jelet. A sérüléseket gyorsan és könnyen benőtte az erős növények ezüstösen szürke kérge, de a nyomuk

örökre ott maradt. Személyes titkosírásokkal teletetovált fák voltak ezek, amelyeket az újabb utak alkalmával mindig megpróbáltak megkeresni a gazdáik. Mi is így tettünk, hosszú évekig minden egyes sétakor, kirándulásakor felkutattuk édesapánk kérésének a nyomát. Gyermekekkor egyik legnagyobb csalódása volt, amikor kivágták a bükköst, benne a mi fánkkal, csak néztem a letarolt erdőt, a gondosan összerakott farakásokat, a tarvágás világosbarna foltjait. Talán sírtam is, s miközben természetesnek tartottam, hogy mi nyomokat karcoltunk a fába, a legbarbárabb cselekedetnek tartottam a fakitermelést.

Minden egyes fának külön személyisége van, akár egy sűrű rengeteg katonájaként, akár egy üde tisztás magányos hőseként tekintünk rájuk, úgy állnak, ahogy Gárdonyi Géza *Az én falum* című művének fái, „mintha értelem és akarat szállotta volna meg őket. Rejtelmeseek és titkolódzók. Néha mozdulatlanul állanak, mintha várnának valakit. A lombjukat kiterjesztik. Hallani, hogy susognak.” A legtöbben tudomást sem vesznek a fák életéről, mint nagy írónk egyik hőse, aki „a fákról nem tudott többet, csak annyit, hogy azok nyáron zöldek, télen kopaszok és hogy tűzre valók”, de mikor az írói elmesélésből megtudta, „hogyan élnek, micsoda más a természete és a gondolkodása minden teremtnak, és hogy azok is úgy éreznek, küzdenek és szenvednek, mint az emberek, édes figyelemmel hallgatott, s azt mondta, hogy másnak lát mindent”, amióta beavattatott a nagy titokba, a természet sokak által sohasem érzékelt rejtett esztétikumába és eleven misztériumába.

Milyen csodálatos íróink vannak nekünk, akik ismerték és szerették az őket körülvevő magyar tájat, például az idézett Gárdonyi, a kertészkedő Jókai, aki sajátos módon éppen az útleírásaiban jegyzi meg, hogy sohasem szeretett utazni: „A megszokás embere vagyok. Szeretem az alacsony házikómat, [...] s el tudok ácsorog-

Két mottó
A fákhoz

Mi a szép?

*Az ezüstkancsó, amelyet
 többrétegű üvegen át nézünk,
 vagy a fületlen bögre, amelyet
 szomjazóknak nyújtunk?*

Mi a szép?

*Az árnyékokkal körülárvolt tekintet,
 a kiszáradt kút vagy a szem, a rét, a forrás?*

[...]

Mi a szép?

*Asszony mellett az eget bámulva,
 fák és szájak lélegzését hallgatva
 gyakran kell elmélkedni
 lényeges dolgokon.*

(Tommy Tabermann: *Mi szép?*)

A falhoz

*Meg kell mondjam neked,
 Akármilyen nehéz is,
 Hogy megtudd:*

*Magamban mindig
 Beszélek.*

*

*... mikor magamban beszélek
 A falról van szó.*

*Valószínű tehát,
 Hogy kénytelen leszek
 Még többet is mondani róla.*

*Egyelőre sikerül még
 Nem beszélnem.*

*Másutt vagyok magamban,
 Hol a béke az úr.*

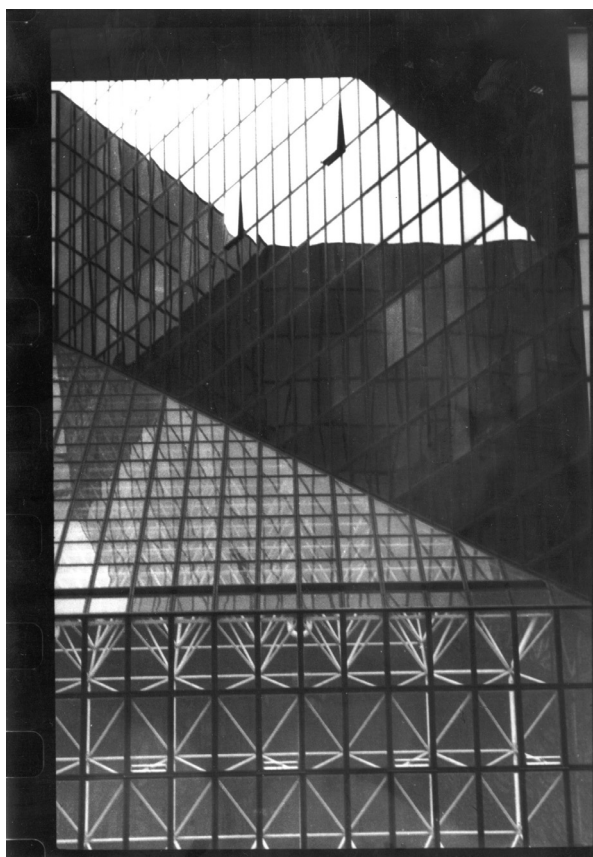
(Eugène Guillevic: *Fal*, 1970)

ni naphosszat a Svábhegyen, magam ültette, most már vén fáim alatt...” Vagy a mi korosztályunk olvasmány- és természetelményeit alapvetően meghatározó Fekete István, Kittenberger Kálmán és Bwana Kelele, azaz Széchenyi Zsigmond, vagy az újra felfedezett Bársony István. Móser Zoltán az ő követőjük, s bár adott neki a Jóisten elég tehetséget a magyar nyelv művés alkalmazására, hiszen olvashatjuk írásait, lapozhatjuk könyveit, elsősorban ő mégis fényel ír, évtizedek óta fotografál, s dacára a digitális korszak csábító erejű technikai lehetőségeinek, maga hívja elő s nagyítja, kasírozza, keretezi a pillanatot kifeszítő, zömében fekete-fehér képkivágatait. Mert Móser mindig megáll a dolgok előtt, sohasem lép túl rajtuk, s nem mozdul addig, amíg nem örökíti meg azt a valóság-részletet, amely csak az ő szeme által válik egyedi művé, hiába állunk mellette, miközben exponál, s hiába csodálkozunk rá egy-egy már papírba zárt képére, hogy ezt mi is láttuk, mi is jártunk már ott, talán mi is le tudtuk volna fényképezni. Ezért tűnnek olyan egyszerűnek és ismerősnek a képei: én a fotóit nézve látom, sőt érzem is a lépéseit a kissé penészes szagú avaron, ahogy megcsúszik a cipője az őszi esőben felázott ösvényen, ahogy megáll egy-egy fa előtt, talán éppen a mi kivágott fánk előtt, s kattint. Vele megyek a szép magyar erdők bükköseiben, tölgyeseiben, a sík részek akácosaiban, érzem a fáit erotikus

kisugárzását, megigéznek a gömbölyű formák, az összetekeredő, ölelkező testek, az ágak bujasága, a törzsek mögé és gyökerek közé rejtett arcok. Vagy miként Tamási Ábele, csak „mentem s mentem az ősvadon fenyőerdőben, s nem láttam semmit, csupán a nagy, egyenes fákat, amelyek kevélyen szivaroztak az őszi napfényben”.

Kiváltképpen fák és falak. Fák, melyeknek a tövébe leülhetnénk, s csendben elpihenhetnénk, ha lenne időnk, s bátorságunk újra élni, fák, amelyek mellett kedvesünkkel titokban összebújhatnánk, „A hársfaágak / csendes árnyán, / ahol kettőnknek ágya volt, / ott láthatjátok / a gyeppárnán, / hogy fű és virág meghajolt”. De mi csak rohanunk a magunk építette falak mellett és házak között, a téglá-, beton-, acél- és üvegrengetegben, a magunkra zárt világban, s nem tudjuk, hogy mi a szép. Pedig ez is szép lehetne, ez az épített valóság, ez a kőbörtön; még a falak egyszerűsége vagy összetettsége, a felület repetitív monotóniája vagy éppen a ritmus változatossága is örömet nyújthat az elmélázó tekintetnek. Az a struktúra, amit eleink ellestek a természettől: le-másolták a teremtett világ fragmentumait, hogy új formába öntve foglalhassák keretbe életünket, megvédve bennünket a természet egyre jogosabb haragjától, másoktól, magunktól.

„Másutt vagyok magamban, / Hol a béke az úr.”

MATKOVICH ILONA

Városkép

Ülök a tükör előtt félig felöltözve. Nem magamat nézem, hanem az aranyozott fakeret négy sarkát díszítő, vesszőnyalábokat formázó, itt-ott megpattogzott cirádákat. Régi darab. Ha leemelném a falról, ócska, szúrágta falapot találnék a hátán. Egykori hozzátartozóim apró manóként grimaszolnának az arcomba a kis fekete lyukacsokból más szemének láthatatlanul. Gyulu, Gyulu, el sem hinnéd: éppen Alex mentette meg a mi kis birodalmunkat. Hős csinált belőled, díszpolgárt – posztumusz –, a régi házatok falára emléktáblát helyeztetett. Te csak ne aggódj, az urakat lenyomtuk, a törpék jól fogynak.

– Márpedig meg kell vele értetni, hogy a salétromos házai nem illenek az új városképbe – jelentette ki szenvedélyes türelmetlenséggel a hangjában Gádor Alex, a városfejlesztési bizottság új üstököse, egyben az osztályvezetői szék várományosa. – Oda háromszintes parkolóházat álmodtunk multifunkcionális szabadidőközponttal, és igenis véghezvisszük a tervünket. Uraim, vegyük végre komolyan magunkat, nekünk nem dirigálhat senki csak úgy, az utcáról – igyekezett felrázni a tompa hallgatásba burkolózott bizottsági tagokat. – Vagy talán túrjuk el, hogy egy pénzzel kitömött „Hüvelyk Matyi” szembe szálljon a város fejlődésének elkötelezettjeivel, keresztülhúzza számításunkat, markában tartsa a jövőnket, ööö..., megfúrja építő szándékkal telt csónakunk fenekét?! – nyúlt érvei bőségtárába a kisvárosi ügyek intézésében járatlan ifjú titán, és nyomatékkal akkorát vágott az asztalra összeszorított öklével, mintha egy óriáslegyet akart volna agyoncsapni. Gádor Alex arról viszont elfelejtett említést tenni a bizottsági tagoknak, hogy ő már „gentleman’s agreement” alapon elkötelezte magát a Pro Invest befektető társaságnál a beruházás mellett, amelynek egyetlen akadálya az volt, hogy Sente Gyula törpegyártó kisiparos egymással szomszédos telkeire tervezték, és ehhez a városnak meg kellett szereznie a telkeket.

– Menj csak, tárgyalj vele, aztán számolj be, mire jutottál – bólogatott ki az asztal mögül a városfejlesztési bizottság elnöke, aki nagyon szeretett volna már rátérni a következő napirendi pontra.

Csupán a vak szerencse hozta úgy, hogy Gádor Alex, fővárosi építési előadó éppen a városka nyugdíjazás előtt álló építési osztályvezetőjének egyetlen lányába szeretett bele egy szakmai konferencián. Az új szerelem éppen jókor jött, ugyanis Gádor Alexnek kezdett kényelmetlenné válni, hogy a főnöke túl gyakran bízta meg a különböző engedélykiadások megkönnyítését

szolgáló pénzek átvételével. Gádor Alex fél év múlva, szerelmét bizonyítandó, odahagyta budapesti állását – ennek körülményeit új családjában szerencsére nem firtatták mélyrehatón –, és ideházasodott, ebbe a főváros-hoz közeli, soktornyú kisvárosba.

Másnap déltájban Gádor Alex felhívta a titkárnőjével Sente Gyula kertitörpe-gyártó kisiparost, akit a háta mögött csak „Hüvelyk Matyinak” neveztek a városban.

– Gyulu! A várostól keresnek – hívta a telefonhoz a felesége Sente Gyulát. Nem ügyelt arra, hogy lefogja a membránt, minden szó tisztán hallatszott a kagylóban.

– Na, megint rám törnek? – morogta Sente Gyula a telefonhoz közeledve, aztán a kagylónak már túlradó szívélyességgel folytatta. – Tessék, tessék, mit parancsol a tisztelt úr?

Öblös hangja fojtogató érzést keltett Gádor Alexben, valamiért egy láncon tartott barnamedve jutott róla eszébe.

Sente Gyula sosem beszélt üzletről telefonon, felajánlotta Gádor Alexnek, hogy egy tea mellett tárgyalják meg, bármi is legyen az ügy, és meghívta magukhoz másnap délutánra.

Gádor Alex másnap pontosan öt óra előtt két perccel csöngetett be Szentéékhez. Várakozás közben sokadszorra is szemügyre vette a vasútállomás arányos, sárga épületében végződő főutcát, amelynek az állomás felé eső végét mindkét oldalon három-három, egymásba kapaszkodó, alacsony ház torzította el.

A sarkon Gyulu idősebb szeretője, Hosszúszoknya lakott, a vele szemközti házat úgy öt évvel ezelőtt a fiatalabbik szeretőjének, Rövidszoknyának ajándékozta. A homlokzatokon szinte összenyomták egymást a keskeny üzletportálok. Az egymással farkasszemet néző két háztömb egyetlen valamirevaló épületében Sente Gyula lakott a feleségével. Mellettük a Crazygarden neonfényei villogtak szünet nélkül. A Crazygarden udvarát összenyitották Szenténé mélyen hátranyúló kertjével, amelynek egyenletes szépségét csak itt-ott törte meg egy-egy tuja tövében elhelyezett talicskás vagy lámpás törpe, színes gomba, özike vagy szélmalom. Szenténének mindene volt ez a város szívében burjánzó paradicsom. Úgy látta, hogy a bokrok sűrűje csupa költészet és mítosz, sötétedés után árnyak mozogtak benne hangtalanul, férfialakot öltött, hosszú nyakú nimfák hajoltak a köztük sétáló Szenténé arcához, és nyújtották csókra kéjsóvár, puha szájukat.

Gádor Alex a kapu előtt bámészkodva ismét csak úgy találta, Szentéék telkeinél nincs ideálisabb hely a városban multifunkcionális szabadidőközpont építésére.

Szenténének templom volt a teste, ő talált rá Hosszúszoknyára még a házasságuk elején. – Apukám, engem tönkretesz a te nagy természeted – mondta neki egy délelőtt törpefestés közben, és odavezette a férjét a barna ló-

farkas festőtanuló elé. Alig dolgozott náluk pár hónapja, még felismerhető volt rajta a szegénység és a hajlíthatóság. Hosszú, puha ujjai közt megállt az ecset, ahogy őzikeszemével feltekintett a pocakja fölött rábámuló Gyulára.

Délután áthívták magukhoz teára. Három év múlva berendezték neki Crazygardent, és ő beletömött mindent, amit Szenténé kertjében látott, és a törpegyártó üzemben fellelt. Gyula első nap az üzlet mind a négy sarkába dobott egy forintot.

– Ez szerencsét hoz – mondta Hosszúszoknyának, mert látta, hogy hiányzik neki a saját élete, de ő nem tűrte meg körülötte az udvarlókat. – Egyszer még valamelyik feleségül kér tőlem – dohogott, amikor a lány néha elkésett az ötórás teáról.

– Beste férfi – sziszegte olykor Hosszúszoknya szeretkezés közben, amikor érezte, hogy Gyula vágya csak a köldöke körül teljesedik be. A könyörgés sem használt, nem tette őt anyává: tisztességes akart maradni a maga módján, ha a törvényes feleségével nem lehetett közös gyermekük, a törvénytelen se legyen – ezt diktálta sajátosan értelmezett férfibecsülete.

Rövidszoknya alig múlt huszonöt, amikor az öregkor peremén egyensúlyozó Sente Gyulát megismerte. Frissen végzett divattervezőként kiadó üzletet keresett, persze egy vasa sem volt rá, bízott a szépségében, mint a fiatal nők általában. Úgy kért a szeme, és olyan formás volt a lába, hogy a férfinak azonnal megesett rajta a szíve. Sosem mulasztotta el megnézni az új nők lábikráját. Ezt fontosnak tartotta, Tacitus is mindig kitért a lábikrára, ha portrét írt egy római hadvezérről.

Szenténét jobban lekötötte a kertje és a kényelme, minthogy botrányt csinált volna a harmadik szoknya miatt, de Hosszúszoknya kiborult, ultimátumot adott Sente Gyulának: vagy ő, vagy a betolakodó, mert ő más nővel nem osztozik Gyulun, nem és nem, akkor inkább a vonat elé veti magát, az ügyis közel van. Párnával a ruhája alatt átment Rövidszoknyához. Rövidszoknya nem ijedt meg tőle, kirángatta a hatalmas bugyiba gyömöszölt párnát, aztán szégyenszemre a bolt előtt még össze is verekedtek. Családon belül maradt, hogy mi történt ezután, mindenestre a vita könnyes összecsókolózásba simul. Hosszúszoknyának lett egy nagyrenoválás a lakásában, és állítólag az egyik németalföldi festmény is átkerült hozzá a Szentéék könyvtárszobájának faláról. Sente Gyula így sommázta a dolgot: Hosszúszoknya, Rövidszoknya – mind a kettő kell.

Amikor jóval később Hosszúszoknya elunta a boltozást, az ő Gyuluja maga vette a kezébe, és újra felvirágoztatta a Crazygardent. A bevétel felével minden hónap végén elszámolt Hosszúszoknyával, a megmaradt hasznóból pedig felvásárolta a szomszédos ingatlanokat

lakottan, és türelmesen kivárta, amíg kihálnak belőlük az idős lakók. Így vált Sente Gyula és a három nő a két egymással szemközti háztömb tulajdonosává.

– Hiába vettem el újból a magokat, nem láthatom szárba szökkenni – sópánkodott olykor Sente Gyula, a szívét masszírozva. – Buta nőszemélyek, mi lesz veletek, ha én meghalok? Rám áldoztátok a fiatalságotokat, egyikőtök sem kap rendes nyugdíjat – simogatta meg ennek vagy annak az asszonynak az arcát, amikor rájött az érzékenyülés. – Ha összevesztek, szétesik, amit egész életemben építettem nektek – magyarázta a három nőnek, és gyakran példálózott azzal a bizonyos mitológiai vesszőnyalábbal, amely összekötve széttéphetetlen, szálanként azonban semmit sem ér. – Nagyobb erő az egyetértés mindennél – idézett a római példabeszédből, de egyáltalán nem hitte, hogy az asszonyi triumvirátus megszívleli az intő szavakat. Ismerte jól a feleségét. Ha életében eltűri is a másik két nőt, a családi vagyonon nem osztozik velük. Különösen Hosszúszoknya sorsa aggasztotta, újabban egészen elhagyta magát: álló nap kint ácsorgott a bolt előtt, és egyik vékony cigarettáról a másikra gyújtott. Dél előtt egy-két konyak, a teát csakis rummal itta. A Szentééknél elköltött korai vacsorával számára véget ért a nap, utána ott hortyogott náluk a tévé előtt a kanapén, mert nem szeretett otthon egyedül.

December volt. A sötétség egyik percről a másikra esett a városra. Gádor Alex a kapu előtt álldogált, és kezdte kínosan hosszúnak érezni a várakozás perceit. – Nincsenek itthon? A bolondját járatták velem? – tanakodott magában. A valamikori építési előadó szépen felépített magabiztossága itt a kisvárosban ijedező bizonytalansággá kezdett válni. A várakozás oszlatja legjobban az önbizalmat. Már azon volt, hogy sarkon fordul, amikor végre apró lépéseket hallott.

Kicsi, telt asszony tessékeltelbe jebb, a haja kifogástalanul beondolálva „jöjjön csak, drága, az uram már várja”, vezette végig a gyéren megvilágított kapualjon át, be a hallba. Alig jutott némi fény a kert fái közé odabentről, így Gádor Alex keveset látott a tujákkal szegélyezett, keskeny utakkal szabdalt, örökzöld kertből. A ház kivilágított bejáratát kőből faragott egyszemű óriás vigyázta. Gádor Alex először valamiféle küklopsznak vélte, megdöbbenette, hogy a hatalmas alak bojtos sipkát visel a fején.

– Ó, csak Lipa, a férjem kedvenc törpéje – legyintett a fűrgeléptű, kicsi asszony. – Ne is kérdezze – vágott elébe a további kérdezősködésnek, mint aki halálosan unja már, hogy minden látogató beszámoltatja férjének erről a megalomániás hóbortjáról, amit magában csak az átkozott történelem rovására írt. Sente Gyula ugyanis tehetős iparos család gyermekeként valamikor festeni tanult: a szülei megszervezték, hogy ragyogó tehetségű,

egyetlen fiuk Párizsban folytassa a tanulmányait a háború után. Csakhogy a közép-európai történések igencsak átszabták a nagyreményű Szente fiú sorsát.

A hallban Gádor Alex megállapította, hogy az asszonynak lilásfehérre van színezve a haja, és állandóan ide-oda kapkodja apró madárszemét; ettől eltekintve kellemes benyomást tett rá.

– Üljön le, drága – kínálta helyvel a vendéget Szenténé –, máris hozom a teát. A hall sarkában, a csipketerítővel letakart kerek asztal mellett pocakos, vérbő hajszálerektől pirosaslila arcú férfi üldögélt szétvetett lábbal, szótlanul.

Gádor Alex semmivel sem érezte magát magabiztosabbnak, mint ezelőtt néhány perce, a kapuban várakozva. Azért bemutatkozott, és kezet nyújtott az öregembernek. Az rámutatott a szemközi kagylófotelra.

– Remélem, szereti a gesztenyeszívet, az asszony rendelt a cukrászdából, mindjárt behozza. Addig egyen vaníliaarikát – bökött a fejével az asztalon megpúpozott kristálytálra. – Az is friss – mondta, és felnevetett, vagy inkább felhorkantott. Szép fogai voltak, alapvetően jól karbantartott, mégis örökösen slampos ember benyomását keltette. Gádor Alex nem nyúlt a süteményhez, összeszedte magát, és megszólalt végre.

– A város megbízásából jöttem.

– Nocsak, hát ki vagyok én, hogy küldöttségbe jönnek hozzám?

– A belváros legértékesebb ingatlana az Ön tulajdona. Ezen a területen a városrendezési terv szerint, pályázati pénzből mammutberuházást indíthatnánk, ez elengedhetetlen, ha nem akarunk lemaradni a versenyben. Fellendülne a belváros, munkahelyeket teremthetnénk, üzleteket, kávézókát, sportcentrumokat működtetnénk benne.

– Miféle versenyben? Egyébként is, a felhőkarcolóktól ideges leszek – jelentette ki egykedvűen Szente Gyula. A hangja ugyanolyan öblösen szólt most is, mint a telefonban. – Szögezzük le, barátom: az én üzleteim eddig is megfelelték a vevőimnek, a kispénzű embereknek. A gazdagok meg menjenek a mammutközpontokba. Semmit nem írok alá.

– Mi az elképzelése, kérem?! Értse meg, alig maradt egy hónapunk, le kell adnunk a pályázatot, egyébként rengeteg pénztől esünk el. Talált pénz, gondolja meg, a város is jól jár, meg más is, ha úgy akarjuk – tette hozzá óvatosan, figyelve a hatást; ennek mestere volt, és most következett a megoldozás. – Már megvan az a kivitelező, aki elnyeri a munkát. Úgy szerkesztettük meg a papírokat, hogy más nem felelhet meg, én elintézem velük az anyagiakat, ha kívánja, ha megmondja az elképzelését. Nem is a szabadidőközpont itt a nagy fogás, hanem ami a föld alatt van. Ha megépítjük a mélygarázst, meg-

kaphatja az üzemeltetői jogot, azt csinál benne, amit akar, autómosót nyithat, boltokat. Az autók bemennek a mélygarázsba mind, arról rendeletileg gondoskodunk. A mostani parkolóhelyekre kőbabákat állítunk, duplájára emeljük a tarifát. Ne feledje, jövőre választás lesz...

– Elég már, tisztelt úr! – intette őt le Szente Gyula. – A mammutházból nem lesz semmi, mert én a tiszta üzleteket szeretem. Ezt jobb, ha maga is megtanulja, hogy is hívják? Alex. Tudakozódtam ám maga után – váltott kedélyes hangra. – Tudom, van egy félbehagyott építkezése a Duna parton. Biztos az hajtja az ingoványos utakra. Meg sem hallottam, amit mondott, terveim vannak magával. Na, Alex, egyet jegyezzen meg: addig nem kerül bajba, amíg nem írt alá. Az csak nyűg és felelősség, annak már következménye van. Látja, én sem írok alá semmit, anélkül is bezsebelem a pénzt. Hét jegyben számolom, amit nekem a nyolc bolt havonta a konyhára hoz. Megértheti, hogy nem kívánczom a bizonytalanságba, nem tudom én már követni a maguk újfajta könyvelését. Egyszer volt dolgom az állami urakkal, hű, de megégettem magam – fonta össze húsos kezét a hasán.

Gádor Alexnak lüktetni kezdett az agya. Késpengeként hasított bele a felismerés, hiába hozakodik elő bármilyen trükkkel, Szente Gyula eltökéltsége mélyebb gyökerekből táplálkozik, minthogy ő azt a rendelkezésére álló eszközzel, csupán pénzzel megvásárolhatná. Vajon, ha nem válsul meg a parkolóház terve, és kitudódik, hogy ő, igaz, csakis gentleman's agreement alapon, de mégis az apósa tudta nélkül elkötelezte magát a Pro Invest befektető cégnél, apósa nem gyanít majd e mögött megvesztegetést? És milyen fényt vet a családjukra, ha kitudódik a titkos alku a hivatalban, ahol egyébként is szálla a szemekben rokon kapcsolatuk? Kínos, több mint kínos.

Gádor Alex úgy ült a fotelban, mint egy összehajtogatott papírdarab.

– A lelkem van bezárva ezekben a koszos házakba. Hát hogy élhetnék lélek nélkül?

Szente Gyula színpadiasan égnek emelte vaskos kezét. Gádor Alex vett egy vaníliaarikát a kristálytálból. Gyengéje volt az omlós vajastésztá, ritkán jutott hozzá, amióta elköltözött otthonról. A felesége nem tanult meg sütni, főzni is ritkán támadt kedve, ha valamit, akkor inkább kifőtt tésztát szósszal. Eltűntetett még egymás után négy vaníliaarikát. Az öreg önelégült arccal figyelte. Szenténé gyümölcssteát öntött a Zsolnay csészékbe.

– Nem bírja a gyomrom a koffeint – kezdte szürcsöl-ni Szente Gyula a vörösös fényű, gőzölgő italt. – És mit szólt a Lipához? – intett fejével a bejárat felé. – Ettől összeszarják magukat a betörők. Külön az ő fejére gyártottuk a sipkát. Szereti a művészetet? És a giccset? – nevetett fel úgy, hogy a gyümölcsstea a csészéjéből a hasá-

ra lötyt. – Ha akarja, egyszer megmutathatom a gyáramat. Pedig úgy volt, hogy mindenemet elvesztettem, aztán tessék! – hordta körbe a tekintetét lassan, mintha az a kevés mozdulat is neheze esne.

Gádor Alex olyannak látta az öreget, mint egy pöf-feteg gombát.

– A háború hozzánk sodort egy könyvet gyerekromban. – Ez volt A KÖNYVÜNK. Római mitológia volt a címe, még ma is betéve tudom minden oldalát. Ma már egész könyvtáram van a római korból – tette hozzá elégedetten.

– Vegyen a gesztenyeszívából is, drága! – állított Szenténé egy pillangós tányért az asztalra, mielőtt odaült hozzájuk. Gádor Alexet a nagymamájára emlékeztette, ahogy határozott kézzel széthúzta maga alatt sötétzöld harangszoknyáját. – Mindig mondom az uramnak, minék az a sok olvasás, igaz? – folytatta az asszony zavartalanul, miközben megigazította a csipketerítő szélét. – Én nem olvastam mást, csak kalendáriumot, mégis tudom, ki a jó ember, és ki a rossz. Most mondja meg, drága, nem az számít csakis, hogy ki a jó ember, és ki a rossz? És azt is megmondom magának, azért kell jónak lennünk, mert ha meghalunk, a lelkünk egy másik ember testében születik újjá, és meg kell őrizni a lelkünket a következő porhüvely számára.

– A feleségem szerint csak így lehet jobb a világ. Boszorkány az én feleségem, belelát az emberekbe. Ne vessen csak bátran! Mi ezt is megengedhetjük magunknak, hogy ne vessenek rajtunk – nézett nyájasan a mellé ült kerek asszonyra, aki épp egy csészealjat nyomott Gádor Alex kezébe.

– Na, fogja csak, drága, még lemorzszál a perzsára – intette.

Gádor Alex ebben e pillanatban erős késztetést érzett, hogy beszámoljon ennek az ismeretlen, öreg házaspárnak a rideg házasságáról, a feleségéről, akit megkér az ágyban, hogy szeretkezzen vele. Úgy érezte, ide akar tartozni, ennek a hallnak a bensőséges, füledt félhomályába, ahová áthallatszik a konyhából a kávéfőző sístergése és az éltes hűtőgép zúgása.

– Hát, ilyen asszony a feleségem – dörzsölte meg az asszony hátát Szenté Gyula.

Szinte gyerek volt még, amikor a háború után apjától a boltok mellett, a tönk szélére került kertitörpe-gyártó üzemet is megörökölte. Úgy látszott, a háborúban elgyötört emberek vigaszt leltek ezekben a meseország-beli figurákban, közöttük biztosan mindig a jók győztek, és jöttek egyre a rendelések, és sosem volt panasz a minőségre. Az ifjú Szenté Gyula felvett maga mellé segítségnek egy fiatal festőlányt, a későbbi Szenténét. Egy délután a lány benmaradt a festődében.

– Azt hiszem, ki kell találnia valamit, hogy megtarthassa az üzemet – mondta okosan, majd elmesélte, hogy délelőtt egy magas, sovány, kalapos férfi kereste Gyulát. – Nem ismer olyat? Nem? Hát azt üzente, holnap visszajön nyolckor. Nyolckor legyen az üzemben, mert beszélni akar magával.

Annyi feladat és gond szakadt az árván maradt Szenté gyerek nyakába a háború után. Arra sem volt ideje eddig, hogy észrevegye, körülötte teljes gőzzel zajlott az állami birtokbavétel. Még jó, hogy nem sütőüzemünk van – nyugtatta magát, amikor aznap este hazafelé tartott a barátjától, aki beszámolt neki, hogy is mennek a lefoglalások a dolgozó nép nevében. Fel kellett ajánlani a sütődét az új állami sütőipari vállalatnak.

– Mi az, hogy kellett? Mi az, hogy kellett? – értetlenkedett a gyerek Szenté Gyula.

– Ne siettesd. Megtudod majd. Először leltárba veszik a felszerelési tárgyakat, és ha nem adod önszántadból, korlátozzák az alapanyag-ellátást. A szüleim nem kaphattak lisztet. Ezzel végképp ellehetetlenítették őket, aztán már nem is bánták annyira az egészséget. Sárból nem lehet kenyeret sütni – sziszegte sárga arccal Gyula barátja.

Szerencsém van ezzel a törpegyártó üzemmél, a sár ott hever az árokparton – morfondírozott magában másnap reggel a gyerek Szenté Gyula.

– Ha beszámol nekem az ipartestületi gyűlésekről, arról, hogy ott elhangzanak-e a rendszer ellen izgató kijelentések, megtarthatja a manógyárát – ajánlotta a hórihorgas alak a kalap alól. – Persze mondhat nemet, manógyárra nincsen kifejezett igény, de, tudja, hogy van, elfogyhat a festék, esetleg megakadályozza valaki, hogy agyagot szedjen az árokparton. Történetesen ismerjük a lelőhelyeket a környéken. Kézikocsival meg nehézkes távolabbra menni érte. Gondolkodjon. Dolgozzon meg a manógyárért. Más választása nincs, nekem elhiheti – hagyta magára a zúgó fejű fiút.

– Engem aztán nem esztek meg! – veszekedett a süket éjszakával Szenté Gyula, amikor még azt hitte, van választása.

Még mondja valaki, hogy nincs gondviselés: a törpegyártó üzemhez hamarosan az Üdülőkezelő Vállalattól megrendelés érkezett kétszáz darab lámpás, sörrös hordós, esernyős, talicskás kerti törpére. Szenté Gyula éjjelente kaparta ki és hordta haza a kézikocsival az agyagot, aztán egész nap félalomban görnyedt az agyagfigurák fölött a későbbi Szenténével. Kölcsönt is vett fel a szülei ismerőseitől. Mindegyiknek csak nagyon kevés kölcsönadnivalója volt, de segíteni akartak az árva Szenté gyereken, és ő bízott magában; tökéletesen teljesíti a megrendelést, és kamatostul visszaadja a kölcsönt.

– Csak egyszer adódik ilyen szerencse az életben – biztatta a későbbi Szenténét, bár el nem képzelhette, hová kerül ez a rengeteg törpe, bizonyára a szakszervezeti üdülők kertjébe – nyugtatta magát, ha izzadságban úszva felriadt éjszaka.

Amikor elkészültek az első száz törpével, megírta az Üdülőkezelő Vállalat illetékesének, hogy nagyon eladósodott a gyártás alatt, ezért lehetőleg egyben kéri a szállítmány árát. Néhány nap múlva kiszállt az Üdülőkezelő Vállalat meósa, és megállapította, hogy a törpék egytől-egyetig festékhibásak, ezért visszadobta az árut. A fiú némán nézte végig, ahogy teherautóra rakták minden jövőbe vetett reményét, csak akkor üvöltött fel, amikor megkapta a számlát a bezúzásért. Ahhoz még túl fiatal volt, hogy felkösse magát, mint más normális ember tette volna, ehelyett behívta az irodába a későbbi Szenténét, beszámolt neki a kifizetetlen kölcsönökről, majd megkérte a kezét.

A két fiatalat attól fogva a szerelemnél is erősebb szál kötötte össze: a büntudat. Sente Gyula elkezdte besúgói pályafutását. Az ipartestületi gyűlések után ifjú feleségével átszúrték, mint sűrű szitán, az ott hallottakat, majd másnap este Gyula beszámolt az összekötőtisztnek a festődében. Nem volt tudomásuk róla, hogy bárkinnek is baja származott miattuk az ipartestületnél, Szenténé viszont nem maradt állapotos abban a tíz évben. Az orvos szerint talán sokat szorongott, de ezt a témát nem beszéltek ki vele alaposabban.

Gyula olyan erővel dolgozott, mintha a munkával akarná enyhíteni a besúgás miatt érzett büntudatát: nem járt az ipartestületi barátaival kártyázni, sem futballozni, mint korábban, barátok helyett könyveket, festményeket, ingatlanokat és nőket gyűjtött. Legszívesebben körülbástyázta volna az agyát is a betolakodó emlékek elől. De hiába volt minden igyekezet, azt az órát nem vásárolhatta vissza, amelyben a hórihorgas, kalapos alak elvette az ártatlanságát.

Gádor Alex éppen bekapta az utolsó gesztenyeszívet, amikor csengettek.

– Na, megjött a kislány. Mama, hozzá még egy terítéket. Egyen egy falatot ő is indulás előtt.

Az asszony kitipegett a kapuhoz.

– Rövidszoknyával színházba járunk – fecsegett tovább Sente Gyula, homloka gyöngyözött, arca egész szederjes lett a forró teától. – Csakis klasszikusra. A kislány először megnézi a díszletet, a jelmezeket, és csak – emelte fel tömzsi mutatóját –, ha olyan a darab, akkor vehet jegyet nekem is. Kizárólag a harmadik sorig. Onnan még jól látom a színpadot. A cukrommal is bajlódunk. Nálam a harmadik sorban véget ér a színház, a szecessziónál véget ér a művészet. Amit már meg kell magyarázni, az rám nem hat – csapkodta meg nagy tenyerével

vel a fotel karfáját. – Rövidszoknya életem utolsó ajándéka, tudja? – hajolt közelebb Gádor Alexhez. – Felelősnek érzem magam miatta. Nem nyúltam hozzá egy ujjal sem. A szellemi társam, és jól vezet. Biztonságosan. A feleségemet minden télen kiviszi az Angebotra. Odavannak a bundákért, ebben a nők mind egyeznek – hunyorított rá, aztán megpróbált kiszabadulni a kagylófotel szorításából. – A tisztelt elvtársaknak, bocsánat – ütött a szájára –, a városi uraknak pedig azt üzeni a „Hüvelyk Matyi”, hogy az ő territóriumáról ne képzelegjenek, ne ábrándozzanak, mert megvannak az eszközeim, hogy visszafordítssam a bulldózereket, mielőtt nekimennének a koszos üzleteimnek. Rengeteg hallgatnivalóm van, ha érti, mire gondolok. Úgyhogy amíg én élek, itt nem karcolja szabadidőközpont a felhőket..., vagy a városi uraságok is hengergőzzenek meg a sárban. Akkor nyithatunk új lapot – tápáskodott fel a fotelból. – Na, fiam, beszéljünk kellemesebb témáról – lapogatta meg Gádor Alex hátát, miután levette a fogasról a vastag, fekete dzsekijét –, egyszer nézhetne Rövidszoknyánál egy szép szövetcabátot. Varrásban mester az a lány. Tervez és kivitelez. Az ő szövetcabátja jobban harmonizálna az öltönyével, mint ez a pufidzseki – nyitotta ki a vendég előtt a bejárati ajtót, majd a kezét alaposan megrázva elbúcsúzott tőle.

A házból kilépve, a dolgavégezetlen Gádor Alex olyan megkönnyebbültnek, tisztának és véltlennek érezte magát, mint nem is túl régen, gyerekkorában. Váratlanul támadt jókedvében ráfintorgott Lipa, a házörző óriás törpe kifejezéstelen köarcára, végighúzta ujjait a kertben feketén kirajzolódó bokrok körvonalán, amelyek között már bizonyára szorgalmasan hajladoztak Szenténé démonai, és semmi mást nem akart, csak itt maradni ezeknél az embereknél, akik gondját viselhetnék ebben az idegen, kopott városban.

A kivilágítatlan kapualjban egy karcsú, bundába burkolózott nő suhant el mellette. Utána fordult, látta, milyen formás lábakon lépdel a túsarkú cipőjében.

– De jó a lábad – jegyezte meg, csak úgy magának; a kapuban még elkapta Sente Gyula vidám hangját:

– Igyekezz, igyekezz, hagyd kinn a hideget, egyedül gyere be.

Kattant a kapu gombzára, Gádor Alex kívül maradt. Mindenén kívül. Nem akaródzott hazamennie, inkább járta az utcákat elhagyatottan és magányosan. Kerülte ez után a látogatás után a Szentéék háztömbjeit, így nem is láthatta, amikor úgy két év múlva kikerült a partecédula a kapujukra. A titkárnőjétől hallotta Sente Gyula halálhírét.

Sente Gyula, magas vérnyomása és rossz szívritmusa ellenére, még megélte, hogy az őszi önkormányzati választásokon a körzetében képviselővé válasszák úgy, hogy nem lépett be egyetlen pártba sem. A hatalomnak

megadta azonban, ami szerinte járt neki, nehogy eszébe jusson valamelyik „új seprűnek” a városházán a Szentebirodalom spóráira – ahogy a házait nevezte – törni. Még eligazította Gádor Alex félrecsúszott dolgát a Pro Investtel, és miután a Pro Invest az ő körzetében a város megbízásából szociális lakásokat épített, Gádor Alexet az egyik párt polgármesternek jelölte a következő ciklusra.

A Szente családban a megértés vesszőkötege Szente Gyula halála után meglazult, majd teljesen szétbomlott. Hosszúszoknya végleg lezüllött, és gégerákban idő előtt meghalt. Szenténének két évvel ezelőtt az egyik kerti padon mélézva állt meg a szíve.

Ülök a tükör előtt a szürke nercemen. A vesszőnyalábokat formázó cirádákat nézem. Mögöttem csend, a falon a Gyulától kapott képek koszorúja. Belebújok a

körömcipőmbé, ujjaimat, mint a zongorán, végigfuttatom vékony harisnyámon. Alex nem vált el a feleségétől, miután elkészült az első szövetkabátja. Látszatra együtt maradtak, de éjszaka az én udvari lakásomban alszik el, és hajnalban onnan megy haza. Kínos lenne elválnia, a polgármester erkölcsét vidéken olyan szigorúan veszik, márpedig amíg ő a polgármester, a Szenteházak jövője betonbunkernél is biztosabb.

Úgy látszik, ez a sorsom, hogy soha nem megyek férjhez. Rövidszoknya tenyeréből egy egész város csipeget, mégsem mehet férjhez ahhoz, akit szeret. Bekapcsolom a tévét. A városi adó a képviselőtestületi ülést közvetíti. Alex gyakorlottan, szenvedélyes hangon arról beszél, hogy a Szente-lakónegyed múltat idéző vályogházai mélyen és megbonthatatlanul illeszkednek bele a város szövetébe.

GYÖRI LÁSZLÓ

A lichthof

*A lichthof csöndjébe fújom ki a füstöt,
idenyílnak a WC-k ablakai,
villanyt gyújt, eldördül, egyre-egyre küszköd
nagyokat nyögve egy mögött valaki.*

*Esik alá három négyzetméter zápor,
kicsi a lichthof, legföljebb álma van.
A hosszú hasámba alig hull le pár sor
vékonyan hullongó, ritka párhuzam.*

*Ilyen-olyan cégek összegyűrt zacskói
nyugosznak mélyen, a nejlontasakok.
Bukott angyal, sátán, szárnya tört Asmódi
hajított alá, hogy ti is bukjatok.*

*A szél fúj, a szél elsüvít fölötte,
az éjszaka olyan kísérteties,
a szél fúj, a szél behuhog a csőbe,
földuzzad benne a kinti gyöngye nesz.*

*Két emelet közét egy cső szeli keresztül,
be van burkolva, a szennyvíz benne megy,
jobb nem tudni, hogy mi zubog veszettül:
a kisodródó kétféle testi szenny.*

*Hiába látok, akár a börtöncella,
szurtos, szürke, szűk, a fogoly lelkeké,
senki se dugja ki fejét a lichthofba
magába nézni, a meredély fölé.*

LACKFI JÁNOS

Növés

*Irtóztatóan megnövök,
már tizenhúsz centi lettem.
Holnap még csak
negyven perc voltam.
Az már kicsi,
az nem én vagyok.
Tegnapután meg
te kicsinyedsz majd össze.
Beleférsz
a zsebembe.
Szépen behajtogatlak,
és vigyázok rád,
nem vesztelek el.*

Felmászás

*Ide figyelj,
azonnal gyere le
a tetőről!
Háromig számolok.
Egy, kettő...
nem mondom többször!
Ha leesel,
összetöröd magad.
Én nem mászok utánad,
tudod, hogy szédülök,
de ha nem jössz le,
kapsz egy pofont.*

Csalás

*Most megint bújj el,
és ne gyere elő,
akkor se, ha sírok,
akkor se, ha könyörgök!
Már ügyes vagyok és ravasz
és szinte felnőtt.
Ne legyél könnyű helyen!
Ne legyél a szekrényben!
Ne legyél az ágy alatt!
Ne legyél a kabátok között!
Ne legyél a balkonon!
Csaltál,
meghalni nem ér!*

Has

*A díványpárna hatalmas has.
Mint egy zsák,
mint egy bála, mint egy bálna
mint egy zsák bálna vagy egy bála bálna.
Érdemes odabújni hozzá.
Szíve is van, hallom, hogy dobog,
mintha túlfelől a szomszéd kalapálna.
Gyomra is van, mindig korog,
talán megevett ebédre
egy egész páncélos lovagot.
Néha valami rugdossa
rátapasztott fületem,
talán egy óriási kistestvér
várakozik benne,
egy csecsemő páncélos lovag,
aki sosem fog megszületni.*

KÖDÖBÖCZ GÁBOR
„...ki csillagról csillagra száll”

Utassy József boldog-szomorú stációi

A nyolcvanas évek végétől még a másfajta poétikai felfogást vallók számára is nyilvánvaló, hogy Utassy József költészete 1945 utáni líránk egyik legeredetibb és legfigyelemreméltóbb teljesítménye. Ezt most már hivatalosan, állami részről is elismerik, hiszen tizenháromszori (!) jelölés és fölterjesztés nyomán ez év március idusán Kossuth-díjat kapott.

Az 1941-es év tavaszán Ózdon született költő esztétikai magatartását a recepció sokféleképpen jellemzi: „boldogságkereső” és „démonokkal csatázó” költő, „az elemi összefüggések” és „a verssé vált indulat” költője, „a dalba oltott irónia” és „a csillagfegyelmű ének” költője, a „gyönyörű helybenjárás” és „a küzdelem költője”, a megtorpanásaiban és újrakezdéseiben saját transzcendenciájára és növéstervére figyelő „korszerű romantikus”. És mindezek foglalataként – akárcsak az örök példa, Petőfi – a legfőbb életértéket és legnagyobb kihívást jelentő szabadságszerelem költője is ő.

A kétségkívül biztos formaérzékkel megáldott, istenadta tehetségként induló Utassy az *Elérhetetlen föld* című antológiában mutatkozott be kilencedmagával, 1969-ben. Az értő kritika már akkor is az artemiszi tisztaságú és titáni indulatú művészt köszöntötte benne. Aligha véletlen, hogy a friss és üde hangvétellel, szókimondó bátorságával unikumként ható lírikus az ifjúság körében is gyorsan ismertté és népszerűvé vált; mindenekelőtt a *Zúg Március* gyűjtő módon protestáló, illetve a *Magyarország!* sorsvállaló, nemzetföltő költőjeként. „Fiatalok, diákok másolták, kéziratban terjesztették őket. A könyvesboltokból hamar elkapkodott első kötet – ebben aztán osztozott a többi is! – a *Tüzem, lobogóm!* versei egy nemzedék zsebében rongyosodtak, mint a néhai diákokéban Petőfi kötetei, ezek a »rongyos vitézek«”. (Vasy Géza)

Utassy József verseiben a költősors, az elhívottság és elhivatottság sokszor és sokféleképpen megjelenik. A Bükkszenterzsébetől Egerig és Budapesttől Rédcicsig megtett út reflexív emlékterekbe menekített versdokumentumai a költő afféle fekete dobozaként vallanak a művészi-emberi küzdelem értelméről és céljáról. Olyan hitvallásszerű művekre gondolva, mint például *Az én keresztm, Monológ a pódiumon, Akár a szarvasok, Őszvilág, Hitfogatkozás, Vallomás, Tengerlátó, Immá-*

ron ötven, Apollinaire, Szárnyas oltár, Szavam, Daltalanul, Tenger, Költőnek lenni, Világ vagánya, Hagyatok játszani, Szép napkelte holnap, Csak éltem. A magyar és világirodalmi kánonnal párbeszédet folytató ars poetikus versek néhány emblematisz szöveghelyére hívom föl a figyelmet:

„Költőnek lenni: gályarabság.
 Robot egy képzelt tengeren!
 Nem fúj a szél, a drága passzát,
 a zátony is csak sejtelem.”

(Költőnek lenni)

„Írni arról kell, AMI NINCS!
 Mert ami nincs, vallom, LEHETNE!
 Erre tanított a BILINCS:
 az AMI VAN muszáj szerelme.”

(Apollinaire)

„Szavam csillagfegyelmű ének.
 Engem a szabadság igazgat.
 Így vagyok én a legszegényebb,
 gazdagnak is így vagyok gazdag.”

(Szavam)

„Magyar vagyok.
 Európai.
 Költőnek is
 egy kis hazáé.

De ősemberi
 a mozdulat,
 minden mozdulat
 szavaimban:

Az Első Piros Tűzrakásé!”

(Vallomás)

„Ma sem csináltam semmit:
 csak éltem ezt a verset.
 Ez okozott örömet,
 gyötrelmet,
 keservet.

Mert a verset nem írják:
 a verset élve élük!
 Ezért időtlenül a szó,
 és fénylik,
 fénylik,
 fénylik.”

(Csak éltem)

„Lassacsán megérem testem elestét,
ám szellemem friss, pajkos kiskölyök.
Hagyjátok hát játszani önfeledten,
mert szent a képzelet, szent! És örök.”
(Hagyjátok játszani)

Már-már irodalomtörténeti közhely, hogy Utassy emberi hűségével és tisztességével egyedül csak művészi fegyelme és alkotói igényessége vetekedhet. Nemzedékéről adott epigrammatikus tömörségű látletele (Kilencek) irodalomfelfogásáról és Nagy Lászlóra valló minőségszempénnyel mindent elmond:

„Különcök
a
Kilencek?
Húék,
mint a kivert eb!”

A Székfoglaló hangsúlyos üzenete is erre rímel: „Magyar költő vagy, életed kiáltvány!” Minthogy Utassy legsajátosabb művészi gondjairól és törekvéseiről árulkodik, összes eddig született verse föléd odaképzeltjük a Kormos Istvánnak ajánlott *Tengerlátó* hitvallásszerű, programadó sorát: „Láttam a Tengert: nem hallgathatok!” A költő legeszményibb vágy- és célképzeteit tükröző, szenvedélyesen szabadság-, magyarság- és emberérendű magatartás különösen emlékezetes, letisztultan transzparens megfogalmazása az Illyés Gyulának ajánlott *Pohárköszöntő* című versben olvasható:

„egy mondatot,
egy mondatot csak,
csak egyetlen mondatot,
egy árva mondatot ragyogj csak:
EMBERNEK MAGYART,
MAGYARNAK EMBERIT!”

Utassy korai műveiben a rügyfakasztó, szoknyalibbentő, mámoros hangulatú tavasz az uralkodó természeti motívum. Ekkor született villanásszerű, kiáltásnyi dalaiban – mintegy a felfokozott fénykiváncsolás, az olt-hatatlan szenvedély és az ifjú virtus kifejeződésékként – a tűz, a láng, a lobogás, a fény, a csillag, a március, a kikelet metaforái és képzetkörei a legszembetűnőbbek. Az idetartozó jellegadó költeményekben (*Kikeleték, Zöld láz, Viktória, Szerelme-hajnal, Termékeny éj, Tü-zem, lobogóm!*, stb.) egy feltűnően nagy vitalitású, hal-latlanul expresszív és sodró lendületű líravilág bontakozik ki. Helyenként a minden konvenciónak fittyet hányó, vad és túlbujánzó érzékiség ragadja magával az

olvasó képzeletét. (A szűz, Cigány kikelet, Egészséged-re: Krisztina!, Ezüsthíd, Kikiáltó, Kenderáztató).

A kezdettől erős ellenszélben haladó költő a hetvenes évek derekától kénytelen számot vetni sorsbeli kihívásaival, s ennek nyomán keserű illúziótlanúsággal tudatosítja:

„Énekijesztő korban élek.
Nincs dal, az ember csak átkozódik”.

Második kötetének *Őszvilág* című ciklusában a gyöt-rő hiányérzetek, az emésztő kételyek és az elnyeléssel fenyegető pokolmélységek jelzik, hogy az egykori „tűz-március” életérzése fokozatosan komorabbá válik, s a nyugtalanító versvilág egyre inkább bartóki jegyeket mutat. A „csillagok árvája” metaforába sűrűsödő fenyegetettség, magány és otthontalanság drámája különösen emlékezetes képekben és atmoszférikus frazeológiai egységekben nyilvánul meg a *Hanyatlásvégi nyár*, az *Őszelő*, az *Ember az őszben*, az *Akár a szarvasok*, a *Naplemente* és az *Őszvilág* című költeményekben.

Utassy József egészen eredeti nyelvteremtő fantáziájára, csillámló játékosságára a szóelemények, a nyelvi és képi telitalálatok, a sosem volt szó szerkezetek sokaságát hozhatjuk fel példaként: „lombvisszavonulás”, „virágletétel”, „gyümölcscelesté”, „fölnégyelendő krumpli”, „detronizált mák”, „járőr felhők”, „petúnia-tárogatók”, „dér-zápolyák”, „zúzmará horthyk”, stb. Ez a felsorolás részben a költő játékosságát is igazolja, hiszen Utassy, hacsak teheti, önfeledten játszik. A homo ludens állandó jelenlétét olyan nyelvi tűzijátékok bizonyítják, amilyenek például a *Meleg zsák*, a *Vers és próza*, az *Ellenpont*, a *Korkép*, a *Kétsoros* vagy a *Weöres mester* című verseiben találhatók. Ez a fajta játékosság azonban – akárcsak Szilágyi Domokosnál – nemegyszer a szomorúság játékosságaként jelentkezik, minthogy a „nincs határ, ami engem határol” életérzése szüntelenül a valóság korlátaiba ütközik. Ahogyan az Illyéshez szóló születésnapj versben (*Csendélet*) írja:

„Ez a szívnagyobbodásos ország
félutak lihegője. Keselyűk
koszorúzzák a horizontját.”

Utassy pályáján végigtekintve a döbbenet és megrendültség érzése az őszinte csodálattal társul, hiszen az apátlan árvaként fölcseperedő, majd az egyszem fiát idejekorán elvesztő, s mindeközben szörnyű idegbe-tegségével a poklok poklát megszenvedő ember helyt-állása olyannyira példászerű, hogy mögötte „minden dí-csérlet csak bicegve járhat”. Irdatlanul nagy, súlyos és szállás kereszt az övé, hiszen a veszteségek és sorscsa-pások már-már a *Jób könyvét* idéző passiójárásá állnak

össze. Életének viszontagságait, művészi-emberi útjának stációit a kötetcímek is pontosan jelzik: *Csillagok árvája, Pokolból jövet, Júdás idő, Ragadozó Föld, Irdatlan ég alatt, Keserves, Hol ifjúságom tűnt el, Fény a bilincsen, Kálváriaének, Isten faggatása, Tüzek tüze, Farkasordító*. A gyakran hivatkozott, emblematis vers (*Motívum*) hangtompító fájdalommal stilizált sorait – mintegy az életmű egészére kiterjedő érvénnyel – akár öndefinícióra törekvő vallomásként is olvashatjuk:

„Küszöbén az estnek

*csillagfakadáskor
dalba fog az ember*

*ha már fáj a sorsa
nagyon szépen fájjon*

*küszöbén az estnek
csillagfakadáskor”*

A kikelet fiaként induló, a szerelem és természet szépségeit ifjonti lobogással, egészséges érzékiséggel és pogány életörömmel magasztaló költő alig túl a negyvenen bartóki disszonanciáktól szabdalt, drámaian nyugtalanító versekben ad számot elmúlással viaskodó, komor közérzetétől:

„Negyven évgyűrű
fénybilincsében:
dideregsz álmodban,
vacogsz ébren”

(*Ragadozó föld*)

„Rombol már az idő, rohamozzák arcom a ráncok

(...)

fújnak az őszi szelek, fájnak a gyöngy idegek”

(*Szép lassan*)

„Negyvenhárom évem
tűzénél melegszem:
remeg hangom, térdem,
lassan megöregszem,

*s ásít a föld értem,
ásít a Föld értem”*

(*Öregedőben*)

Ugyanakkor a késő romantikus magatartás Adyra valló lebírhatalatlan hitével és elnyűhetetlen vitalitásával őrzí és erősíti magában a példaadó ösök értéktudatos cselekvésre ösztönző, konok helytállásra képesítő testamentumát:

„Csillagok, virágok, kikeleti lángok,
áprilisi fényes szél,
hogy tündököl minden, suhog, csattog ingem,
Isten, engem éltessél,
éltess nyolcvan évig, hadd legyek vitéz itt:
a szellemi végeknél!”

(*Ad notam: Balassi Bálint*)

„Lobogót, szentségtartót vinni:
de jó is volna hinni, hinni!

*Fölesküdni istenre, pártra:
hátha megváltanának, hátha!”*

(*Ady Endre!*)

„Csak most meg nem halni,
fiúk!

*nyögetnek majd
a nyolcvanas évek,
sugalmazzák,
hogy nincs kiút:*

*csak most meg nem halni,
fiúk.*

(...)

*Csak most meg nem halni,
fiúk!*

*Jöjjenek ama nyolcvanas évek,
sugalmazzák,
hogy nincs kiút:*

*túlélni,
túl mindent,
fiúk!”*

(*Túlélni*)

„Dúdolom halhatatlanul,
hogy utál engemet az úr,
szárnyas dalaim üldözi,
mert gyűlöli,
mert gyűlöli.

*Dalolok mégis,
mondom én,
ahogy a torkomon
kifér:*

*hogy van remény,
hogy lesz remény,
énekelem én,
zengem én”*

(*Ahogy a torkomon kifér*)

Utassy József költészetének pragmatikai kontextusát, tartalmi-tematikai irányultságát alapvetően két tragikus élettény határozza meg: alig kétéves, amikor édesapja elesik a Don-kanyarnál, negyvennyolc évesen pedig József fiát ragadja el a gyilkos kór. Két örökké sajnó hiány, két soha be nem gyógyuló seb, amibe közönséges körülmények között csak belerokkanni lehet. Ha igaz a mondás, hogy Isten azt bünteti, akit szeret, akkor költőnk a maga keresztékkel és kegyelemmel teljes életében sokszorosan megtapasztalhatta a Fennvaló harangkondító és vigaszt hozó jelenlétét.

Utassy József az életét és költészetét döntően befolyásoló sorscsepásokról a harminc kortárs magyar író ön-életrajzát tartalmazó, Tárnok Zoltán által szerkesztett *Curriculum vitae* című kötetben (Kortárs Kiadó, 1995) beszél. Idegen földön mártíromságot szenvedett édesapjáról ekként vall: „Az urivi áttöréskor érkezett vissza a Donhoz. Az aknavetőknél szolgált. Túlélte a voronyezsi ütközetet. Vonultak vissza Belorusszia felé, amikor egy német tiszt el akarta venni az egyik magyar katonától a zabot. A zabot, ami akkor aranyat ért. Szóváltás kerekedett. A német tiszt agyonlőtte a magyar katonát. A fáradt golyó, ami átment rajta, eltörte apám felső combcsontját. Szánon vitték tovább. Egy hónapig didergett a csillagok alatt. Amikor Minszkbe értek, már csak napjai voltak hátra. Egy német katonarvos írta anyámnak: »Combsontörés, nagyfokú vérvesztés és harmadfokú fagyás volt a halálának oka«. (1943. február 19.) Valahol Minszkben temették el, valahol Minszk mellett talán.

Amikor apám elesett, én akkor tanultam jární. Anyámnak a gyászkendőn is átjedit az arca: mi lesz most velünk. Szerencsénkre nagyon szép asszony volt, mondhatni azt is, hogy faluszépe. Aki csak tudott, segített rajtunk. Arra már én is emlékszem, ahogyan a leventék szivattyúzták a vizet a kútból. Még le sem járt a gyászév teljesen, amikor anyám összeállt a szomszéd falu suszterével, Kovách Ferenc mester úrral. Persze a falu fölzúdult. Ki hallott még ilyet?! Egy gyönyörű asszony és egy sánta suszter! Anyám viszont azt mondta: a férjem is hazajöhetett volna sántán, bénán, kar nélkül. És neki volt igaza, mert az élet mindig bólint az értelmes cselekedetekre. Én meg már apukát akartam, aki szeret engem, és vesz nekem néha cukrot is, ha jó kisfiú leszek. És én máig jó kisfiú maradtam. Most is csak szeretettel tudok visszagondolni rá”.

A szemefényeként szeretett fia emberi ésszel fölfoghatatlan és értelmetlennek látszó haláláról pedig a következőket mondja: „És évek jöttek, és évek mentek, már azt hittem a boldogág révébe értünk, amikor fiunk hirtelen megbetegedett. Amputálni kellett a jobb lábát. Azt hittük, így legalább megmenthetjük az életét. Szegénykém, ő is ebben bízott. De 1989. január 22-én,

húszévesen, elrabolta tőlünk a szarkóma. Halála óta csak a munkába menekülök, ez ad még, úgy-ahogy, szerény vigasztalást. Otthoni magányomban beszélgetek vele. És ez jó. Neki már nem, de nekem annál inkább!” (Lásd: *Aki temeti fiát, A magány markában, Mi történt?, Utad végén*).

Az egyformán József névre keresztelt drága halottak, az apa és a fiú emocionális-egzisztenciális kisémmizettségként megélt és idővel kozmikussá növekvő hiánya eltérő intenzitással és különböző hangsúlyokkal a költő istenképét és Gondviseléshez fűződő viszonyát is meghatározza. Az érzelmileg, indulatilag magas hőfokú, jeremiászerűen vádló, panaszló és pejoratív kitételekkel számonkérő versbeszéd a lírai alany ország- és nemzetszemléletét is nemegyszer a negativitás fénykörébe vonja.

*„Anyámnak hősi halott a párja,
méhe a szerelem hullaháza.*

*S hogy belefojtsák a szót a gyávák,
ajkát iszonyú csókra zárták.*

*Megszült hát engem: forradalmat.
De nekem minden bordám kardlap!*

*S anyám – kit koldus hazámnak hívok
mert a megváltó krajcár hiányzik:*

*kiül a gazdag világ sarkára,
s homlokán sorsom harmonikázik”
(Kit koldus hazámnak hívok)*

„Országok Sisakja!

*Sisakok Izsákja,
regiment regrutám!*

*Sortüzekkel terelt,
hadak útjára vert,
csillagközi bakám!
(...)*

*Kiért sírhatok én, kiálthatok, miként
báránnyvér fű után!
(...) Sisakország fia:
patron pro patria,
csurompiros csatám!*

*Istenre esküszik,
s Pilátus piacán
harmincezüstködik
rongy bajtársad: Hazám!*

Légy pogány, keresztény:
ott függsz a távcsöves
puskák célkeresztjén,
hajnalok hajnalán!

Bükkszenterzsébeti senkim, jézus krisztus:

Apám, Édesapám!”
(Ismeretlen katona)

„Egyszer elvittél magaddal Ózdra,
hogy lássak világot:
világot, ami a nyomoré.
(...)
Aztán nagyon egyedül maradtam.
Halott apám felől
faggattam ott füvet, poros fát.

És rugdaltam a töltést, a bodzát.
Téged rugdostalak
dühömben, Te Kurva Kis Ország!”
(Keresztapu)

„...világíts, Papa, világítsd ki Te
a temetőt, a bakatemetőt,
mert ha egy öreg muzsik gyújt fáklyát,
elfújja Isten annak a lángját,
ha ő nem, elfújná a balti szél.
Sírról csak azok tudnak, kik ássák!
Magukat gyásszal megkoronázzák,
s lesznek egy halott helytartói és
fekete trónra ültetett árvák”
(Fekete trón)

„Csillagok árvája, Ember, figyelsz?!

Óst keresel és apádra se lesz.

Szív dobog így vagy a temető döng?
Tenger nép volt az Őssejtig ősed!

Magyar vagy, mert lengyel a lengyel,
mongol a mongol és dán a dán.

Intsen partjához, s mosson a tenger
tisztító, nagy tüzek hajnalán!”
(Szemfedő föld)

„Ünnep van, szerszám-
szentséges ünnep!
Apám a kertben
diófát ültet.

Róhatja körös-
körül a róka:

nem szédül le a
Fiastyúk róla.

De ha én törzsét,
ágait rázom,
sírás szakad rám,
meg diózapor”

(Diófa)

„Szoknyát küldtél s egy doboz kockasajtot:
fényes fájdalimat feledjem el.
Apám tagadjam meg?!? Te Rongy Akarnok!!
Ringyó Magyarország! Szégyentelen.
(...)
Hát mellemre ne tized a gyásznak érmét!
Viseld jelvényeidet magadon!
A többit elragyogja majd a térkép:
s a Don, a Don, a Don, a Don, a Don.”
(Szoknyát küldtél)

Az árvaság keresztjét keservesen megszenvedő Utassy Józsefnek megrendítő csapás volt fia elvesztése. A minden emberi mértéket meghaladó trauma nyomán az immáron szülőként is elárvult költő Istennel folytatott párbeszéde – az előzmények (*Az én kicsi fiam, Rédcisi aprószent, Fiamhoz, Derengők, Bánat, Krónikus osztály, Ezüstvilág*) ismeretében hézagtalanul motivált, lélektanilag is hiteles formában – radikálisan megváltozik, a helyenként már korábban is jellemző „eretnek hitvalló” magatartás pedig egy szenvedélyesen polemizáló, szarkasztikusan számonkérő és (kvázi) totálisan istentagadó partitúrában jut kifejezésre. A meghökkentően újszerű, profanizáló nyersességtől, istengyalázó és káromló beszédformáktól sem mentes opusokban (*Csillagközi csaló, Majd számolunk, Levél Istenhez, Mi lenne, ha?, 1989, A csillagsükethöz, Fölfelé a Koponyák Hegyére, Pogány ima, Zengi és gyalázza Istent*) egyebek mellett a „csillagközi csaló”, az „otromba, bum-burnyák”, a „kozmosz böhömnagy ökre”, a „drága Senkim”, a „vén róka”, a „genszter”, a „kurafi”, a „vigéc”, a „csillagközi csibész”, a „kegyetlen”, a „dilettáns”, a „vérengző”, a „csillagsüket”, a „ragadozó”, a „zsarnokok zsarnoka” minősítéseket, illetve válogatott szitkokat aggatja a gyűlölt és látszólag minden szakralitástól megfosztott Istenre.

A sokszor bántóan profán, az elsődleges jelentésszinten, tehát szövegszerűen istentagadó, deszakralizált versbeszéd mindazonáltal zavarbaejtő és leg-

alábbis talányos, mert a jóvátehetetlenül hiányzó édes-apa meg az idejekorán, tragikusan eltávozott fiúgyermek fájdalomességéből fakadó és a visszaperlés szándékával történő gyakori fölemlegetése a költészet liturgiájában és kontextuális összefüggésrendjében – negatív előjellel ugyan – voltaképpen mégiscsak az Istenre való ráutaltság és a szakralitás sajátosan paradox értékszerkezetbe bújtatott művészi vetülete. Az Utassy József *Válogatott verseit* szerkesztő és utószavazó Nagy Gábor (Magyar Napló Kiadó, 2006) és a költő istenes verseiről értekező Alföldy Jenő (Kortárs, 2007/5.) is azt vallja, hogy „költői értelemben nagyfokú érzelmi gazdagságra utal, ha ily sok árnyalata van annak az érzelmi színeképnek, amely a vörösön inneni hittől az ibolyántúli istentagadásig terjed”. Ráadásul a *Fény a bilincsen* című vers egyik fontos gondolatához híven („Isten: első és utolsó metaforánk!”) ebben a lírai univerzumban a párbeszéd szükségszerűségére eszmélő, sztoikusabb nyugalmú, relatíve szelídebb és megbékéltebb hangvételével a kései József Attilát idéző versekre is jócskán találni példát. Olyanokra gondolva, mint az *Istenért kiált, Vigyázd a tollamat vén vacsoracsillag, Isten faggatása, Vélem csak az időt, Levél Istenhez, Én édes derengöm*, stb.). Az utolsóként említett vers néhány sorát idézem:

„Mennyit, mennyit, mennyit,
mennyit tűnődtem én,

*amíg rádöbbsentem,
hogyan Isten költemény!*

*Ő a legelső vers,
Ő az első dallam: félelmek fókusza
a növekvő agyban.*

*Mit tehetnék érted,
mit is tehetek én?
Vacogtat a bánat,
remegtet a remény.*

*Hiányod fagyától
a bazalt reped meg!
Végzem fényes munkám:
betűkbe temetlek”*

William Blake írja egy helyütt: „Akinek a homloka nem ad fényességet, abból sohasem lesz csillag”. Mikközben a *Tüzek tüze* összegyűjtött verseket tartalmazó, 2001-ben megjelent kötet borítóján hosszasan nézem Utassy József portréját, arra gondolok, hogy a rezignált bölcsességet és illúziótlanságot kifejező mosoly azé a hihetetlenül sokat próbált emberé, aki – testben ugyan itt, lélekben tán amott – túl van már a földi hívságokon, s talán már csak a reményen túli remény szürkületbe takart esélye élteti. De fényességet adó homlokán ott a csillagtávtatú derengés.

THIMÁR ATTILA
Hol domborítson az író?

Reformkori levelezésünkéből híressé vált Toldy Ferencnek (akkor még Schedel) az a levele, amelyben kesereg, hogy a kor leginkább elismerésre méltó művének, a *Zalán futásának* alig akad előfizetője. 1825 tavaszán nem akadt száz ember a tízmilliós országban, aki előfizetett volna a könyvre: „Veresmartynak még mindeddig csak 60 praenumeransa került; s ha legalább 100ra fel nem viszi, ki nem adhatja. Rettentő! Nálunk a tüzes ifjú évekig álmodoz s munkálkodik egy kedves tárgy körül, s mikor, ami tőle kitelt, meg van; a haza oly hideg iránta, hogy munkáját ki nem adhatja, hogy legalább egészen hiában ne dolgozott legyen.” A sopánkodás nálunk nagyobb becsben áll, mint a dicséret, s ezért arra kevésbé szoktunk emlékezni, hogy Toldy már ekkor, 1825. május 10-én megírja Bajzának az eposz értékelését: „Mi az 5 ft egy új, egy illetén honnunkban első, egy ily nagy munkára!”

Vörösmarty ekkor huszonöt éves, még csak első komolyabb lépéseit teszi az irodalmi élet porondján, de barátja, Toldy rögtön pártfogásába veszi a művet, s kiválóan minősíti, majd a szélesebb nyilvánosság előtt is, hiszen recenziót készít róla. Jellemző azonban, hogy a recenzió írásának megkezdésekor azt írja Bajzának, elolvasta korábban már a művet, de bizony szinte semmire sem emlékszik belőle, s újra kell olvasnia. Furcsállhatjuk, miként lehetséges, hogy egy ilyen nagy munka nem hagy emléknymot, de az eposz értékét hasonlóan összetettnek látja Babits Mihály is, aki nyolcvan évvel később tisztelgett költőelődjé előtt két esszével. A korszakjelölő eposzról úgy vélekedik, hogy nehezen olvasható: „Mindez magyarázza a *Zalán* vegyes hatását: végigolvasni majdnem lehetetlenség; az ember elveszik a tömkelegben: a fiatal író, akinek még sohasem volt közönsége, az összhatást egyáltalán nem tudta kiszámítani. De egyes képei, egyes sorai végtelen izgatják a fantáziát, és beleragadnak az emlékezetbe: egyik a képzetek, másik a szavak dolga.”

Van tehát egy művünk, amely a romantika kezdetének szimbolikus alkotása, a megszületett nemzeti eposz, másrészt ezt alig lehet egyben elolvasni. A műről azóta is inkább csak tudunk, mintsem hogy olvassunk, egyetemi hallgatóimnak torkukra forraszthatni a szót egy ilyen kérdéssel: „Jó a hármast, vagy kérdezzek a *Zalán futása* 9. énekéből?”

A magyar reformkor irodalmi élete az 1820-as évek végén kezd pezsegni, olyannyira, hogy 1830-ban Bajza már a túlbujánzott, dilettáns hajtásokat akarja levágni,

amikor elindítja a Kritikai Lapokat. Ebben az évben alakul meg és kezd el működését a Magyar Tudóstársaság, azaz Akadémiánk. E két normatív intézmény létrejötte és működése nagyban elősegítette, hogy irodalmi életünk egy egységes keretbe illeszkedjék, amelyben különböző fontos írói szerepek, pozíciók alakulnak ki, vívnak egymással versenyt, vagy éppen támogatják egymást. A kialakulás, kiforrás időszaka az 1830-as évtized, s ez az időszak az, amely a nemzet költőjévé emelte Vörösmartyt. Az 1836-ban született *Szózat* azóta is a *Himnusszal* párhuzamosan emblematikus verse a nemzetnek. Vörösmarty költői vezető szerepe ekkor megkérdőjelezhetetlen, s ő lesz az, aki atyai gesztussal beemeli Petőfit irodalmunkba, amikor az ifjú költő versét, a *Borozót* közzéteszi az Athenaeum című folyóiratában 1842-ben. Ám ugyanehhez az irodalmi pozícióhoz és a nemzet költője szerephez tapad az a letaszítási aktus is, amelyben Petőfi próbál elszakadni támogatójától 1848 augusztusában:

*Te voltál a nemzet költője?
 Te irtad azt a Szózatot,
 Mely szólt egy országnak szívéhez? ...
 Azt most már szétszakíthatod,
 Mert hieroglif lett belőle,
 Amelyet senki meg nem ért. –
 Nem én tépem le homlokodról,
 Magad tépted le a babért.*

*Ki hitte volna? én nem hittem,
 Hogy neved is, e fényes név,
 Hazánk egén csak rövidlétű
 Futócsillag volt, nem egyéb.
 Omoljatok, szemem könnyűi,
 E lehullott szép csillagért! –
 Nem én tépem le homlokodról,
 Magad tépted le a babért.*

(Vörösmartyhoz)

Sokat töprengtem azon, vajon Vörösmartynak jót tett-e, hogy a nemzet költőjének tartatott? Az ő végtelenbe szökdöső romantikus lelke, a roppant víziókat kivetítő agya megbirkózhatott-e egyáltalán egy ilyen szereppel? Avagy szükségszerűen jött el már 1847-től a depressziós kétségbeesés egyre súlyosbodó állapota lelkében.

Irodalmi életünk azóta igen-igen megváltozott, keretei átalakultak, az irodalmi szerepek más mintákhoz igazodnak, az irodalmi pozíciók is eltérő képlet szerint rendeződnek el, ám ezzel együtt is fontos, sőt talán éppen ma húsba vágó kérdés: lehetséges lenne-e a Nemzet színesze cím mintájára létrehozni a Nemzet írója, vagy hogy a műformai kötöttségeken túllépünk, a Nemzet li-

terátora címet is? Ha ezt a kérdést nyilvánosan feltenném, rögtön ezer irányból érkezne a válasz, nem. Leginkább azért, mert nem lehetne eldönteni, hogy ki kerüljön be a kiválogatottak körébe. Még íróink is érzik, hogy nem tudnának megegyezni, ki is legyen az első tíz. Fontos kérdés, hogy ki válassza ki őket, legalábbis az első körben, hogy azután majd maguk közé válasszanak új tagot. A közönség? Egy minisztérium által felállított bizottság? Maguk az írók? Legyen mérvadó az eladási lista? Az Akadémia? Szűrőpróbaszerű szociológiai felmérés? (Én például ki tudnám választani.)

Létezik persze a Digitális Írói Akadémia, az elektronikus szövegbázis, amely fontosnak tartott kortárs szerzőink műveit tárolja olyan formában, hogy az internet segítségével bárki olvashassa azokat, ám ez csak a művek létét továbbítja sok ezer számítógép felé, magát az író, személyiségét és cselekedeteit nem. Éppen itt bukkan elő egy nagyon fontos összefüggés, amely nehezíti a személyek kiválasztását. Ez pedig az írószerepnek az a hagyományos alakzata a magyar irodalomban, amelyben az író közéleti ember is, és ezért állást foglal sok, az egész közösséget érintő kérdésben. Sőt mi több, ezt az állásfoglalást komolyan is veszik azok, akikre jelen pillanatban az ország helyzetének irányítása bízott.

Vajon mit várunk el a nemzet költőjétől ma? Legyenek jelképes gesztusai? Sztár legyen, csillogó autón járjon, és lelkesen parolázzon befolyásos személyekkel? Avagy inkább Jónásként árnyékba húzódva írogassa leveleit, tanácsait az országnak? Milyen választ kapnánk, ha a téren, a padon ülő nagymamát, vagy éppen a gondterhelt családapát, aki gyerekével vár a zöld jelzésre a zebraánál, megszólítanánk: Milyennek képzel el egy író? Bizonytalanul válaszolnának, s ebbe nagyrészt belejátszik, hogy íróink akár szépirodalmi munkáikban, akár értelmező írásaikban (tárcáikban, esszéikben) csak egymásnak mutatják meg szerepeik határvonalait. Reakciót is leginkább egymástól várnak, a szélesebb közönség visszajelzéseit nem követik figyelemmel. Vajon régebben másképp volt?

Igen, régen másképp volt, mert a XVIII. század végén maguk az írók határolták körül maguknak a közbeszéd egy részét, s ebbe vezették be új témaként a magyar nyelv és a magyar irodalom ügyét. Nem vártak arra, hogy majd mások észreveszik, milyen fontos ügyért harcolnak, hanem telekürtölték ezzel egész Magyarországot. S amikor már mindenki, a főuraktól a szilvafás köznemesekig, sőt a műveltebb jobbágyokig is, elhitte, hogy a nemzet boldogulása szempontjából tényleg fontos a nyelvi és műveltségi felemelkedés, akkor kezdték komolyabban számba venni az írókat, és meghallgatták mindazt, amit mondanak. Kezdetben persze nem volt könnyű dolguk, hiszen a megrögzött nemesi szemlélet védőbástyái közé nehéz fel-

adat volt betörni az új gondolatokkal, s sokan nevetséges mitugrászoknak, bolondoknak tartották őket. Idővel azután már nem lehetett csak léha bohémságnak vélni mindazt, amit mondtak. A reformkor nyitányán, 1825-ben Vörösmarty költőelődjére, Zrínyire utalva összekapcsolta a hadi és költészeti erőnyeket. „Zrínyi, kinél e nembem feleink között nagyobbat nem ösmerek, s kit minden Magyar-nak ösmerni kellene, a halhatatlan Zrínyi, valamint hadi tetteiért, így írásaiért is figyelmet, hálát érdemel hazájától. S talán nincs nemzet, mely oly emberrel dicsekedhessék, ki amellet, hogy főrendű vitéz volt, fő lenne azok között is, kik a vitézeket éneklék. Valóban Zrínyi munkájában a nagy lélek hatalmas szózatja, és annak kitűnése, hogy azt erős bajnok írta, sokkal nyomósabbak hogyszem magyarázatomra szorulnának.” Vajon nem lenne szükség ma is ilyen kiemelkedő személyiségekre, akik az élet több területén is kimagaslót alkotnának? De bizony, hogy lenne, s nagyon is jót tenne világ- és életszemléletünknek, főképpen, ha méltóképpen megbecsülnék őket.

Amikor a könyvesplázák végeláthatatlan emeleit járjuk, a sok szépen feltornyozott könyvhalomban találunk olyan köteteket, amelyek olyan neves személyiségek tolalából, írógépéből származnak, akik egyáltalában nem tudnak jól írni. Még rosszul is csak alig. Politikusok, tévés személyiségek, popsztárok érzik szükségét annak, hogy egy-egy könyv megjelentetésével legitimálják magukat. Úgy tűnik, hogy akik sok pénz, illetve rengeteg hatalom fölött rendelkeznek, fontosnak tartják, hogy az irodalomban is bizonyítsák, ők számítanak valamit! Ebből nem nehéz arra következtetni, hogy az irodalom mégiscsak fontos terep a közvélemény formálása szempontjából. Sőt mennyivel fontosabb lenne, ha egy kisebb, állandóan létező testület folyton tenne is azért, hogy számítsen!

A nemzet írója, költője (mondjuk öt-öt személy) cím bevezetése nem azért lenne kívánatos, hogy ez előtt a tíz ember előtt boruljunk le, és könnyes szemmel morszolgassuk magunkban soraikat, hanem azért, hogy az egész társadalom, s ennek részeként az ország sorsát irányító politikusok is tudomást vegyenek arról, hogy van egy olyan csoport, amelyik akkor is tud hasznos véleményeket megfogalmazni, ha szakmája nem a számok világához kötődik, hanem az emberekéhez. Ez bizonyítaná azt is, hogy nem csak a gazdasági racionalitás perspektívája létezik, hanem egy másféle is, amelyet olyan tájolási pontok határoznak meg, mint emberiség, sorsközösség, felelősségvállalás, tisztesség. Ezeket a fogalmakat nem lehet könnyen mérni, s ezért elsőre úgy tűnik, kevésbé írhatók le egy skála szerint, ám ha kicsit közelebb lépünk, már jobban látjuk, hogy ezek is egy skálán helyezkednek el, egy olyan skálán, amelynek két értéke van. Valami vagy tisztességes

vagy nem. Vagy emberséges vagy nem. A többi mind félreméricskélés, szatócs munka.

Legjobb persze az lenne, ha a nemzet írója-költője nem kapna anyagi juttatást, s ezért nem is merülne föl, hogy bármilyen érdekből formálna véleményt közérdekű kérdésekben. Valószínű, hogy sok probléma kapcsán nem tudnának megegyezni, de – s az egészben ez lenne a legfontosabb – író emberként vitatkoznának egymással, ezzel újra visszaadva a pontos és árnyalt véleménykifejtés rangját. Ha az írók a fehér papír mezején, gondolataik páncéljába öltözve, szépen kifaragott mondataikkal és élesre köszörült iróniával szállnának szembe egymással, és nem kuratóriumi székekből, minisztériumi szaktanácsadói pozícióból igyekeznének legyilkolászni egymást, rendkívül sokat nyerne szellemi életünk. Mintát adhatnának közéletünk más szereplőinek is, hiszen napjaink politikusaival nemcsak az a probléma, hogy ostoba döntéseket hoznak, hanem az is, hogy mondanivalójukat nem tudják értelmes, átlátható és pontos mondatokban megfogalmazni. Ha azok, akik az országot képviselik itthon és külföldön, nem fogalmaznak jól, nem írnak, beszélnek szépen és tisztán magyarul, akkor ez nem várható el az ország többi állampolgárától sem. Bessenyei kétszázharminc évvel ezelőtt azt a programot hirdette meg, hogy az írók és a tudósok

műveljék ki a magyar nyelvet, majd a reprezentatív, előkelő személyek kezdjék használni azt, s ha ez követendő példaként áll a lakosság előtt, akkor az átveszi ezt a nyelvhasználatot, és ezen az úton megvalósulhat az ország műveltségének és közboldogulásának emelkedése. Úgy látom, ma ennek éppen ellenkezője zajlik, az írók, irodalomtörténészek jelentős része kevéssé átlátható, homályos vagy összezúzott nyelven ír, a helyzet nem sokkal jobb a különféle tudományágak képviselői esetében sem. A politikusok erre rátesznek egy lapáttal, s olyan nyelvhasználatot állítanak példaként az állampolgárok elé, amely nemcsak a nyelvi, de az általános művelődési hanyatlás tipikus példája. Lesötétedés.

Ám ha visszapillantunk Vörösmartyra és egyik fontos versének zárására, akkor látjuk a példát: a küzdelmet feladni nem lehet, bírni kell, ameddig lehet, erőnk szerint a legnemesbekért. De hol küzdjön az író? Hol domborítson, hogy szavai és műve megtegyék hatásukat? Először saját lelkiismerete előtt, másodsorban a fehér lapokon, amelyekre ír. A többit az irodalmi élet elrendezi szépen: kiosztja a pozíciókat, a szerepmintákat. Mindehhez azonban jól megvilágított, közös tér kell, s az, hogy az egyes szereplők végszavazzanak egymásnak – tehát legyen párbeszéd. S ehhez – mint egy jó shakespeare-i darabban – kellene tíz kiválasztott szereplő.

**Emlékezetből
identitás(ok)** Ágh István:
Kidöntött fáink suttogása.
Nap Kiadó, Bp., 2008.

„...az emberi »én« nem tapasztalati adottság,
de kulturális termék.”

Szegedy-Maszák Mihály

Ágh István kötetének címe (*Kidöntött fáink suttogása*) alatt a következő alcím áll: *Életrajzi regény*. Valóság és fikció képzete sűrűsödik össze az alcímben, s ez a szerzői gesztus az olvasás megkezdése előtt kijelöli azt az olvasói és értelmezői pozíciót, melyben egyaránt helyet kap a külső világ felé való referencialitásra és a regény műfaji meghatározottságából fakadó fikcionalitásra irányuló figyelmezés. Az alcím mindezek mellett egyúttal a mű irodalmi hagyományokhoz való viszonyát is jelezni kívánja: egyfelől illeszkedik az önéletrajzi, vallomások, és naplóirodalom sorába, ugyanakkor a „regény” szó jelentősen el is távolítja a művet mindezekről – hangsúlyozva a fikcióteremtés erőteljes jelenlétét. E kettőség – a tények és a fikció – jelenléte egyúttal ráirányítja az olvasó figyelmét arra az eljárásra, mely a tények és fikció összedolgozása során egy kitalált, megkonstruált világot és az életrajzi regény műfaji sajátosságából adódóan egy retrospektív helyzetből létrehozott (alakított, értelmezett) identitást teremt meg. Az olvasó szerepe mindebben pedig kicsit sem elhanyagolható. Ha végigtekintünk a műfaj hagyományain, s kiemelünk egyes helyeket az életrajz-, vallomás- vagy naplóírók munkáiból, jól láthatjuk, hogy a külső szemlélő – azaz az olvasó – megszólítása és feltételezése minduntalan felbukkan. II. Rákóczi Ferenc a *Vallomások* második könyvében így fordul Istenhez: „Te, kinek előtte mindenek jelenvalók, a lehető legjobban tudod, mit cselekedtem, jobban nálamnál, jelentsd ki nekem, ha valami figyelmemet elkerülte, hogy felismerve annak utálatosságát, a te segedelmeddel jobban bánjam azt”. A mindent látó és ismerő transzcendens hatalomban való hit és ennek a megszólítása egyben olyan retorikai eljárásnak is értelmezhető, ami biztosítja a mű lendő olvasóját a leírt állítások hitelességéről, megbízhatóságáról. Természetesen különbséget kell tenni kiadásra, publikum elé szánt művek és olyan naplók között, melyek nem olvasók számára készültek. Ez utóbbiakban pedig éppen egy esetleges – kéretlen – olvasó feltételezése teremt meg a hitelesség azon látszatát, amit a II. Rákóczi Ferenc esetében a transzcendens hatalom mindentudása hoz létre: „Ez sok gyengémet, szívemnek sok titkát s gondolatimnak oly egyenes kifejezését foglalja magában, melyek csak önmagamnak megvallhatók. Könnyen visszaélhetnének velem, s szamarak előtt nevetség tárgya is

lehetnék. De igen sajnálom megválni tőle, s búsulnék, ha elveszne. Nem tudom, nevetséges vagy borzasztó dolognak nevezsem-e helyezetünket, hogy az embernek félennie kell önmaga számára is egész tisztaságában leírni gondolatit és érzelmeit? Ekként kell-e kétszínességhez szoktatnunk magunkot még magános elmélkedéseinkben is, s megcsalni magunkot, a világot és az istent is?” Bölöni Farkas Sándor *Naplója* végén a hitelesség – őszinteség – képzete éppen egy olyan olvasó feltételezése és félése révén jön létre, aki a leírtakat esetleg felhasználhatja a szerző ellen. A naplóíró ezen félelme ugyanakkor jól mutatja az olvasó azon szerepét és funkcióját, mely az olvasás aktusa során meg- és újraalkothatja a szerző által már megkonstruált identitást. Az olvasó előbb említett „feladatát” emeli ki Rousseau is a *Les confessions* negyedik könyvének végén, azonban míg Bölöni Farkas Sándor ezt hátrányos lehetőségként említi, addig a francia gondolkodó az olvasóra ruhazza az alkotás felelősségét: „Ha csupán az eredményt tartanám szem előtt, és azt mondanám: Ilyen a jellemem – az olvasó azt hihetné, hogy ha őt nem is csapom be, mindenestre becsapom magam. Ám ha őszintén részletezem mindazt, ami velem történt, amit tettem, amit gondoltam vagy éreztem, akkor nem téveszthetem őt meg, legalábbis szándékosan nem, sőt még ha ezt akarnám is, ilyen módszerrel aligha sikerülne. Az ő dolga, hogy összegyűjtse az alapelemeket és meghatározza a belőlük kialakuló lényt: az eredmény az ő műve, és ha téved, a tévedésnek is ő az oka. De ehhez a célhoz nem elég, ha a történetem hűséges: pontosnak is kell lennie. Nem az én dolgom megítélni az események fontosságát; az a dolgom, hogy elmondjak mindent és az olvasóra bízom a válogatást.” A *Les confessions*-ból származó idézetből kiderül, hogy egy életrajz, önéletrajz (életrajzi regény) befogadása során kétféle identitáskonstrukció jöhet létre. Egyfelől a szerző által a megírás módozata és megformáltsága során kialakított identitáskép, másfelől az olvasás aktusa során az olvasóban megképződő identitás, mely – ha nem is teljes mértékben, de – különbözhet az előbbitől. E kettő egymásba fonódása adja ki azt az elbeszélte identitást, mely a felidézett emlékek, vallomások, idézetek megírása, elrendezése és az olvasás folyamata során létrejön. Ágh István *Kidöntött fáink suttogása* című kötetének alcíme tehát nem csupán fikció és referencialitás egymásfonódására hívja fel figyelmet, hanem egyúttal elhelyezi a művet egy irodalmi hagyományban, és emellett lehetőséget biztosít az olvasónak, hogy az létrehozza szelekció és a megírás megformáltságának felismerése révén – természetesen kulturális meghatározottsága fényében – azt az „én”-t, aminek megteremtésére a kötet vállalkozott.

Az emlékezés „ellenőrizetlen” árjának kiindulási pontja a három nagyobb egységre tagolt regényben minden esetben az ablak és a fa motívumához kapcsolható. „Fejemet elfordítom az ablakkal keretezett világtól, el a sötétzöld fa melletti bronzba váltó lombtól...” – ezzel a mondattal indul az elbeszélés, és egyúttal ez jelzi a pillanatnyi jelentől való elfordulás – a múlt felé tekintés – mozzanatát is az első fejezetben (*Kidöntött fáink suttogása*). A folytatásban pedig az elfordulásnak köszönhetően végtelenné tágul az idő és a tér: „A Műgyetem erődépolete szemközt, őseim szülőháza, a másik, az én szülőházam távol, falum temploma a dombon, s a temető a templom mellett ebben a pillanatban és a végtelen időben. S egy egész temetőre való apai fölmenőim.” A *Szép lány a Bitva mellől* című alfejezetben a fa kiemelt jelentőségére (címbe emelte szerepére) is választ kapunk: „Volt nekem egy ábrándokkal, történetekkel teljes szilfám anyám falujában. Nagynénémék házáról árnyéka már letörölve. Előregedett, kidöntötték, marad a képzetekben, akár a családfa, de már nem zöldül, levelezdik. [...] hiánya suttog és mesél.” A fa egyszerre az emlékezés elindítója és suttogója: évgyűrii körkörösén nyúlnak vissza az elmúltba, s közben gyökerei erőteljesen kapaszkodnak a humuszba. A középső, *Egymás mellett* című fejezetben az elbeszélő – miközben először és utoljára beszél magáról, mint harmadik személyről – szintén visszatér ezekhez a motívumokhoz: „Annyi boldogság és bánat, kedvesség és botrányról járó szóbeszéd vette körül albéletei idején, hogy elhatározta, megírja az egészet. De csak akkor, ha már önálló lakása lesz. S egyszer eljött az ideje, kinézhetett a saját ablakából a foszló levelű nyárfára, mely mintha a magáé lenne, úgy dobálta be leveleit az erkélyre, s a rigók, verebek s mindenféle bogarak is, mintha tulajdonai lettek volna.” Hasonlóképpen tér vissza mindkét motívum a regény utolsó, *Utak bátyámhoz* című alfejezetében: „Kinéztem az udvari fákra, egyedül, mint a téli lefoszlott koronaváz, hójege, zöldmohás kéreg. [...] Kinéztem Jób Könyvből zugló ablakomra, hihetetlenül tudtam, hogy élő testvéremhez élő útjaim megszakadtak, szakadék végükön, s már csak azt barangolhattam be képzeletben, lábbal, amit talpával, kezével, tűnődésével és mosolyával megjelölt.” A fa az emlékezés és az elbeszélő metaforájaként van jelen, az egész regényen végighúzódik, minduntalan felbukkan, és így válik az életrajz allegóriájává. Itt érdemes felidézni Nagy László *Életem* című életrajzában fellelhető passzust: „Aztán jöttek a csavarások felnőtt koromban, bensőmben is. A vadkörtefa erős és bőven terem, bár hármat csavart rajta a szél. Magam hasonlítotam a fához, felületes írói fogás. Ha van érzelmi élete, emlékezete (amit a tudomány is tulajdonít már a növ-

nyeknek), akkor is nagyon különbözünk.” Nem véltetlen egybeesésről van szó, a regény több pontján találhatunk olyan idézeteket, melyek Nagy László ezen írásából származnak, és belesimulva az emlékezet menetébe, kiégszítik az emlékeket.

Az emlékezés nem a gyerekkor, az öntudatra ébredés pillanatából indul (*Kidöntött fáink suttogás*), hanem szinte az államalapítástól; a vidék, a falu és a lehetséges ősök krónikájának elbeszélésével és felfejtésével lassan létrejön az a kulturális tér, környezet, amely a belőle kinövő egyén meghatározójává válik. Az elbeszélő pedig egyszerre működteti a kulturális és a kommunikatív emlékezetet. Ez utóbbi esetében jelentős szerepet kapnak a szájhagyomány útján fennmaradt történetek, melyeket a következő retorikai eljárások vezetnek be: „Csupán arról hallottam...”, „Én gyerekként csupán azt hallottam...” vagy „Az öregek beszélték...”. A generációról generációra áthagyományozódó tudást és ismereteket kiegészítik a kulturális emlékezet – hol a szűkebb, hol a tágabb közösség szempontjából – kiemelkedő jelentőségű eseményei, mint például Savanyó József betyár életéhez és elfogásához kapcsolódó történetek, vagy az 1865. évi követválasztás és az azt megelőző véres kimenetelű veresége a különböző vallási felekezethez tartozó választóknak. Ezek a történetek már átmenetet képeznek, egyes részeik még nemzedékről nemzedékre szállnak, másik részük pedig írásos formában – jegyzőkönyvek, bírósági dokumentumok, újságcikkek – maradt fenn. Az elbeszélő pedig egyszerre jelzi a megírt hagyomány létét, és a visszaemlékezés pozícióját is: „Mostanában, amikor ódon papirosokon jártatom a szememet, s ujjaim nemes porral szenteltetnek, mintha kezet sem szabadna mosnom, eszembe jut régi, ismétlődő álmom valami ismeretlen, meglepő faluról a határban, lakói az alkonyi homálytól még idegenebbek, mégis olyan jó, hogy ott élnek a szomszédunkban. Mindig kívül maradok, befelé leskelődök, akár kiskoromban [...] világfelfedező örömmel, kíváncsi izgatottsággal.” A családban és a közösségben továbbadt történetek szorosan összefonódnak azokkal a kiemelt – a vidék, a falu szempontjából meghatározó jelentőségű – eseményekkel, melyek nem egyszerűen múltként bukkannak fel, hanem olyan alaptörténetként kerülnek elbeszélésre, melyeknek a közösség identitását tekintve mítoszjellegű van. Ahogy a családra alakító hatással vannak az összetartó és meghatározó alaptörténetek, úgy formálják az elbeszélő identitását a személyesen megélt és személyesen épített apa-, anya-, nagymama- és testvérmítoszok.

Ahogy az emlékezés közelíteni kezd a visszaemlékezés megkezdésének időben kiemelt pontjához, egyre személyesebbé válik a megszólalás, a *Kidöntött fáink*

suttogása című fejezet tényszerű elbeszélésmódja észszerű előadásmódba vált át. Míg a fentebb említett részben elsősorban a vidék, a falu közösségét, a szülőföldet és a családot emelte témává, addig a következő (Egymás mellett) a társ- és otthonkeresés, a szerelem témáit járja körül. A szülőföldtől való elszakadás állapotából indul itt az elbeszélés, s mindaz, ami eddig az elbeszélő közvetlen környezeteként volt jelen, múltként tételeződik. Az elbeszélés eddigi módja gyökeresen megváltozik, az elbeszélő által és hozzá írt levelek „mesélik” az élettörténetet, majd az *Albérleteim története* című fejezetben az otthonkeresés témája válik szövegszervező erővé. A pár- és otthonkeresés szorosan összekapcsolódik, az otthon fogalma átalakul, és a szó konkrét helyre utaló jelentése ember és ember közötti viszonyban épül újjá. Jó példa erre az elbeszélőhöz írt levelek közlése előtti felvezetés: „Következzenek levelei, légipostapapíron, géppel, kék és zöld tollal meg ceruzával írta őket, legtöbbször dátumtalanul. Nincs a levelezésnek története,

mert nem válaszolok, hanem egy huszonöt éves asszony jegyzetei sikolyokkal, meditációkkal. Nekem akkor Magyarország volt. Talán annyira hazámat sohasem szerettem még.” Ehhez a fejezethez hasonlóan, az utolsóban is az emberi kötelekek kiemelése történik meg. Míg előbbiben jelentős részben a keresett/megtalált párhoz fűződő viszony jelent meg, addig ez utóbbiban a mesterekkel, író- és költőtársakkal való kapcsolat emelkedik témává. Többek között Kondor Béla, Pilinszky János, Konrád György, Kormos István, Juhász Ferenc, Szabó István, Tóth Éva vagy Sarkadi Imre alakjai tűnnek fel, ki hosszabb, ki rövidebb pillanatra, hogy az elbeszélő és a köztük lévő viszony tovább alakítsa a formálódó identitást.

Az utolsó alfejezet, *Utam bátyámhoz* címmel újrameséli és egyúttal felülírja bizonyos értelemben az egész életrajzot. Az újrameselés lényege a bátyához, Nagy Lászlóhoz fűződő kapcsolat kiemelése, és egyúttal rámutatás az életrajz azon helyeire, ahol rejtett vagy kevésbé bujtatott módon Nagy László-idézetek, töredékek bukkannak fel, melyek akarva akaratlanul is más megvilágításba helyezik az élettörténetet. Visszatérés a szülőházba: „Elmegyek szülőházunkba – emlékházába. Kikö-

tött már, mint a fehér hajó a fenyőhöz és a kőrishez, múltunkkal megrakottan. Valószínűtlen fényképalbum kísért meg: idegen, ami van, csak az él, aki voltunk.” És ismételtelen megtörténik a szülőház bemutatása, ugyanazokkal a mondatokkal, szavakkal kezdődnek a bekezdések, csak minden valamiképpen már Nagy Lászlót idézi. A „Szobáról” szólva először: „...a szeptemberi búcsúk dohányfüstös, szelíd borozgatása, testvéreim itt szórakoztak barátaikkal, asztalt táncoltattak...”, majd másodsor:

„...a szelíd borozgatások terébe, ahol a testvéreim éltek meg ifjúságukat barátaikkal, Laci vezérlő botjával vezényelte az asztalt...”. A „konyháról” először: „Az ajtótól balra ágyak, mögöttük az asztal két egymásba illő, támlás, karfás sarki paddal, szemben a másik oldalon a kredenc.”, majd másodsor: „Az ajtótól balra ágyak, az elsőben bátyámmal együtt aludtunk, reggeli álmosságomba mesélte Toldi Miklós bikafogó erejét...”. És itt, mint intenciót, Nagy László egy versét idézzük: „így írjak versbe, maradj te remek, / a mulan-

dóság kezére csapok, / ne tapogasson téged, – se halál, / se nyű majd ne nyerjen bocsánatot.” (*Így írjak versbe*)

Ez utóbbiak és a már előbb is felmutatott (leleplezett) szerkezeti sajátosságok mutatják, hogy az emlékezet árja kicsit sem ellenőrizetlen, hanem tudatos szerkesztés és válogatás útján jön létre az elbeszélő életrajz, mely így egy kulturálisan determinált elbeszélő identitás körvonalait jelöli ki. Ágh István életrajzi regénye átgondolt, nyelvileg bravúros kompozíció, illeszkedik a vallomások, életrajzok irodalmi hagyományaihoz, és némiképp azonban el is tér tőlük: az utolsó alfejezetnek köszönhetően azt a kijelentést is meg lehet kockáztatni, hogy nem egy, hanem két (Nagy Lászlóét is) elbeszélő identitást hoz végül létre, párhuzamosan, és mindkettőt az adott kulturális térből és időből származtatva, ami jól mutatja a kulturális meghatározottság identitásformáló erejét: az emberi én kulturális termék voltát. Rousseau idézetét parafrázálva, az író elmondott mindent, és az olvasóra bízta a válogatást: „az eredmény az ő műve, és ha téved, a tévedésnek is ő az oka.”

Vincze Ferenc

**Versformák,
létformák** Konczek József:
Formáért sóvárgó
Hét Krajcár, Bp., 2008.

Konczek József két évvel ezelőtti kötete, *A tájjal maradtam* elemzése során úgy éreztem, a szülőföld, a családi eredet, az ifjúkori lázák és a művészeti vonzalmak bemutatása után a költő adósunk maradt a pontosabb önmeghatározással. Most viszont *Formáért sóvárgó* című könyve nem csupán kárpótol ezért – jókora meglepetést is szerzett. Válaszol a ki vagyok én és a mi a véleményem a világ dolgairól kérdéseire. Konczek hatvanas éveiben hozza nyilvánosságra forrongó éveinek egyre jobban leszűrt párlatait. Korábbi éveivel sem gazdálkodhatott rosszul az, akinek a kései beérés végül is megadatik. Nem a betakarítással: a „piacra dobással” késlekedett.

A tájjal maradtam verseit sokban újraértelmezi a Formáért sóvárgó. Válaszol a levegőben maradt kérdésre: miért maradt a költő a fölnevelő tájjal. Másképpen mondva, miért maradt magára. Szavait én így értem.

Ízlelgessük egy kissé a címet: Formáért sóvárgó. A „formáért” vágyakozva-fáradozva önmagát kereste Konczek József. Nem a vallomást erőltette – tematikája tárgyyszerűbbé, stílusa tárgyilagosabbá alakult. Nem egyféle kifejezőmódban találta meg egyszeri és lényegi önmagát, hanem a sokféleségben, a változatoságban. Némi túlzással azt mondhatnám: ahány fejezetből áll a kötete, annyiféle hangot és közvetítő elemet talált az önmeghatározáshoz. Volt erre néhány kísérlet előző könyvében is: festők műveiben, vásári kiáltók mondókáiban vagy éppen a Gál István-féle *Ménesgazdába* illő jelenetekben kereste az önmagán túlit, a létezés kis és nagy csodáit. Ott is olyasmire talált rá, amiből visszakövetkeztethetünk általában az emberi létre. Az újabb lelemények most már arra is alkalmat adtak, hogy még jobban ráérezzen az egyéni túli létezésre. A modern költészet egyik legfontosabb módszerét vette igénybe: a tárgyi áttételezést. Ennek nem az a nyitja, hogy egyes szám első személyben beszél-e a költő, vagy idegen személyekbe költözik. Hanem hogy szóra bírja-e a fecsegő felszín alatt rejlő, néma dolgokat. Ebben a kötetben többször sikerült ez a költőnek, mint a korábbiakban. Itt már nem csak jó verseket talál az olvasó, ez költészet – a lét több oldalú végiggondolása a poézis révén.

A könyv elején olvasható *A XXI. század költői*. Önszembeállítás ez Petőfi ars poeticájával. Tudomásulvétele annak, hogy cselekvés értékű váteszi költészetet ma nem lehet művelni. De ott van a műben az azonosulás is

a nagy előddel. Ő is éppúgy „patakok, nyári mezők, gyerekek, tűnődő vénék, békés állatok” ihletette volt, mint Konczek. A mai költő pedig rezignáltan megvallja, hogy nem a „lángoszlop” szerepére hivatott. A küzdelmes XX. század történelmi fáradtságát mintha már a csontjaiban, sőt a génjeiben hordozná, ahogyan egész, háborúban született generációja. Ez a nemzedék dugott virágot a puskacsövekbe. Nem ölni akar, hanem ölelni. Konczek nem úgy keres magának új utat, mintha meghaladta volna elődjét, csak mint aki szembenéz a ténnyel. „Dadogni / meg hallgatni kell” – írja, s ennek tényszerűen is hitele van: sokáig hallgatag költő volt. Utólag érezzük csak, hogy mostani megvalósulását készítette elő ritka megszólalásaival.

József Attila nevezetes sorai szerint „Hiába tükröződöl önmagadban, / csak másban moshatod meg arcodat”. Ki ez a „más”? Mindenekelőtt – a Nő. Konczek erotikus versei az aktfestők következetességével variálják az egybefonódó emberpár szeretkezés-jeleneteit. Nem a régi értelemben vett szerelmes versekről van szó, hanem tiszta erotikáról. A természetes emberi lényt mutatja föl nagy őszinteséggel. Mintha korunk *Énekek éneke* szólna. Az intim jelenet két vagy három ezer év alatt sem kopott el, mert minden ember magánügyeként személyes. Konczek a népköltészethez és a műköltészet hajnalához, Szapphóhoz jutott vissza.

Az erotika hálás téma. Különösen akkor volt nagy felhajtó ereje, amikor hamis tilalmakkal vívta szabadságharcát a költészet. Most, hogy a szerelemben szabad a vásár – és főleg a vásár szabad –, azt keresem az erotikus költészetben, hogy miként realizálódik a férfi a nő által, és viszont. Miként adják vissza egymásnak és szerzik vissza maguknak a megcsontult vagy elveszett személyiséget. A másik nemhez tartozó ember az én megelégsének evidens módja. Testi önmegvalósulás. A cím női formáért sóvárgó értelmezése sem lenne talán üres szójáték, hiszen több ciklust is szentelt a költő a kendőzetlen erotikának. Autentikus példákhoz nyúl, például a Vargas Llosának ajánlott fejezetben (*A latin szeretők*). Másutt a szibériai rokonnépek medvénekeihez fordul, mint például *A medvelány énekében*.

„Majd játszunk békés állatok gyanánt” – írta József Attila. Miért emberibb ez, mint megannyi hollywoodi filmjelenet? Az állatok révén sokat tanulhatunk, önmagunkról is. Például azt, hogy van-e bennünk szeretet és irgalom. Áttételes példázatnak érzem az *Azt mondták, öljem meg a kutyát* című meditációt. Emberi viszonyok mérhetők le belőle.

Milyen más módokon realizálódik még a költői én?

Itt vannak például a Szanyin-versek. Emlékszünk, Baka István is orosz modellt választott magának a közvetett önkifejezéshez Sztjepan Pehotnij-verseivel. Konczek ugyancsak otthonos az orosz irodalomban – új Ahmatova-kötete is bizonyítja. A Szanyin-ciklusban Konczek olvasmányos prózai kötőanyaggal habarcsolta össze a versek építőköveit, mint Weöres Sándor a *Psychében*. Így vett szemügyre egy lehetséges létmodellt, amelyet aztán határozottan elutasított: a következmények nélküli ember jól ismert típusát, a közöny és a felelőtlenség alakját. „Korunk hőse” ez, aki mostanában csinált karriert és óriási károkat. Ha körülnézünk, hogy az elmúlt években milyen emberek szerzése-rombolása siklatta ki az ország jelenét-jövőjét, könnyen ráismerünk a szanyini modellre. Konczek közvetlenül nem politizál verseiben, de mélyebbre hatol, mintha verspublicisztikákat írna. Ez is áttételes, közvetett kifejezés. Korszerű megszólalás – Pilinszkyvel mondva – aktualizálás nélkül.

E ciklus verset-prózáat váltogató módszere segítette hozzá a szerzőt a korjag-versek fejezetéhez, amelyről, úgy sejtem, még hallhatunk, ha lesz még irodalmi élet. Konczek kitalált vagy megálmodott egy nem létező népet, a korjagot, mely a Kamcsatka tundráin él, már kihalóban. Tengeri halászattal foglalkozik, vagy a helyi halfeldolgozóban talál megélhetést. Az ősi nyelvet már alig beszéli, akárcsak a mi nyelvrokonaink.

A korjag versek a Sorbonne-on tanult, elfranciásodó nyelvésztől, Soulagintól származnak. Benne szólaltak meg, amikor nagyvárosi dolgozósobájában isten háta mögötti népének nyelvét kutatta. A világ szeme elé szeretné tární a korjagok nyelvét, kultúráját. A maga gyar-

ló módján franciára fordítja szerelmes verseit. Ezeket halála után találja meg francia özvegye. Konczek „korjag eredetiben”, magyarul és részben franciául is közli őket. Ismét remekel a szerelmi költészet ősi és újszerű dalaival. Tudja, amit a modern költők, festők tudnak a legjobban. Hogy a természeti ember környezete és mentalitása alkalmas az emberi lényeg megragadására. A hazai műfordítók ráéreztek, mennyi kiaknázható szépség rejtőzik a természeti népek dalaiban. Konczek a maga módján csatlakozik a kincsszerzőkhöz. Szabadjára engedhette a nyelvérzékét. A türk, csukcs-mongol, északi germán és finn hatásokat őrző korjag nyelv játék, tapasztalat és intuíció szüleménye. Az ősi korjag húros hangszer, a kantill történetesen finn szószármazék, a *Kalevalából* ismert kantelére utal. Olyasmi ez a világ, mint a gyermek József Attila és testvérei által kiötlött püngerűc, Weöres Sándor antarktiszi álombirodalma vagy Gergely Ágnes *Kobalt-országa*.

A korjag-versekben szonettfémák jelzik: ez a néptöredék úgy őrzi hagyományait, hogy közben igyekszik lépést tartani a világkultúrával. A korjag nyelvész-költő titokban tán büszke arra, hogy futtatott jambusokkal, tiszta rímekkel és csengő asszonáncokkal bizonyítja: őseinek nyelve alkalmas arra, hogy művelt, modern költők éljenek vele, és hagyományait megőrizve törjenek ki provinciális helyzetükből. A játékból kihallom az aggodalmas üzenetet: íme a mai és holnapi magyar költő helyzete. Ennyit tehet, de ezt vállalnia kell.

Jó okom van tehát, hogy minél nagyobb nyilvánosságot kívánjak Konczek József izgalmas-szép verskötetének.

Alföldy Jenő

Magyar tengerek Zelnik József:
Tengerkönyv
Ökotáj, Bp. 2006.

Vannak könyvek, amelyekkel többszöri nekibuzdulásra küzd meg az ember. Vagy azért, mert újra és újra neki kell futni, felvenni az elejtett fonalat, visszagombolyítani, aztán újra legombolyítani; vagy pedig azért, mert akaratlanul is elnyújtja az olvasó az élvezetet: csak tartson még kicsit, csak ne legyen még vége. Zelnik József *Tengerkönyve* mindkét vázolt kritériumnak megfelel. Egyfelől ellenáll a lineáris befogadásnak: lehetetlenség afféle lektúrregényként fogyasztani; másfelől olyan, mint a delikát az étkezés végén: nem a mennyisége, hanem a minősége, különleges volta teszi becsessé.

Valójában zavarban vagyok, hogy a szerzőt írónak tisztelhetem-e, hiszen a közkultúra napszámosaként, olykor tábornokaként nem volna dolga a szépliteratúrai gyakorlat. Ám ha a szép stílus maga az író, akkor nincs apelláta: Zelnik író, és punktum. Mondatai egyszerre láttatóak és szabatosak, kiérlelt gondolatainak aljára pedig leülepedett valami derűs bölcsesség. Majdnem azt írtam, hogy mediterrán életöröm, de ezt az asszociációt bizonyára csak a témaválasztásnak tulajdoníthatjuk, amely nem más, mint a rajongva szeretett Adria.

Nem tudom, mint vélekednek erről a recepcióesztéták, de számomra egy könyv befogadástörténetéhez szervesen hozzátartozik, hogy hol és milyen körülmények között veszem a kezembe. Fehér Béla remekművét, az *Egyenes kecskét* például egy interkontinentális repülőúton olvastam el, London és Toronto között. A légitársaság kifizetődobbnek látta, ha az Északi-sark fölött röpit át bennünket az Újvilágba, így a magyar rendszerváltás groteszk, kifordított krónikáját úgy végeztem ki, hogy – felhőtlen idő lévén – az élményhez az arktiszi jégvilág látványa társult. A történet ott ért tragikomikus végkifejletéhez, ahol megjelentek az első kanadai eszkimó telepek, előbb sokáig földutakkal, később aszfaltcsíkokkal egymásra fűzve. Úgy érkezünk meg a civilizációba, hogy szellemileg éppen lemondóan elbúcsúztunk tőle. Így aztán lehet az átdolgozott Fehér-opus, az *Alszik a doki Betlehemben* bármennyivel ütősebb és tökéletesebb: a szűzfehér befogadási élmény nem ruházható rá át.

A másik ilyen olvasói alapmitoszmom épp a Tengerkönyv. Legelőször ugyanis – nem minden ceremonális hátsó szándék nélkül – épp egy tengerparti plázson, Rimini közelében vettem a kezembe. Amikor pedig a végére értem, már a Tirrén-tengernél tartott a vándorút: Pisa fürdőtelepén, ahol latinos könnyedséggel carrarai

márványból készítették az öblöt védő turzásokat. Riminiből és Ravennából át-átsandítottam az Adria túlsópartjára, ami a gömbfelszínen legörbült ugyan, mégis látni véltem. Zelnik ugyanis sokkal inkább ott van ott: a horvát, a magyar, a Monarchia-beli Adrián. Ez az olasz lapály számára mintha nem igazán létezne: legalábbis annyira nem számottevő, hogy érdemes volna a szót vesztegetni rá.

Lényegbevágó adalékot hallgatnék el, ha ezen a ponton nem tenném világossá: a Tengerkönyv nem afféle szépelgő turisztikai segédeszköz, nem is dagadó lélekkel felduzzasztott szerelmes földrajz, s még csak nem is csupán rendhagyó eszközökkel létrehozott nagyesszé – hanem egyben műtárgy is. Külön-külön ismerjük a műnyomó papírt, az igényes kéthasábos tördelést, de még a tengervízjeles alányomással is találkozhattunk már másutt – így együtt azonban maga a polgári jókedély: minden bizonynyal örömeiket lelték benne a debreceni Kinizsi nyomda alkalmazottai is, amíg bábáskodhattak fölötte. Archiv képeslapok, családi fotók, sőt aktképek szolgáltatják a képanyagot, amelyek lazán beleszervesülnek a könnyed ecsetvonásokkal felvitt szövegbe. Így aztán valóban egyfajta bédekker ez – még ha szeszélyes kalandozásait nem is mindig tudjuk egy az egyben követni a térképen.

Nem várt az ember összefüggő gondolatregényt, mégis határozottan meglepte, hogy a könyv szerkezete milyen szellős, már-már heterogén. Ha az író nem főfoglalkozású író, nem feltétlenül kell ragaszkodnia holmi maga tervezte nyugökhöz. Zelnik szerkesztői fennhatósága szemlátomást fejezettől fejezetig terjed, ebben kompetens, a nagy kompozíciós ívet meg rábízta Poszeidón isten nagyvonalú kegyelmére. Ebből kifolyólag a kilenc fejezetből az egyik ilyen, a másik amolyan: az olvasó az ízlésének megfelelően választhat kedvenc(ek)et magának. Én is ezt cselekedtem. Remek felütésnek tartom rögtön az elsőt – címe *Adriai esték: kő és rózsza*; alcíme *Lélekköltözés a tengerhez*. Ha ez maga a könyv, akkor is rendben van. Nemcsak Herczeg Ferenc tűnik fel merőben más színben, midőn még nem akadémikus írófejedelm volt, „csupán” szabadelkű adriai hajós, a *Szelek szárnyán* ifjúságbolondító szövegmagusa – de az ember valóságos fizikai vágyat érez arra is, hogy a szerzőhöz hasonlóan együtt szelje a sós habokat Tiffán Edével meg a többiekkel. (Az már objektív okokból nem adatik meg, hogy Kormos Istvánnal, Kiss Ferencsel és Nagy Lászlóval együtt barangolja be Erdélyt, mint ahogy egy körösfői szalmakalapos dokumentumfotó szerint Zelniknek ebben a kiváltságban is része lehetett.)

A továbbiakban is elő-előjön Zelnikből a folklorista, de szerencsére nem hatalmasodik el a művön. A hűsvéti Adria-látomás mindazonáltal nem nélkülöz némi összehasonlító etnografikus ízt, bár végül helyrebillennek az arányok: a tengeri teraszon is saját termésű tokaji aszúval a kézben „vecsernyézik a lélek”. Idővel aztán a valóságos tenger, Thalassa istenasszony kézzelfogható birodalma felől a szerző mind jobban elkalandozik az ideák világába: például „a magyar hazugságóceán bolygó hollandijairól” értekezik. Ez a könyv legérdekesebb, legkimunkáltabb fejezete, valóságos mestermunka. A termékeny fikciótól sem idegenkedő Zelnik elképzeli, miféle purparlé zajlana, ha Kossuth Lajos, Deák Ferenc és Saint-Germain gróf cserélne eszmét közös dolgainkról Herczeg Ferenc adriai vitorlásán. Erről semmi továbbit nem vagyok hajlandó elárulni: tessék egy az egyben elolvasni, úgy igazán letaglózó az élmény.

Zelnik gondolatvilágában történelem és kultúra szorosan összefonódik egymással. Európa, ez a rejtélyes és makacs kulturális entitás izgatja, s neki sincs igazán jobb ötlete a dajkáló Mediterráneumnál. Érti ugyan, hogy ez mindinkább idejétmúlt civilizációs magyarázat a mi szemszögünkől: régesrég, hovatöbb nyomtalanul elmúltak azok a békebeli idők, amikor különösebb erőfeszítés nélkül magyarul is boldogulni lehetett a szeszélyes dalmát partokon. Szinte törvényszerű, hogy Zelnik rátaláljon a Böcklin által megfestett *Halottak szigetének* motívumára: ez a vadromantikus, mégis realiztikus látomás, a sziklavár és az olajfák borzongató összjátéka ismeretlen frekvencián rezonál a meggyötört magyar lélekkel. A katakombasziget a közhiedelem szerint a Korfu-közeli Pontokoniszi-földdarab, amely a szerencsés sorsú helyek közé tartozik, mert „úgy tapad hozzájuk a teremtő képzelet, mint szépasszonyok telt idomaira a selyemruha”. Az ógörög eredetmonda gyengébb, mint a romantikus: csupán nagyon elkötelezett fantáziával lehet felfedezni e sziklacsoporthoz Odüsszeusz kővé vált hajóját, melyet a bosszúszomjas Poszeidón átka horgonyzott le egyszer s mindenkorra. Mi, misztikumra hajló magyarok azonban találtunk egy sokkal bensőségesebb *Halottak szigetét*, a festő és hajós Magyar Adorján jóvoltából: a cattarói öbölben. Zelnik természetszerűleg ez utóbbi verzió mellé áll, s ezt a helyet az európai szellem születésének egyik kitüntetett színtereként festi le. Odüsszeusz nélkül ugyanis nemcsak a mediterrán világ értelmezhetetlen, de a nyughatatlan európai vér is. Az a vér, amely a Föld leigázására sarkallta ezt a temérdek egymásra torlódott nációt, s amely még akkor sem

hül le, amikor már bekövetkezett az ókontinens skanzenszakasza. Zelnik ezt az elhúzódo virágkört a racionális Európa regnálásaként írja le, amely az isteneket faképnél hagyva leváltotta az őstradíciót. „Európa felemelkedésével Atlantisz végképpen el-süllyedt, több mint kétezer évre a tudatunkból is. Most valamiért megint itt dübörög, dobog valahol hátul az agyban, s jön fölfelé, mint egy sohasem látott, óriási mélytengeri lény, megállíthatatlanul és borzongatóan.”

Atlantisz aztán többféle értelmezésben felbukkan a könyvben; az egyéni és kollektív emlékezet Atlantiszaként is. Ezek is többnyire jól megírt, kurtább szövegek, de rendszerint hiányzik belőlük a nagy lélegzet, a kohézió. A macskamotívumra épített alfejezetek számomra némiképp idegenül hatnak a Tengerkönyvben. Különösen az, amelyik a *Le kell állítani a macskák szelekciós tenyésztését* címet viseli: szellemes módon egy valóságos 2003-as holland törvényre épül ugyan, de a tengerparti homokon olvasva akkor is elidegenítő hatást vált ki az emberből. Zelniket egyébként is mintha olykor cserbenhagyná biztos idézőérzéke: Szász Pál matematikus a „pi” első harminc számjegyre írt versikéjének beillesztése még akkor is idegen test egy ilyesfajta kultúresszében, ha máskülönben érdekesnek hat. A túl nagy műveltség olykor éppoly zavarba ejtő eredménynyel járhat, mint a túlonúl csekély.

A *Mégis* című zárófejezet szerencsére (mégis) visszakanyarodik a könyvbéli kezdetekhez. Elfogult vagyok, de én a szubjektív kultúrtörténetekből is inkább a régen elporladt „szent együgyűeket” kedvelem: a gyöngéden megidézett Adriai Festők Társaságát, no meg a sportvitorlázó írókat és grófokat. Kevéssé szeretem az elhúzódo történelmi korok névadóit, az egyaránt Fiuméhez kötődő Horthy Miklóst meg Kádár (Csermanek) Jánost; de az ő furcsa kettősük ürügyén tényleg gyümölcsözően el lehet tűnődni a történelmi megbocsátás igencsak európeai dilemmájáról. Ez is csak a nagy csavargás szerves része (tengeren és szárazföldön): „időben és időtlenül a szellemtörténetben, abban a pillanatban, amikor már tisztán érezzük és egyben apadhatatlan vágyakozással szomjúhozzuk a múlt ízeit, de még nem váltunk múlttá. Amikor még élünk, de már távolról jól hallhatóan mormolja a tenger vagy a Nagy Pán, vagy a tenger asszonya, maga a Tengerek Csillaga, Mária: szomjas vagy, légy tengerre...” Zelnik József módosítja a népi bölcselmet: szép lehetsz – és esetleg okos is.

Csontos János

**Csáth Géza
fiatalkori naplói,
levelei**

Ifj. Brenner József
(Csáth Géza): Napló
1897–1899; 1900–1902;
1903–1904.
Életjel Kiadó, Szabadka,
2005., 2006., 2007.
1000×ölel Józsi. Családi
levelek 1904–1908.
Életjel Kiadó, Szabadka,
2007.

A szabadkai Életjel Kiadó 2005-ben indította a szerző fiatalkori naplóit betűhíven közreadó sorozatát az azóta, 2007-ben elhunyt Dér Zoltán szerkesztésében és utószavaival, amelyből eddig négy könyv készült el, illetve két levelezéskötet. A vállalkozás egyedülálló, mert ezek a dokumentumok most jelentek meg először nyomtatásban, ugyanakkor szomorú, hogy Magyarországon egyszerűen nem kaphatók. Hozzám is csak a naplók első három kötete jutott el, illetve a kizárólag Csáth-leveleket tartalmazó kiadvány, vagyis az összegyűjtött levelek első része.

„Aki kivülem elolvassa nem becsületes” – áll az első naplókötetben, amit azonnal magamra vettem, még ha a szerző vélhetően a családtagjaira gondolt is. Az állítás szerint mellékes körülmény, hogy csak egy kiadványban, és nem az eredeti füzetekben lapozgatok. Így is, úgy is bizalmas, gazdájukat túlélt, elkerített emlékek közt gyalogolok, magánterületen, illetéktelenül, bár a kiadó felhatalmazásával. Az utószó is kitér erre a nemesebb célnak alárendelt tiszteletlenségre, mondván, hogy a naplók közreadásával fontos adalékokhoz juthatunk Csáth Géza íróvá válásának megértéséhez. Valóban vétek lett volna az olvasóktól, sőt az irodalomtörténettől ilyen rendkívüli dokumentumokat megvonni, másfelől vitatkozom az indoklásnak azzal a részével, hogy ezeknek az adalékoknak ismeretében Csáth Géza íróvá válását jobban nyomon követhetjük. Innen nézve legfeljebb a hol zeneszerzőnek, hol festőnek készülő kamasz vall ambícióiról, akinek a kitűnő zene-, irodalom-, képzőművészeti és színikritikusi ízlését láthatjuk kibontakozni, de inkább a családi körülményeit és az élményeit ismerhetjük meg. Az író mindvégig a háttérben marad, néhány rövid, irodalmi hitvallást leszámítva. A szerző csak műveinek elkészültéről tesz említést: semmit sem olvashatunk a forrásairól, adatgyűjtéséről, küzdelméről a nyersanyaggal, módszeréről, célkitűzéseiről akár egyetlen novella esetében. Igaz, hogy a kezdő naplóíró egy-egy megjegyzéséből arra jutottam: bizonyos történéseket az il-

lem kedvéért vagy más ok miatt nem örökít meg, tehát viselkedik saját maga előtt is, de ez az évek során el-tisztult benne, egyre több külső és belső mozzanatot, eseményt rögzített, így akár szerepeltethette volna mélyebb gondolkozású, alkotó önmagát is. De nem tette, amit egyébként nem bánok.

Azt hiszem, Csáth Géza írói világának tágassága egyrészt annak következménye, hogy a gyakori harmadik személyűsége dacára ő maga végig érezhetően jelen van benne, de rejtőzködve, szinte testetlenül. Mint akit nem látok meg soha, mindig csak a hangját hallom. A naplók, levelek sem fosztottak meg ettől a benyomástól. Sőt ez a tízéves gyerek éppoly tényszerű és kivehetetlen a mindennapjairól készített rajzain, mint a felnőtt a novelláiban. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy eleinte teljesen érdektelen dolgokról ír, az időjárásról, iskolai óráiról, sőt negyedórás pontossággal veszi számba az azt nap vele történeteket, szinte kötelességszerűen (persze bájos is ez a lelkiismeretes esetlenség). És valamiért, kevés kivételtől eltekintve nem apad ez a távolság a naplói és öközte akkor sem, amikor már hosszabb, érdekesebb feljegyzésekkel jelentkeznek.

Gyermekkori füzeteinek különleges részei azok, amelyekben korához képest szokatlan tájékozottságról, érettségről tesz tanúságot: még csak tízéves, de családi összejövetelek után vezetéknevestül írja össze a megjelenteket és azok foglalkozását, beosztását, kitér Perczel Dezső belügyminiszter látogatására, öltözékét pontosan meghatározva, Jókait, Defoe-t és Vernét olvas, a hazafiatlanság mindennemű megnyilvánulására felkapja a fejét, később a korábbi rövid bejegyzésekkel szemben majd két oldalon át ír március 15-éről, az aradi tizenháromról, éltetve a forradalmat és szabadságharcot, hangsúlyozva a hazafiságot, nagy figyelemmel kíséri az 1898-ban kitört amerikai–spanyol háborút, és tizenhárom évesen már élvezzi a *Bánk bánt*: felnőtt színelőadásokat és hangversenyeket látogat szüleiével, minősítve a darabokat, előadókat. Észrevételei egyszerűek és biztosak, beágyazottak, tehát nagy műveltségre utalók, olyan ízlésből fakadnak, amilyenek ilyen fiatalon ideje sem lehetett még kifejlődni, hiába festeget már kisdíakként és tanul hegedülni. (Ennyi komolyság közepette szórakoztatóak az ilyen feljegyzések: „Ebéd után ugráltunk és játszottunk.”) Persze túlzás, de mintha kezdettől fogva olyan tapasztalatoknak volna birtokában, vagy legalábbis közelében, amelyről később, az *Ópium* című, súlyos szenvedélybetegségét eszményiesítő írásában beszél: „Egy nap alatt tehát ötezer esztendő élek. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétfélmillió évet jelent. (...) És akkor húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejedet

az örök megsemmisülés jeges párnáira.” Első szerelméről is úgy ír, mintha a sokadikból tekintene vissza rá: „Bizony nekem ez az első szerelmem s az első mindig a legideálisabb.” Rajongásának tárgya, Csendes Alice naiva férjes asszony volt, és Csáth Géza felmérte a korlátjait: semmi esélye, hogy ezt a nőt meghódítsa. De ki tudatosít magában ilyesmit tizenhárom évesen? Ki az, aki már gyerekként átgondoltságból áll meg a pusztá rajongásnál, és nem azért, mert eszébe sem jut továbblépni? Nem lehet mindent az olvasmányélményekkel magyarázni.

A naplók egyik legérdekesebb és tragikumában legszebb része Csáth Géza kishúgának, Ilonkának hosszú betegsége és elvesztése. A szerző tizenöt éves ekkor, s testvére szenvedésének leírásában van valami disszonáns: a leendő író, képzőművész és orvos megfigyelő tárgyszerűsége, kíváncsisága a fájdalom mellett. „A gerinccsontja fáj s benne a gerincvelő. Félig öntudatos álmos állapotban van. (Ez az agyhártya gyulladás (a meningitis) egyik tünete a soporitas.)” „(...) a gyönyörű kék szemek bandzsitanak.” „Szeme a bal egészen a sarokban van.” Majd a felravatalozott kislány láttán írja: „Kis Ilonka tegnapi édes mosolygó halottarca elváltozott komollyá, hideg a képe, mozdulatlan az arc a szemgödörbe simúl a bőr s beesettek a szemhéjak. Szép és finom még a bőre, gyönyörű vonásai mintha gyönyörű viaszszinű márványba volnának mintázva lehellet-finoman.”

De van itt valami kevésbé látványos, sorok közül szivárgó sajátosság: a naplóíró erős kötődése az édesapjához. (Csáth Géza anyját 1895-ben, tehát kisgyermekként veszítette el, és két évre rá az apja újránősült. A fiúgyermek az édesanyja emlékére alig ír, akkor is csak az említés szintjén.) Az első atyai pofon elbeszélése nem véletlenül irodalmi értékű, amelyben minden mondat, szó hamisítatlan és nélkülözhetetlen: „Kiszaladtam az irodából fel a padlásra (– eddig nem picsogtam –) és kisírtam magam első pillanatban fel akartam magam kötni, azután gondoltam biciklin felpakolva elmehetnék egy más városba eladván a biciklit vennék festéket s mint czimfestő vagy díjnok megélnék. Azután elgondoltam szép ifjú életpályámat mégis jobb lesz itthon maradni. De a pofon. – Megnyálaztam képemet és addig dörgöltem hogy majdnem vérzett ezután úgy látszott mintha erős ütés vagy horzsolás lenne.” Innen nézve új értelmet nyer például a testvérgyilkos Papp Béla védelmében kelt hosszú, szónokias leírás (Csáth Géza apja ügyvéd volt), a torokszorító aggodalom, amiért az apja egyszer felizgatta magát az ő szidalmazása közben egy elvert cseléd miatt, és a váratlan fordulat, miszerint a leérettse-

gizett Csáth Géza a budapesti művészeti főiskolán tett sikertelen próbálkozása után az orvostudományi egyetemet választotta, amely döntésében édesapja véleménye erősen közrejátszott.

Persze nemcsak fiúi engedelemből, elégtelenség-érzet miatti megfelelni akarásból lépett orvosi pályára: a levelezéskötetből – amely időben a naplók, így az élet-történet egyenes folytatása – érezni lehet, hogy ez az elhatározás felszabadító erejű volt (és nem előzmények nélküli: tízévesen éppoly szabatos, orvosi műszavakkal tűzdelt diagnózist állított fel vörhenyes betegségéről, mint fentebb a húga agyhártya-gyulladásáról). Túlságosan is. A korábbi, művészi maximalizmusában kétségek között őrlődő kamaszból egy idegesítően magabiztos, fontoskodóan figyelmes és humortalanul kedélyeskedő fiatalember lett, akinek minden sorából az sugárzik, hogy mennyire megtalálta önmagát. De ezek csak életkori sajátosságok, mellékes, átmeneti tulajdonságok, amik idővel elmaradnak az ember mögött. Legnagyobb élményeit még ekkor is az apjával osztja meg, akihez, Dezső öccse mellett, a legtöbb levelet intézi. Egyik legszebb darabja a gyűjteménynek, amikor beszámol arról, hogyan mentette meg a tüdőgyulladásos főberlőjének életét, orvostanhallgatóként nagyobb lélekjelenlétet és alázatot tanúsítva a beteghez kiszálló orvosnál: „Nem mesélem el a csunya részleteket csak azt, hogy én mint orvos először állottam a halál kapuja előtt és megálltam ám a helyem. (...) Lehet, hogy apa neked így messziről semmiségnek tünik fel a dolog pedig valóban borzasztó volt. Az orvos bevallotta, hogy ha nincs ott az én strophentusom ma a beteg pár perc alatt meghal. Azért írom meg mindezt, hogy te is bizzál bennem s azért dicsekedtem el, hogy lásd micsoda kemény legény a fiad.”

A naplók, levelek „játéktere” azonban sokkalta tágasabb és mozgalmasabb, mint amilyen bensőnek az általam kiragadott idézetek alapján látszik. Hiszen bőven olvashatunk a családról, sőt a szabadkai, majd budapesti életről, az unokatestvér Kosztolányi Dezső barátságáról, az iskolai önképzőkörrel, ahol mindkettejük irodalmi pályája kezdődött, a sok-sok kiállításról, hangversenyéről, sikeres zenei fellépésről, az első megjelenésekről a Bácskai Hírlapban, majd a Magyar Szemlében, Budapesti Naplóban és a Nyugatban. Tizenegy évet, életének középső harmadát ölelik fel ezek a dokumentumok, azt az életszakaszt, amelyben a személyiség főbb irányultságainak felszínre kell törniük, kijelölve a továbbhaladás csapásait. Vagyis amelyben Brenner József Csáth Gézává lett.

Bíró Gergely

A tudományon túli ember

Joachim Ritter:
Szubjektivitás
Válogatott tanulmányok
Atlantisz, Bp., 2007.

Joachim Ritter tanulmánykötetében 1933 és 1963 között született írásokat olvashatunk. A kötetindító értekezés célja, hogy a filozófiai antropológiát visszavezesse határai közé. Az antropológia divatja ugyanis nagy hatással volt a szellemtudományokra. A különböző antropológiák abban megegyeztek, hogy ki kell munkálniuk valamiféle scientia generalist annak érdekében, hogy a szaktudományok által szétszaggatott világ újra összeálljon. Az írás születésekor (1933-ban) jól kivehetők voltak a pszichológiában, a történelemtudományban, a szociológiában az efféle törekvések.

A hagyományos eszmekörök megrendültek, írja a szerző, s az embernek nincs már eszméje az emberről. Az egységes embereszme helyreállításának vágyát Ritter tudományon túli, világnézeti igényként interpretálja. „A filozófia dolga az, hogy a múlt romjain felépítse az embertant.” Ritter annak a szemléletnek híve, amely a filozófiában a tudományok csonka gúlájának zárókövét látja. A tudományok elidegenedtek egymástól, Scheler pedig úgy látta, hogy a filozófiai antropológiának kell felkutatnia a világ egységét.

Ez akkor sikerülne, mondja a szerző, ha az antropológia elszakadhatna az empirikus kutatástól, és átugorhatna a világnézet terrénumába. Csakhogy, mondja a szerző, az effajta bizalmatlanság alapjaiban értékteleníti el a tudományokat. Ritter, áttekintve a filozófiai antropológiákat, két utat lát: az objektív és a szubjektív metafizikai antropológia útját. Az előbbin Scheler jár, az utóbbin Heidegger. Scheler „pozitívan viszonyul a kutatás felhalmozta gazdag tudáshoz”, és a tudományos kutatás területéről kiindulva igyekszik metafizikát üzni. Ez Rittert nagy meglepéssel tölti el, hiszen szeretett tudománya megmenekült, ám a kutatás metafizikába való átfordítását üres trükknek látja. Heidegger még rosszabbul jár: már a kezdet kezdetén elbukik, hiszen az ő létmegértésében szó sincs a „pozitív” tudományok elismeréséről. Ritter a *Lét és időt* szubjektivizmusnak minősíti. Ez elég furcsa, hiszen a *Lét és idő* lapjain maga Heidegger vezeti be a világban-benne-lét fogalmát, amelynek egyik célja éppen az, hogy eltávolodjon objektivizmus és szubjektivizmus kísértet-libikókájától. Korai írásaiban Ritter még azt fejtegeti, hogy a filozófiának a tudomány józan műhelyeiben kell otthonra lennie.

A szellemtudományok feladata a modern társadalomban című tanulmánya (amely harminc évvel később

íródott) azt a kérdést boncolgatja, hogy vajon nem kell-e végérvényesen szakítani az egyetem humboldti elvével. A világ ugyanis megváltozott. Ma már – írja Ritter – nem tartható a gyakorlati funkciótól elválasztott képzés eszméje. Humboldt még arra törekedett, hogy – az emberi létnek a társadalommal való azonosítása ellenében – olyan intézményt hozzon létre, amely történelmi-szellemi összefüggéseit megóvni a polgáriasodás posványától. A fiatal berlini egyetem korai hírneve „...ahhoz az óriási hatáshoz kapcsolódik, amelyet Schleiermacher, Fichte, majd az őket követő Hegel ottani előadásai gyakoroltak”.

Csakhogy Hegel halála után a spekulatív filozófia kohéziós ereje elillant, és nyilvánvalóvá vált, hogy a pozitív tudományok nem tudják teljesíteni azt a feladatot, amelyet a „szellemi iskola” rájuk bízott. E tudományok nem menthetők meg a pusztán gyakorlati meghatározásukban rejlő elszegényedéstől azzal, hogy a filozófiához hozzárendelik őket. Ilyen magas képzési feladatokat nem tudnak teljesíteni, mert módszereszményük erre alkalmatlan, írja Ritter. Érdekes, hogy Gadamer az *Igazság és módszerben* éppen arról értekezik, hogy a szellemtudományok túlságosan meg akartak felelni a pozitív tudományok igazságeszményének, és éppen e módszertani megfelelési kényszer miatt vesztették el identitásukat. Dilthey – aki a „szellemtudományok” kifejezést elsőként használja – túllépett Schleiermacher azonosságifilozófiáján és a hegeli metafizikán, és azt a célt tűzte maga elé, hogy új, minden eddiginél szilárdabb ismeretelméleti alapokat rakjon le a történelmi iskola örökségének anyagából. Elfordul tehát a spekulatív német idealizmustól, és abban a szakadéknál, amely a hegeli filozófia felbomlásával, logosz és lét végső szétszakadásával nyílt meg, munkálkodni kezd a történelmi ész kritikáján. Dilthey felismerte, hogy ha a történelem éppúgy nem fogható fel a szellem megjelenési formájaként, mint a természet, akkor az, hogy az emberi szellem hogyan ismeri meg a történelmet, ugyanúgy problémává válik, mint a természet matematikai alapon történő megismerése. De Humboldt előtt ez még nem merült föl problémaként. Ő abban hitt, hogy a magány végtelen szabadságában úzótt, a társadalomtól elsáncolt tudományos módszernek és képzésnek megvan a szellemi ereje ahhoz, hogy az ember szellemi és erkölcsi létét megmentse.

Szintén '63-as keltezésű a kötet szép, költői lezárásaként olvasható *A táj* című tanulmány, melynek alcíme: *Az esztétikum funkciója a modern társadalomban*. Az írás felütése: Petrarca hegymászása. Ő 1335. április 26-án elindult, hogy megmássza a Mont Ventoux-t, amelyet már régóta figyelt, hiszen gyerekkora óta gyakran járta

a vidéket, és a hegy állandóan szeme előtt lebegett. Ezt a magaslatot – ahogy egy levelében írja – „majdnem mindenhol látni”. Petrarca tette szinte példátlan: azért mászik föl egy hegyre, hogy onnan szétnézve gyönyörködjön a tájban. Jacob Burckhardt így kommentálja az esetet: „Az olaszok a legelsőek az újabb korban, akik a táj alakját mint valami többé vagy kevésbé szépet vették észre és élvezték. (...) A művészet és a költészet bizonyos mértékig az emberi életet feldolgozta már, mielőtt a tájék ábrázolásába fogott volna, és a táj-ábrázolás mindig is mellékes műfajnak maradt, noha Homérosz óta számtalan szóból és versből kiviláglik, hogy milyen nagy hatással volt a természet az emberre.” Ahogy Burckhardt írja, már Dante is magas hegyeket mászott meg pusztán a táj látványának élvezetéért, de a leghatározottabban Petrarca tesz tanúságot a tájnak a lélekre gyakorolt befolyásáról. Amit Petrarca művel, azért példátlan, mert akkoriban a „puszta báméskodásért” való hegymászás céltalannak, haszontalannak tetszett, egy külön idióta időtöltésének.

Petrarca, nem törődve mások véleményével, esztétikai hegymászásra indul. Mintha megsejtené a természetben a tájat. Ám amikor felér a hegycsúcsra, előveszi könyvét, amit mindenhová magával visz, Augustinus vallomásait, és felüti: „És akkor az emberek elindulnak és megcsodálják a magas hegyeket és a messzi tengert és a hatalmasan zúgó folyamokat és az Óceánt és a csillagok járását, és magukról megfélemlenek közben.” Petrarca megrendülten becsukja a könyvet. Rádöbben, hogy Ágostonnak igaza van, mert miközben a hegyet mászta, egyre távolabb került önmagától. És a költő, aki megsejtette a természet leple alatt a tájat, visszahátrál, vissza az ókor és a középkor természetfelfogásához. Ritter azt írja: Petrarca „nem tudja fenntartani a lelke felszárnyalásakor keletkező és megtapasztalt érzést. »Eluntam nézni a hegyet«, írja, s a visszaúton «a lélek szeméit» már csak befelé fordítja. Az őt korábban megigéző Mont Ventoux most minden ragyogását elveszíti.”

Petrarca nem a tájat, hanem a természetet látta a hegytetőről. Kísérlete mégis példa értékű. A természetben rejtekező táj akkor lép elő, amikor a természet megszűnik pusztán a hasznosság hona, tárháza lenni, és menedék lesz azok számára, akik a tudományok utilitarizmusától visszakövetelik az életegészt, amely követelésnek csatornája és céltalan célja a táj, vagyis az átellenített természet. Erről értekezve Ritter idézi Cézanne-t: „Bele akarok veszni a természetbe, vele akarok kicsírázni és őt akarom kicsíráztatni, a sziklák dacos hangját akarom magamnak, a kőzet ésszerű keménységét, a levegő simaságát, a Nap melegét. Itt van előttünk a fény

és a szeretet nagy lényege, a bizonytalan világmindenség, a dolgok ingatagsága. Én leszek a természet Olümposza, én leszek istene. Bennem fog feltámadni az égi eszmény. A színek az ideák és Isten látható húsát jelentik, a misztérium felfénylését (...), gyöngyházmosolyuk újból életre kelti az elenyészett világ halott arcát.”

A művész feladata ebben a helyzetben az, hogy a táj színeiben olyan ajtókat nyisson, amelyeken belépve az embert – miként a Héliosz napszekerén utazó, a tudásba végső beavatást nyerő Parmenidész az istennő – magához emeli a táj. A tájkép lélekvezető. Általa az ember visszatér az élet ősforrásához, annak esztétikai anamnézisére által.

Érdeemes elolvasni a táj-tanulmányhoz kapcsolódó két exkurzust is. Az elsőből megtudhatjuk, hogy a táj esztétikuma alapján véve az önmagában elveszett egész természet látszása. A tájélmény akkor köszönt majd be, amikor az egységes természetélmény széttöredezett, halott, és épp ezt az egységet idézi föl bennünk. De tájnak az élményben nem az a funkciója, hogy visszatérésre vagy helyreállításra csábítson. „Boldog szántónép! Nem vert föl még a szabadság” – írja Schiller. Azt akarja mondani, hogy a természet szomszédságában élő emberek még nem ébredtek rá szabadságukra, és ezért boldogok. „A falusi természet e történelmi elmúltságán alapul esztétikai funkciója, de oly módon, hogy a történelmi mozzanat nem önálló az esztétikai mellett, csupán közvetítésének médiumaként szolgál.” Úgy látszik, a romantika alapjaiban változtatta meg, állította át tudatunkat: míg hajdan az emberek természetélménye azt jelentette, hogy az ember átéli, ami van, addig manapság ez annyit tesz: meghatódni azon, ami elmúlt. A végtelenbe vágyó fausti ember, úgy látszik, a valamilyen emléknymokat hagyó semmiben lelheti meg gyógyódása mágnesét.

Végh Attila

Megjelent az Irodalmi Jelen júniusi száma!

A humortól tisztul lélek – Vennes Aranka beszélget Maksa Zoltánnal

Czegő Zoltán: Az ígéret ikonja – Köszöntjük a 70 éves költőt!

Szőcs Géza: A Brenner-hágón

Lőrinczi László: Rege a Fekete kolostor fordítóiról

Dimény Loránt: Akövet

Erdélyi Péter: Doni tükör

Balogh Robert: Hollandi mártás

Pozsonyi Ádám: Felvilágosodás

Makkos Péter: Iksz rendhagyó születésnapja

Kardos Gábor: A film problémája

Hajós János: (Borgesi sivatag)

Rascha Peper: A pillangós bugyi

Darvasi Ferenc: Az "anyám nevu regényhős" feltámasztása

Kutszegi Csaba: Popularizmus és celebritás

Amerikai történések szemével Várdy Béla – Várdy Huszár Ágnes: Magyarok a Gulág rabszolgatáborában. Kairosz, Bp., 2007.

A szovjet bolsevista diktatúra születése napjától alapkérdésnek tekintette azt, hogy a népet meg kell tanítani félni. Ez volt már a cári hatalom gyakorlata is, de nem tömeges, mondhatnám totális méretekben. A CSEKA „szakértelme” kellett e gyakorlat elmélyítéséhez és állandó fejlesztéséhez. A célszemélyek a nem éppen minoritást jelentő gondolkodók, tulajdonosok, szabadfoglalkozásúak és egyéb mihaszna értelmiségiek, városiak és a földműveléshez jól értő parasztok voltak. Ők tették ki a tiszteletreméltóak derékhadát. A félelem életformáját bevezető néhány tucatnyi hatalmasság, ukázokat gyártó abberált vezető a maga rémálmaid öntötte furcsa formába. A célt elérni történelmileg igen rövid idő alatt olyan tökéletesen sikerült, hogy a vezér egyeduralmát veszélyeztető konkurens politikai vezetők likvidálása után maga a szuverén is félni kezdett. Kisebb testőrhadsereggel védette magát népétől.

A II. világháború megnyitotta a bolsevizmus exportját, többek között hazánkba is. A félelemhez való idomítás első eszközei közé tartozott a sok százezer hadifogoly, polgári személy, kényszermunkás és politikai boszorkányperekben (szovjet hadbíróóság által a „független Magyarország” területén) elítélt áldozat elrablása a Szovjetunióba.

A fogolyszedés 1944. szeptember végétől négy hónapig tartott. Az elvitelben Vorosilov, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke és Puskin szovjet nagykövet jelentkezett, a másik két szövetséges hallgatólagos tudtával. Nem hanyagolható el a Moszkvából hazatért ös-párttag magyarok, valamint az irányításuk alatt működő magyar politikai rendészeti osztály „testvéri” segítsége sem.

A hosszabb-rövidebb fogságot túlélő hadifoglyok és polgári kényszermunkások kálváriája visszahozataluk után nem ért véget. A politikai elítéltekből a túlélőket 1953–1955 végéig a „népgazdaság ágazataiban” ingyen vették igénybe.

A túlélők évtizedeken át hallgattak. A levéltárak hozzáférhetetlenek voltak. Csupán 1990 környékén jelentek meg az első memoárok, illetve néhány történész ekkor publikálta tudományos kutatásainak első eredményeit.

A késői visszaemlékezések naturalis leírásokban számolnak be az átélt borzalmakról, kényszermunkáról, éhezésről, többségükben jó szándékkal, egyszerű, mindenki számára érthető nyelven. Ám nem hiányzik a sikerre vágyó, botcsi-

nálta történészkedő epigon sem, ami árt a hitelességnek, ugyanakkor szakmabeli is írt olyan dolgozatot, amelyben az óvatosság felülírta a hitelességre való törekvést.

A pittsburgi egyetemen oktató Várdy Béla történésznek és Várdy Huszár Ágnes irodalomtörténésznek a Kairosz Kiadónál megjelent közös munkájának ugyancsak 2007-ben napvilágot látott egy rövidebb, angol nyelvű változata is Nápolyban, a Keleti Tudományok Intézete kiadásában.

Az alapműnek tekinthető kötet megírását a szerzők részéről több éves, aprólékos kutatás előzte meg. A szovjet kényszermunka-telepek egykori lakóival készített interjúk állításait a közölt dokumentumok, okmányok támasztják alá. A könyv értékét növeli a gazdag lábjegyzet-anyag, valamint a tucatnyi oldalon közölt, a hazai és nemzetközi forrásokat áttekintő bibliográfia.

A történész szerzők pontosságra, gondos forráskritikára törekedtek. Nem rajtuk múlt, hogy néhány esetben a fenti követelményeknek nem tudtak eleget tenni. A különböző jogcímen elhurcoltakról sok az egymásnak ellentmondó adat. Jómagannak, aki száztíz hónapot töltöttem le a Gulág rabtelepein a szovjet hadbíróóság által Balatonfüreden kimondott tízéves, javító-kényszermunkára szóló ítéletből, csupán 1990 után nyílt alkalmam a valós történésekkel megismerkedni. Közel tizenhat évig mint a politikai üldözöttek kárpótlását végrehajtó állami szerv mellett működő Társadalmi Kollégium elnöke jutottam olyan ismeretekhez, amelyek a valósághoz igen közeli számokról szólnak. Sajnos, a korszak kutatója esetenként nem láthatja a teljes valóságot, ugyanis mint a demokráciához szokott ember nem érti meg, hogy az igazság elferdítésének egyik forrása a félelem. Ezzel nem kalkulál. A szovjet diktatúra kétszer annyit költött dezinformálásra, mint magának a borzalom rendszerének a létrehozására. A félelem még ma is hat. Akadnak olyan túlélők, akik nem merik, (vagy nem akarják) bevallani a valóságot, holott kitartásukra, emberségük megőrzésére méltán lehetnének büszkéek. Inkább katonai szolgálatra mozgósított, behívott leventékről beszélnek, holott az említett szervezethez csak önként lehetett jelentkezni. Mondják ezt akkor is, amikor városokban a szervezet helyi megbízottjai voltak. A példa azért érdemes említésre, mert időközben neves hadtörténész már feltárta a valóságot.

A Kárpótlási Kollégium élén végzett több mint másfél évtizedes tevékenységem tette lehetővé, hogy magam is kutassam a hazai és a külföldi forrásokat, elolvassak minden erről szóló könyvet. Így jutottam el a tények megismeréséig. Úgy vélem, hogy ezzel a valós, 98–99 százalékos pontosságú adatokkal rendelkezem.

Menczer Gusztáv

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbb megjelent kötetei: *Arany öntudat (József Attila-tanulmányok, 2005)*, „*Egy szenvedély margójára*” (2005), *Templomépítők* (tanulmányok, 2006).

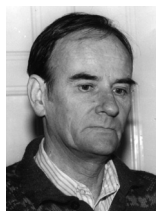
Barna T. Attila (1971, Vác) költő. Első, *Senki-némasága* című könyvéért Verskarácsony-díjban részesült 1997-ben. Legutóbbi kötet: *Valami jön* (versek, 2005).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett magyar és kommunikáció szakon 2003-ban. Azóta a Magyar Napló belső munkatársa. Budapesten él. 2005 óta a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó szerkesztője.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író, publicista. Jelenleg a Magyar Nemzet munkatársa. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (2007).

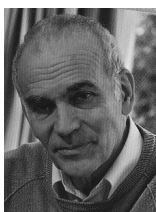
Czegő Zoltán (1938, Bukarest) író, költő. A kolozsvári egyetem lélektan-pedagógia-magyar szakán végzett 1962-ben. 1968-ig tanított, majd a Megyei Tükör alapító szerkesztője lett. 1983 és 1988 között a Magyar Művelődési és Szociális Nevelési Bizottság Művelődési és képzőművészeti felelőseként dolgozott. 1988 óta Magyarországon él. Legutóbbi regénye, az *Időrianás* az Irodalmi Jelen pályázatán negyedik helyezést kapott (2006). Fényképét Kútvolgyi Mihály készítette.

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. 2004-ben első kötetéért Gérecz Attila-díjban részesült. Második kötet *Rádnýtva ablak, ajtó* címmel 2007-ben látott napvilágot. Jelenleg a Hitel folyóirat versszerkesztője, a Magyar Napló Európai Figyelő rovatát gondozza.

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1964 és 1970 között a *Szomorú Vasárnap* című lap kiadója. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). Legújabb elbeszéléskötete az idei könyvhétre jelenik meg *Csak egy nap a világ* címmel a Magyar Napló és az Írott Szó Alapítvány gondozásában.

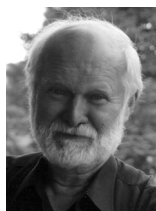
Gömöri György (1934, Budapest) irodalomtörténész, költő, műfordító. 1956 óta él Angliában. 1969 és 2001 között Cambridge-ben tanított lengyel és magyar irodalmat. 1994-től a Bécsi Napló szerkesztőbizottságának tagja. Quasimodo és Ada Negri-díjas, a Magyar Köztársaság Középkeresztjének kitüntetettje. Legutóbbi kötet: *Ez és nem más* (válogatott versek, 2007).

Győri László (1942, Orosháza): író, költő. Az ELTE magyar-könyvtár szakán végzett 1966-ban. Több városban dolgozott könyvtárosként, 1981-től a Központi Sajtószolgálat újságírója, 1994-től az 56-os Intézet könyvtárosa. Budapesten él. Többek között Radnóti Miklós- (1977) és József Attila-díjas (1992). Legutóbbi kötet: *A kései Éden* (novellák, 2005).

Kiss Benedek (1943, Akasztó) költő, műfordító. A Kilencek alkotócsoport *Elérhetetlen föld* című antológiájában indult. Többek között József Attila- (1979, 1999) és Balassi Bálint- emlékkard-díjas (2003). Legutóbbi kötet: *Októberi tücskök* (versek, 2005).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, műfordító, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. A *Gyermekkor tündökléte* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötet: *Az idő torkában* (válogatott versek), *A barátság anatómiája I. (Lengyel-magyar kapcsolatok)*, (2007).

Kődöböz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar-történelem szakán, majd PhD fokozatot szerzett. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanszékének docense. Egerben él. Kutatási területe az 1945 utáni magyar irodalom. Művei: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003).

L. Simon László (1972, Székesfehérvár) költő, esszéíró. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. 2004-től a Magyar Írószövetség titkára, különböző folyóiratoknál dolgozik. Budapesten él. József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötet: *Versenyhátrány – A (kultur)politika fogásában* (2007), *Japán hajítás* (versek, 2008.).

Lackfi János (1971, Budapest) költő, író, műfordító. Az ELTE BTK magyar-francia szakán végzett 1996-ban. A Nagyvilág és a DOKK internetes irodalmi fórum szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Gérecz Attila- (1992), József Attila-díjas (2001). Legutóbbi kötet: *Halottnéző* (regény, 2007).

Matkovich Ilona (1959, Vác): író, újságíró. Idegen nyelvű levelezőként a Külkereskedelmi Főiskolán, majd 2003-ban a Bálint György Újságíró Akadémia posztgraduális szakán végzett. Vácon él. 2006-ban elnyerte az EU újságíródíj nemzeti első helyezését. Kötete: *Az óriásszekerény* (novellák, 2008).

Menczer Gusztáv (1921, Budapest) politikus. A Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult 1944-ig. 1945-ben a szovjet állambiztonsági szervek letartóztatták, tíz évre elítélték. A Szovjetunióban a Gulág rabtelepein volt kényszermunkás. 1953-ban tért haza. 1960-ban a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága büncselekmény hiányában rehabilitálta. 1991-től a Szovjetunióban Volt Magyar Politikai Rabok és Kényszermunkások Szervezetének (SZORAKÉS)Z) elnöke. Életrajzi *A Gulág Rabtelepei, a bolsevizmus népiirtásának színtere* (2007) című kötetében számolt be.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtársa.

József Attila-díjas (1993), 2007-ben Prima-díjat kapott. Legújabb, válogatott verseskötete az idei könyvhétre jelenik meg a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

Móser Zoltán (1946, Szekszárd) fotóművész, tanár. Bicskén él. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a kolozsvári Sapientia Egyetemen tanít. Írásai a mai magyar irodalommal, a modern magyar művészettel, fotóesztétikával, a magyar középkorral, a népköltéssel és a népzenevel foglalkoznak.

Péntek Imre (1942, Lenti) költő, író. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. 1970 és 1973 között a Napjaink, majd volt a Fejér Megyei Hírlap, az Életünk munkatársa és az Árgus folyóirat főszerkesztője.

Jelenleg a Pannon Tükör főszerkesztője. Zalaegerszezen él. József Attila-díjas (1994). Legutóbbi kötete: *Vi(g)aszkereskedés* (válogatott versek, 2002).

Rott József (1965, Komló) író, szabadfoglalkozású alkotó. Magyar-egregyen él. Greve-díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *A Pokol orma* (válogatott régi és új novellák, 2003) *Csaposok, cselédek, csavargók* (novellák, 2004), *Megszállók és megszállottak* (2005).

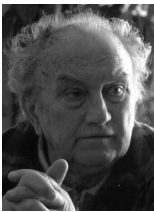

Thimár Attila (1969, Budapest) irodalomtörténész, kritikus. Az ELTE magyar-történelem és összehasonlító irodalomtörténet szakán végzett. PhD fokozatot szerzett 1997-ben. Jelenleg a Pázmány Péter

Katolikus Egyetemen tanít. A Szépirodalmi Figyelő című folyóirat főmunkatársa. Budapesten él.

Tompa Z. Mihály (1949, Székelyhíd) textilmérnöki egyetemet végzett, majd újságírói főiskolát. Hatvanban él, Lőrinciben a művelődési intézmény vezetője és a helyi városi újságot is szerkeszti. 1980-tól dolgozik újságíróként, jelenleg a Heves Megyei Hírlap munkatársa. Novellaantológiákban szerepelt, rádiójátékokat írt, *A játék* című színdarabját a Nagyvárad Színház mutatta be 1988-ban.

Tornai József (1927, Dunahaszti) költő, író, műfordító. 1977 és 1997 között a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila-díjas (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötetei: *Villámsíjtotta kor* (esszék, 2003), *A Rossz virágai* (*Baudelaire-fordítások és esszé*, 2007).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyere* című antológiában indult 1972-ben. József Attila-díjas (1991), Füst Milán-díjas (1996), Kortárs-díjas (2003) és Arany János-díjas. 2001-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi verseskötete: *Séta tűzben, virágban* (2005).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik. Budapesten él. József Attila-

és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vathy Zsuzsa (1940, Pápa) író. 1964-ben a veszprémi Vegyipari Egyetemen szerzett mérnöki diplomát, és 1970-ig a Százhalombattai Olajfinomítónál dolgozott mint vegyész-mérnök. Első novel-

laskötetének megjelenése után újságíró lett, majd 1990 és 1992 között a Kortárs szerkesztője. Azóta szabadfoglalkozású író. József Attila-díjas (1986) szerző, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Legutóbbi kötete: *Életünk, halálunk* (novellák, 2007). Fényképét Inkey Alice készítette.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. A Debreceni Egyetem filozófia szakán végzett 2004-ben. Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legújabb verseskötete *Hamuszáj* címmel az idei könyvhétre jelenik meg a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskola hallgatója. 2005-től a

Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

A Magyar Napló Kiadó könyvheti dedikálói

JÚNIUS 6. PÉNTEK

15.00–16.00 **Ferdinandy György**
Csak egy nap a világ (elbeszélések)

16.00–17.00 **Végh Attila**
Hamuszáj (versek)

JÚNIUS 7. SZOMBAT

11.00–12.00 **Szénási Ferenc ford. (Luzi, Mario)**
Fenn égő, sötét láng (válogatott versek)

14.00–15.00 **Kelemen Erzsébet**
Happy Birthday! (monodráma)

15.00–16.00 **Kiss Judit Ágnes**
A keresztanya (regény)

16.00–17.00 **Dobozi Eszter**
Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából (regény)

JÚNIUS 8. VASÁRNAP

14.00–15.00 **Nagy Gábor**
Álmatlanok és álmodozók (regény)

15.00–16.00 **Mezey Katalin**
Válogatott versei

16.00–17.00 **Szakolczay Lajos**
Ameddig temetetlen holtak lesznek...
Interjú Nagy Gáspárral, versek, fotók, CD

17.00–18.00 **Ferdinandy György**
Csak egy nap a világ (elbeszélések)

MAGYAR NAPLÓ KÖNYVEK

A MAGYAR IRODALOM
ZSEBKÖNYVTÁRA

A sorozat célja, hogy a diákságnak és az olvasóközönségnek segítséget nyújtson egy-egy magyar régi és kortárs klasszikus életművének megismerésében. Ezért a kötetek végén rövid esszé mutatja be az alkotó életét és munkásságát.

- Ady Endre Válogatott versei (szerk. Alföldy Jenő) A/6, kartonált, 358 oldal, 945Ft
 Arany János Válogatott versei (szerk. Csillag István) A/6, kartonált, 339 oldal, 945Ft
 Balassi Bálint Válogatott versei (szerk. Kovács István) A/6, kartonált, 208 oldal, 945Ft
 Berzsenyi Dániel Válogatott versei (szerk. Ambrus Lajos) A/6, kartonált, 161 oldal, 945Ft
 Cs. Szabó László Válogatott esszéi (szerk. Pomogáts Béla) A/6, kartonált, 305 oldal, 945Ft
 József Attila Válogatott versei (szerk. Tverdota György) A/6, kartonált, 276 oldal, 945Ft
 Kányádi Sándor Válogatott versei (3. kiadás, szerk. Bertha Zoltán) A/6, kartonált, 230 oldal, 945Ft
 Mezey Katalin Válogatott versei (szerk. Vasy Géza) A/6, kartonált, 216 oldal, 945Ft
 „Minden nínnek az ű nyelvén...” Válogatás a régi magyar irodalomból (szerk. Gy. Szabó András) A/6, kartonált, 167 oldal, 945Ft
 Szabó Lőrinc Válogatott versei (szerk. Kabdebó Lóránt) A/6, kartonált, 218 oldal, 945Ft
 Utassy József Válogatott versei (szerk. Nagy Gábor) A/6, kartonált, 165 oldal, 945Ft

NYITOTT MŰHELY

A Magyar Napló folyóirat Nyitott Műhely című rovatára épülő albumsorozat a kortárs irodalom klasszikus életműveit mutatja be.

- Csoóri Sándor – Szokolczay Lajos: Nekünk ilyen sors adatott (Interjú, versek, fotók) 20×20 cm, keménytáblás, 90 oldal, 1995Ft
 Nagy Gáspár – Szokolczay Lajos: Ameddig temetetlen holtak lesznek... (Interjú, versek, fotók, CD-melléklettel) 20×20 cm, keménytáblás, 2940Ft

VERSESKÖTETEK

- A névjegyen. Tizenkét fiatal szerző antológiája (szerk. Papp Endre) A/5, kartonált, 260 oldal, 1932Ft
 A névjegyen II. Tizenkét fiatal szerző antológiája (szerk. Papp Endre) A/5, kartonált, 328 oldal, 2100Ft
 Asztalodon üvegróka. Az Egyedül alkotócsoport antológiája (szerk. Szentmártoni János) Fr/5, kartonált, 100 oldal, 1484Ft
 Bágyoni Szabó István: Az abbamaradt mondat (versek, Kő Pál grafikáival) Fr/5, kartonált, 120 oldal, 1484Ft
 Both Balázs: Árnyéktalan pillanat A/5, kartonált, 55 oldal, 798Ft
 Csontos János: Para. Hódolat a magyar költészetnek Fr/5, kartonált, 80 oldal, 1490Ft

- Horváth Jenő: Versidő Fr/5, kartonált, 70 oldal, 945Ft
 Iancu Laura: Karmaiból kihullajt Fr/5, keménytáblás, 110 oldal, 1490Ft
 Kertész Kata: Selyem Fr/5, kartonált, 66 oldal, 798Ft
 Kondor Péter: Az írás harmadik aránya Fr/5, kartonált, 72 oldal, 798Ft
 Kovács István: Az idő torkában (vál. versek) A/5, keménytáblás, 235 oldal, 2415Ft
 Kovács István: Kézmozdulat a szürkülletben A/5, kartonált, 112 oldal, 966Ft
 Lódi Tamás: Forrásföldön Fr/5, kartonált, 97 oldal, 945Ft
 Lódi Tamás: Gömbhatár Fr/5, kartonált, 108 oldal, 840Ft
 Lódi Tamás: Örökölt munkadal (Fr/5, kartonált, 120 oldal, 1120Ft)
 Luzsiczka István: Az artista estére hazamegy (Fr/5, kartonált, 74 oldal, 945Ft)
 Mile Zsigmond Zsolt: Átkelek a dumán (Fr/5, kartonált, 94 oldal, 1232Ft)
 Oláh János: Por és hamu (versek 1992–2002) (A/5, keménytáblás, 120 oldal, 1988Ft)
 Pálfi Ágnes: Hétrét (Fr/5, kartonált, 130 oldal, 1456Ft)
 Penckófer János: Boldogasszony-tenyere (A/5, kartonált, 93 oldal, 840Ft)
 Piros a vér a pesti utcán. Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai (szerk. Györi László, 3. kiadás, A/5, keménytáblás, 390 oldal, 2590Ft)
 Rácz Gábor: Éj a kopár hegyen (Fr/5, kartonált, 68 oldal, 952Ft)
 Restár Sándor: Az utolsó villamoskalauz (gyermekversek, Csomós Zoltán grafikáival) (Fr/5, kartonált, 102 oldal, 840Ft)
 Sulyok Vince: Szegény ország (versek és műfordítások 1956-ról) (Fr/5, kartonált, 150 oldal, 1260Ft)
 Vasi Ferenc Zoltán: Gyógyulás kertje (Fr/5, kartonált, 120 oldal, 1120Ft)
 Végh Attila: Elszakadás (A/5, kartonált, 70 oldal, 945Ft)
 Végh Attila: Hamuszáj (Fr/5, kartonált, 96 oldal, 945Ft)

REGÉNYEK

- Cselenyák Imre: Fuldokló augusztus (Fr/5, kartonált, 260 oldal, 1890Ft)
 Cselenyák Imre: Schlaraffia (A/5, kartonált, 252 oldal, 1980Ft)
 Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából (A/5, keménytáblás, 244 oldal, 2415Ft)
 Iresik Vilmos: Augusztus hava (A/5, kartonált, 155 oldal, 1470Ft)
 Iresik Vilmos: Negyven év némaság (életrajzi regény, A/5, kartonált, 122 oldal, 1120Ft)
 Kalász Márton: Téli bárány (2. kiadás, A/5, keménytáblás, 272 oldal, 1995Ft)
 Kiss Judit Ágnes: A keresztanya (Fr/5, kartonált, 156 oldal, 1575Ft)
 Kondor László: Csak néhány év (Fr/5, kartonált, 192 oldal, 1680Ft)
 Kovács István: A gyermekkor tündöklése (önéletrajzi regény, A/5, keménytáblás, 190 oldal, 1890Ft)

- Körömdi Lajos: Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban (kisregény, A/5, kartonált, 100 oldal, 1624Ft)
 Lajta Erika: A törpeóriás (2. kiadás, A/5, keménytáblás, 200 oldal, 2240Ft)
 Lőrincz György: Pusztulás (A/5, kartonált, 300 oldal, 1890Ft)
 Monoszlói Dezső: A halálom utáni napon (A/5, keménytáblás, 120 oldal, 1876Ft)
 Nagy Gábor: Álmatlanok és álmodozók (Fr/5, kartonált, 120 oldal, 1470Ft)
 Nagy Zoltán Mihály: A Sátán fattya (2. kiadás) A/5, kartonált, 190 oldal, 1624Ft)
 Nagy Zoltán Mihály: Tölgyek alkonya (A/5, kartonált, 182 oldal, 1624Ft)
 Nagy Zoltán Mihály: A teremtés legnehezebb napja (A/5, kartonált, 240 oldal, 1890Ft)
 Penckófer János: Hamuther (Fr/5, kartonált, 89 oldal, 1120Ft)
 Sneé Péter: Gyuri után (A/5, kartonált, 375 oldal, 2260Ft)
 Tasi Kata – Tóth-Vásárhelyi: Réka Mesél a világ (mesekönyv, 20×20cm, keménytáblás, 82 oldal, 1995Ft)

ELBESZÉLÉSKÖTETEK

- Csender Levente: Szűnőföldem (Fr/5, keménytáblás, 118 oldal, 1490Ft)
 Csender Levente: Zsírnak való (Fr/5, kartonált, 94 oldal, 1232Ft)
 Csernák Árpád: A vörös bohóc és más démonok (A/5, keménytáblás, 336 oldal, 2800Ft)
 Faludi Ádám: Országúti firkáló (A/5, keménytáblás, 240 oldal, 1785Ft)
 Ferdinandy György: Csak egy nap a világ (A/5, keménytáblás, 244 oldal, 2415Ft)
 Horváth (EÖ) Tamás: Vizek fészke (A/5, kartonált, 88 oldal, 882Ft)
 Keil Béni: Tollrajzok félálomban (A/5, keménytáblás, 150 oldal, 1890Ft)
 Oláh János: Vészerződés (A/5, keménytáblás, 120 oldal, 1988Ft)
 Rott József: A pokol orma (A/5, keménytáblás, 400 oldal, 3584Ft)

DRÁMÁK

- Kányádi Sándor: Ünnepek háza (drámák, Fr/5, kartonált, 250 oldal, 1480Ft)
 Kelemen Erzsébet: Getszemáni magány (dráma Teleki Pálról, Fr/5, kartonált, 142 oldal, 1596Ft)
 Kelemen Erzsébet: Happy Birthday! Variációk egy témára (monodramák, Fr/5, kartonált, 111 oldal, 945Ft)
 Kocsis Csaba: Ezüstkert (dráma Bessenyei Györgyről, A/5, kartonált, 60 oldal, 898Ft)
 Oláh András Átokverte (történelmi drámák, A/5, kartonált, 117 oldal, 840Ft)

TANULMÁNYKÖTETEK,
KRITIKÁK SZOCIOGRÁFIÁK,
ESSZÉK, ALBUMOK

- Egy műfaj válsága? Tanácskozás az írói szociográfia múltjáról és jövőjéről. Kolozsvár, 2001. október (szerk. Beke György, A/5, kartonált, 96 oldal, 1484Ft)

MAGYAR NAPLÓ KÖNYVEK

- Balla D. Károly: Kisebbségi áramszünet a schengeni fal tövében, avagy a kárpátaljai magyarság létesélyei az ezredforduló küszöbén (szociográfia, A/5, kartonált, 66 oldal, 784Ft)
- Cs. Gergely Gizella: Asszonyi helytállás Székelyföldön (szociográfia, A/5, kartonált, 244 oldal, 1484Ft)
- Csete Örs: 1956 Budapest. Arcok és sorsok (album, A/4, keménytáblás, védőborítás, 205 oldal, 3920Ft)
- P. Daczó Árpád Lukács: Hosszú utak megszorodának. Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából (A/5, keménytáblás, 412 oldal, 3360Ft)
- Ekler Andrea: Létra az örökléthez (tanulmányok, kritikák, A/5, kartonált, 160 oldal, 1575Ft)
- Erős Kinga: Könyvbölcsem (tanulmányok, kritikák, interjúk, A/5, kartonált, 232 oldal, 1575Ft)
- Ferenczes István: Székely apokalipszis (dokumentumriport-kötet, A/5, kartonált, 179 oldal, 1988Ft)
- Ferenczes István: Székely tántorgó (esszék, tárcák, vallomások, A/5, kartonált, 85 oldal, 840Ft)
- Haas György: Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete (A/5, cérnafűzött, keménytáblás, 360 oldal, 2800Ft)
- Halász Péter: Nem lehet nyugtunk (esszék, gondolatok, útirajzok a moldvai magyarokról) (A/5, kartonált, 496 oldal, 3780Ft)
- Határ Győző: 2984 (esszék, A/5, kartonált, 299 oldal, 1995Ft)
- Ircsik Vilmos: Jaj, akinek nincs otthona (szociográfia, A/5, kartonált, 70 oldal, 700Ft)
- Jánosi Zoltán: „Szólitlak, hattýú.” Válogatott írások Nagy László életművéről (A/5, kartonált, 410 oldal, 2982Ft)
- Kovács Imre: Tanulmányok 1935–1947 (szerk. Szabó A. Ferenc, A/5, keménytáblás, 436 oldal, 3584Ft)
- Kovács Imre: Virtuális Magyarország. Tanulmányok 1948–1980 (szerk. Szabó A. Ferenc, A/5, keménytáblás, 284 oldal, 2499Ft)
- Kőváry E. Péter: Ez az a föld... Alföldi tájkép csata közben (1988–1994) (A/5, kartonált, 180 oldal, 1484Ft)
- Luka László – Sneé Péter: Rendhagyó életút (interjúkötet, B/5, kartonált, 253 oldal, 2400Ft)
- Nagy Gábor: Az olvasás téje (tanulmányok, kritikák, A/5, kartonált, 262 oldal, 2100Ft)
- Németh László: A mítosz emlíni. Írások a világirodalomról I. (szerk. Ekler Andrea, A/5, keménytáblás, 380 oldal, 3360Ft)
- Németh László: A kísérletező ember. Írások a világirodalomról II. (szerk. Ekler Andrea, A/5, keménytáblás, 340 oldal, 3360Ft)
- Osszián (Csontos János): Kétezer leütés (tárcák, A/5, keménytáblás, 360 oldal, 2492Ft)
- Penckőfer János: Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében (A/5, kartonált, 325 oldal, 2625Ft)
- Pethő László Araszolók. A járszág az átalakulás éveiben (1986–2000) (A/5, kartonált, 145 oldal, 1221Ft)
- Somogyi Győző: A nagy térkép. A Kárpát-medence madártávlatból (térképalbum, (A/2, 30 oldal műnyomó-papíron, kézi félbörkötésben, 29 990Ft)
- Szabó A. Ferenc: Az abortuszkérdés és a magyar társadalom századunkban (A/5, kartonált, 90 oldal, 812Ft)
- Szentmártoni János: Eleven csónak (esszék, kritikák, tanulmányok, A/5, kartonált, 304 oldal, 2100Ft)
- Takács György: Kantéros, lüderc, rekegő. Hárompataki csángó hiedelemmondák (CD-melléklettel, B/5, keménytáblás, 640 oldal, 4900Ft)
- Valaczka András: A költészet genetikája. Szóörökléstani vázlatok (irodalomtörténeti esszék, Fr/5, kartonált, 154 oldal, 1456Ft)

MŰFORDÍTÁSOK

- Ajpin, Jeremej: Szűzanya a véres havon (regény, ford. Nagy Katalin, A/5, kartonált, 208 oldal, 2175Ft)
- Anar, İhsan Oktay: Kódös kontinensek atlasza (regény, ford. Tasnádi Edit, A/5, kartonált, 212 oldal, 1890Ft)
- Gilgames (ford. Rákos Sándor, B/5, keménytáblás, 316 oldal, 2940Ft)
- Mily közel. Határon túli magyar költők antológiája (szerk. Sutarski, Konrad, A/5, kartonált, 248 oldal, 1900Ft)
- Kosovel, Srećko: Éles ütemek (versek, ford. Lukács Zsolt, Fr/5, kartonált, 167 oldal, 1449Ft)
- Kuzebaj, Gerd: Lépcsőfokok (válogatott versek és prózák, szerk. Domokos Péter, A/5, keménytáblás, 160 oldal, 1988Ft)
- Luzi, Mario: Fenn égő, sötét láng (versek, ford. Szénási Ferenc, Fr/5, keménytáblás, 140 oldal, 1680Ft)
- Rilke, Rainer Maria: Őszi nap (válogatott versek, ford. Réfi János, Fr/5, keménytáblás, 92 oldal, 1490Ft)
- Sutarski, Konrad: Kettős hazában (válogatott versek, A/5, kartonált, 168 oldal, 1500Ft)
- Wiplinger, Peter Paul: Életjelek (válogatott versek 1965–2005, ford. Tölgyesi Gábor, Fr/5, keménytáblás, 190 oldal, 1995Ft)
- Zadura, Bohdan: Éles határok (válogatott versek, ford. Kovács István és Zsille Gábor, A/5, kartonált, 132 oldal, 1120Ft)

ANTOLÓGIÁK

A reprezentatív gyűjtemények mindig az előző év legjobbnak ítélt esszéiből, műfordításaiból, novelláiból és verseiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

2002

- Az év novellái (szerk. Nagy Gábor) A/5, keménytáblás, védőborítás, 335 oldal, 990Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 330 oldal, 990Ft

2003

- Az év esszéi (szerk. Molnár Krisztina) A/5, keménytáblás, védőborítás, 350 oldal, 990Ft
- Az év novellái (szerk. Nagy Gábor) A/5, keménytáblás, védőborítás, 350 oldal, 990Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 280 oldal, 990Ft

2004

- Az év esszéi (szerk. Molnár Krisztina) A/5, keménytáblás, védőborítás, 280 oldal, 990Ft
- Az év novellái (szerk. Bíró Gergely és Nagy Gábor) A/5, keménytáblás, védőborítás, 300 oldal, 990Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 296 oldal, 990Ft

2005

- Az év esszéi (szerk. Molnár Krisztina) A/5, keménytáblás, védőborítás, 215 oldal, 990Ft
- Az év novellái (szerk. Bíró Gergely) A/5, keménytáblás, védőborítás, 251 oldal, 990Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 300 oldal, 990Ft

2006

- Az év esszéi (szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó) A/5, keménytáblás, védőborítás, 270 oldal, 1490Ft
- Az év műfordításai (szerk. Turczy István) A/5, keménytáblás, védőborítás, 350 oldal, 1490Ft
- Az év novellái (szerk. Bíró Gergely) A/5, keménytáblás, védőborítás, 250 oldal, 1490Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 295 oldal, 1490Ft

2007

- Az év esszéi (szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó) A/5, keménytáblás, védőborítás, 317 oldal, 1990Ft
- Az év műfordításai (szerk. Turczy István) A/5, keménytáblás, védőborítás, 260 oldal, 1990Ft
- Az év novellái (szerk. Bíró Gergely) A/5, keménytáblás, védőborítás, 270 oldal, 1990Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 295 oldal, 1990Ft

2008

- Az év esszéi (szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó) A/5, keménytáblás, védőborítás, 368 oldal, 2730Ft
- Az év műfordításai (szerk. Turczy István) A/5, keménytáblás, védőborítás, 328 oldal, 2730Ft
- Az év novellái (szerk. Bíró Gergely) A/5, keménytáblás, védőborítás, 260 oldal, 2730Ft
- Az év versei (szerk. Szentmártoni János) A/5, keménytáblás, védőborítás, 263 oldal, 2730Ft

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsesvár
Könyvesbolt
BICSKE Boockai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., hírlapüzlet
Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvárúház
V., Károlyi Mihály utca 16.,
Gondolat Könyvesház
V., Váci u. 10., hírlapüzlet
V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
VIII., Bródy Sándor u. 46.,
Budapesti Teleki Téka
VIII., Erdélyi u. 19.,
Gondos Béla Könyvkereskedő
IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
X., Örs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
XI., albertfalvai Auchan hírlapüzlet
XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
XXII., Nagytétényi u. 37–47., hírlapüzlet
XXIII., Bevásárló u. 2., hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., hírlapüzlet
Hatvan u. 1/A, Alternatív Könyvesbolt
Péterfia u. 18., hírlapüzlet
DUNAKESZI Nadas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FÓT Fehérkő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszek u. 33., hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5.,
Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10.,
Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrassy u. 5–7.,
Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A,
Móra Ferenc Könyvesbolt
Széchenyi tér, hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÖSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10.,
Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvárúház
Szemere út 2., hírlapüzlet
Szentpéteri kapu 103., hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegfű u. 75., hírlapüzlet
OROSHÁZA Győry Vilmos tér 1.,
Koszorús Oszkár könyvesboltja
Vásárhelyi út 23/A, hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
Komlói út, hírlapüzlet
Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok,
hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8.,
Bálint Sándor Könyvesbolt
Oskola u. 27., Sík Sándor Könyvesbolt
Zápor u. 4., hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24.,
Avantgard Könyvesbolt
MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
SZANDASZÖLÖS hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szűrcsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., hírlapüzlet
Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1/B, hírlapüzlet
VERESEGYHÁZ Fő tér,
Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., hírlapüzlet

Gigaset SL370 vezeték nélküli otthoni telefon

Kicsi és stílusos, beépített Bluetooth technológia, 250 szám és név tárolása, SMS küldés, naptár és ébresztő, kihangosítás, gyerekfigyelés, 6 kézibeszélő csatlakoztatható, polifonikus és letölthető csengőhangok, rezgő csörgés, ECO DECT, 60 százalékkal kevesebb energiafogyasztás.

További információ: www.siemens.com/gigaset vagy Siemens Home and Office Communication Devices
Telefon: 30/222 7292

HÁNDÉL-ORATORIUM (1750)	HOZÁMRESZ!	JÉGEN VÁGOTT NYILÁS	HÁROM FÓBOL ÁLLÓ EGYÜTTES	NEM VALÓDI KÖRÜLFOGJA	MARILYN MONROE MONOCRAMA	TÖRÖK SÁTOR-TÁBOR (AUL)	KÖZÉPKORI NORMANN HAJÓS
MEGFEJTÉS, 1							N
EMIAITT ITTRIMUM VEGYJELE					A KIS... TÖRTÉNETE HAUFFMERE OROSZ TEL. (LAZÓ)		
	KITOMBOL IRÁNYÁBA				LISTA NAGYOBB RESZEI EREDETI		
AZONBAN ÉMILE, FRANCIA ÍRÓ V.		ÖT... TEA CSÖRTE				UJ-ZELAN- DI GJ. ÉRTÉKET FELTUNTET	
			NYUGTALAN EMBER KETTŐZI				
SOROZAT DARABJA FŐLÉNYES				OXIGÉN, ARGON VJ. LAT. KET. TOS BETŰ			A KÖZÉPKORI FÖK JELE HÁTAS
... GYÉMÁNTOK JÓKAI REGÉNYE					DUNÁNTŰLI MÉGYE A LAP ALJANI		
RIAD, RETTEN	MEGFEJTÉS, 2	DÖNTENI KEZDI!	FEGYVER- BOL LÖVEDÉ- KET RÖPIT	ÜLDÖZÉS MIKES K. SZÜLŐ- HELYE			
			LAJOS SZINE- SZŰNK V. FELELJ AVEGENI		EME HALÁSZ- ESZKÖZ	KISEBB ESEMÉNY ÖKORI PENGETŐ- HANGSZER	
BOKSZ- FEGYVERI			FERI, BOKA ELLENFELE ELLENÖR- ZÉS, RÓV.		KUTRICA A HARMADIK SZEMÉLYT		
-VA, PÁRJA		TISZT- VISELŐ ...GROS, NAGYBAN			BELVÍZI OSZTÁLY- FŐNÖK RÖVIDEN		
			RADAR ÉV ELEJEI!				
TARAJOS ... KÉTÉLTŰ ÁLLAT	B				! LOMBOS NOVENY		

A rejtvény besatírozott fősoraiban Juhász Gyula: Piros remény című művéből idéztünk. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvényt együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között **egy nyertes könyvjutalomban** részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1450 Budapest, Postafiók 77.
Beküldési határidő: 2008. június 30.
PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2008./JÚNIUS